3

Grasă

Cei mai buni jucători de tenis ai lumii se antrenează câte cinci ore pe zi ca să-și perfecționeze jocul. Maeștrii *zen* aspiră necontenit la calmul desăvârșit al minții, balerina caută să atingă echilibrul ideal, iar preotul își cercetează fără încetare conștiința. Fiecare profesie are în ea o sferă a posibilului în interiorul căreia cel care-o practică poate încerca să ajungă la perfecțiune. Pentru psihoterapeut, acest domeniu de posibilitate, acest inepuizabil curriculum de autoperfecționare din care nimeni nu iese vreodată absolvent, poartă, în limbajul profesional, denumirea de contratransfer. În timp ce *transferul* se referă la sentimentele pe care pacientul i le atribuie („transferă") în mod eronat terapeutului, când de fapt ele își au originea în relații anterioare ale pacientului cu alte persoane, *contratransferul* este exact fenomenul invers — și vizează sentimentele iraționale similare pe care terapeutul le are față de pacient. În unele cazuri, contratransferul este dramatic și face imposibilă o terapie de profunzime: închipuiți-vă cum ar fi ca un evreu să trateze un nazist sau o femeie care a fost agresată sexual să trateze un violator. Într-o formă mai atenuată, contratransferul se insinuează totuși în orice cură de psihoterapie.

În ziua în care Betty a pătruns în cabinetul meu, în clipa în care am văzut-o manevrându-și cu dificultate trupul voluminos — o sută douăsprezece kilograme la o înălțime de un metru cincizeci și șapte — spre grațiosul meu scaun din piele și crom, am știut că mă așteaptă o grea încercare în materie de contratransfer.

Dintotdeauna am avut repulsie față de femeile grase. Mi se par dezgustătoare: mersul lor legănat și absurd de pieziș, absența oricărui contur în formele trupului — sânii, genunchii, fesele, umerii, bărbia, obrajii, *totul*, tot ce-mi place mie să văd la o femeie, devine de nerecunoscut sub o avalanșă de carne! Și am oroare de hainele lor: rochiile lălâi și atârnând ca un sac fără formă sau, și mai rău, elefantinii blugi scorțoși cu cracii cât butoaiele! Cum au îndrăzneala să ne silească pe noi, ceilalți, să dăm ochii cu un asemenea trup?!

De unde-mi vin aceste sentimente deplorabile? Nu m-am gândit niciodată să le investighez. Sunt atât de adânc înrădăcinate, încât niciodată nu le-am considerat o prejudecată. Dar de mi s-ar fi cerut o explicație, bănuiesc că aș fi putut arăta cu degetul spre seminția de femei grase și autoritare care mi-au populat perioada de început a vieții, inclusiv — de fapt, în primul rând, jucând rolul principal — mama mea. Obezitatea, endemică la mine în familie, făcea parte din ceea ce trebuia să las eu în urmă, atunci când, ferm hotărât și ambițios, membru al primei generații născute pe pământ american, am decis să-mi scutur pentru totdeauna de pe picioare țărâna sătucului evreiesc din inima Rusiei de unde mă trăgeam.

Aș putea face și alte supoziții. Dintotdeauna am admirat, poate chiar mai mult decât mulți alți bărbați, corpul feminin. Nu, nu doar l-am admirat: l-am ridicat pe un piedestal, l-am idealizat, l-am transformat într-un obiect al extazului, la un nivel de intensitate și scop în sine dincolo de limita rațiunii. O detest pe femeia grasă pentru că-mi profanează caracterul sacru al dorinței, pentru felul în care umflă și pângărește nurii ce mie-mi sunt atât de dragi? Pentru că-mi smulge de pe ochi vălul dulce al iluziei și-mi arată substanța ei de carne — o revărsare de carne care și-a pierdut măsura?

Am crescut într-un Washington, D.C. segregat rasial, unicul fiu al singurei familii de albi din mijlocul unui cartier de negri. Pe stradă, negrii mă atacau fiindcă eram alb; la școală, albii mă atacau fiindcă eram evreu. Dar rămâneau totuși grașii — copiii rotofei, bufleii, ciuca bătăilor, ultimii aleși de fiecare dată pentru echipele de la ora de sport, cei incapabili să facă

un tur complet al pistei de alergări. Și eu aveam nevoie de cineva pe care să detest. Poate de-acolo mi se trage.

Firește, nu sunt singurul cu această prejudecată. Întărirea lui culturală se vede peste tot. Cine găsește vreodată ceva frumos de spus despre „grăsane"? Disprețul meu însă depășea toate normele culturale. Pe la începutul carierei mele profesionale, am lucrat într-o închisoare de maximă securitate, unde *cel mai puțin* grav delict comis de oricare dintre pacienții mei era o crimă, faptul că luase viața unui om. Și totuși, n-am avut dificultăți să-i accept pe pacienții aceia, să încerc să-i înțeleg și să găsesc modalități prin care să-i sprijin.

Dar când văd o femeie grasă, cobor câteva trepte pe scara înțelegerii umane. Aș vrea să-i smulg mâncarea din față! S-o vâr cu nasul în porția de înghețată! „Nu te mai îndopa, femeie! Pentru Dumnezeu, nu te vezi câtă ești?!" Aș vrea să-i cos cu sârmă fălcile una de alta!

Sărmana Betty... Slavă Domnului, slavă Domnului, habar n-avea ea de ce-mi trecea mie prin cap, când și-a continuat înaintarea, s-a lăsat tacticos în scaunul meu, și-a aranjat faldurile de carne și, cu picioarele atârnând deasupra podelei fără s-o atingă, a ridicat spre mine o privire plină de speranță.

De ce oare, mi-am zis eu, nu ajunge cu picioarele la pământ? Că doar nu-i chiar atât de scundă! Stătea cumva prea sus pe scaun, de parcă și-ar fi stat în propria poală. Nu cumva are coapsele și fesele atât de umflate, încât labele picioarelor trebuie să se întindă mai mult decât normal, ca să ajungă la podea? Mi-am alungat repede din minte această problemă-încuietoare — la urma urmei, persoana din fața mea venise să-mi ceară ajutorul. O clipă mai târziu, m-am trezit gândindu-mă la un personaj de desen animat din filmul *Mary Poppins*, femeia aceea mică și grasă care cântă „Supercalifragilisticexpidalidocious" — fiindcă de ea îmi amintea Betty. Cu un efort de voință, mi-am alungat și acest gând din cap. Și uite-așa au mers lucrurile mai departe — toată ora de consultație cu ea a fost pentru mine un exercițiu de măturat din minte un șir întreg de gânduri înjositoare, ca să-i pot dedica în întregime atenția mea. Mi l-am imaginat pe Mickey Mouse în rolul ucenicului

vrăjitor din *Fantasia*, căznindu-se să-mi măture cu toroipanul gândurile neavenite, până ce a trebuit să alung și această imagine din minte, ca să mă pot ocupa de Betty.

Ca de obicei, am început să mă orientez cu ajutorul întrebărilor demografice. Betty m-a informat că are douăzeci și șapte de ani și e necăsătorită, și că lucrează în departamentul de relații publice al unui mare lanț de magazine cu sediul principal la New York, care în urmă cu trei luni o transferase în California pe o perioadă de optsprezece luni, pentru a ajuta la deschiderea unei noi francize.

Copil unic, crescuse la o fermă mică și săracă din Texas, unde mama ei continua și acum să trăiască singură, după moartea tatălui, în urmă cu cincisprezece ani. Betty fusese bună la școală, urmase cursurile universității de stat, se angajase la un magazin universal din Texas și, după doi ani, fusese transferată la sediul central al firmei, din New York. Dintotdeauna supraponderală, devenise vizibil obeză în ultimii ani ai adolescenței. În afară de două scurte perioade când pierduse optsprezece-douăzeci de kilograme cu diete de slăbire rapide și drastice, greutatea ei pendulase mai tot timpul între nouăzeci și o sută treisprezece kilograme, de la vârsta de douăzeci și unu de ani.

Am trecut la treabă și i-am pus întrebarea de deschidere standard:

— Ce te supără?

— Totul! mi-a răspuns Betty.

Nimic nu mergea bine în viața ei. De fapt, a zis ea, nici nu se poate spune că ar avea o viață. Lucrează șaizeci de ore pe săptămână, n-are prieteni, n-are viață socială, n-are nici un fel de activități în California. Viața ei, în măsura în care o putea numi așa, era la New York, dar a cere acum un transfer înapoi ar fi echivalat cu a-și compromite cariera, deja pusă în pericol de lipsa ei de popularitate printre colegii de muncă. Firma pentru care lucra îi oferise la un moment dat un curs de instruire profesională intensivă, cu durata de trei luni, alături de alți opt novici. Betty era îngrijorată că nu are o performanță de muncă la fel de bună și nici nu progresează în carieră la fel de

bine ca restul foștilor colegi cursanți. În California locuia cu chirie într-un apartament mobilat din suburbii, unde nu făcea nimic altceva, mi-a spus, decât să se ducă la serviciu, să mănânce și să numere zilele rămase până la sfârșitul celor optsprezece luni de detașare.

Un psihiatru din New York, dr. Farber, la care se dusese timp de aproximativ patru luni, o tratase cu medicație antidepresivă. Deși continua să ia medicamentele prescrise, n-o ajutaseră deloc: era profund deprimată, plângea în fiecare seară, își dorea să moară, avea un somn agitat și se trezea mereu pe la patru sau cinci dimineața. Bântuia apoi abătută prin casă, iar duminica, ziua ei liberă, rămânea în cămașă de noapte și-și petrecea tot timpul mâncând dulciuri în fața televizorului. Acum o săptămână îi telefonase doctorului Farber, care îi dăduse numele meu și-i sugerase să-mi facă o vizită, pentru o consultație.

— Spune-mi mai multe despre lucrurile cu care te lupți în viață, am rugat-o eu.

— Nu mă pot abține să mănânc! a declarat Betty, chicotind, după care a adăugat: S-ar putea spune că niciodată n-am reușit să mă abțin, dar acum *chiar* că mi-a scăpat total de sub control. M-am îngrășat vreo opt kilograme în ultimele trei luni și aproape că nu mă mai încape nici o haină.

Ceea ce m-a surprins: hainele ei păreau atât de lălâi oricum, atât de infinit expandabile, încât nu-mi puteam imagina că ar exista cineva pe care să nu-l mai încapă.

— Alte motive pentru care ai decis să vii la mine tocmai acum?

— Am fost la un medic săptămâna trecută, pentru dureri de cap, și el mi-a spus că am tensiunea arterială periculos de mare, în jur de 22 cu 11, și că trebuie neapărat să mai pierd din greutate. Părea îngrijorat. Nu știu cât de în serios ar trebui să-l iau... aici, în California, toți parcă sunt țicniți când vine vorba de sănătate. Medicul ăsta purta blugi și adidași pe sub halat...

Debitase toate aceste lucruri pe un ton de pălăvrăgeală voioasă, de parcă ar fi vorbit despre altcineva sau de parcă eu i-aș fi fost vreo colegă de cămin și facultate, cu care făcea schimb de istorii personale într-o după-amiază ploioasă de duminică.

A încercat să-mi dea ghes să intru și eu în jocul ei, și să-i răspund la glume. Avea talent la imitatul vocilor și i-a maimuțărit ba pe flegmaticul medic de familie la care se ducea, ba pe clienții ei chinezi, ba pe șeful ei, originar din Vestul Mijlociu. Cred că a izbucnit în râs de cel puțin douăzeci de ori, pe toată durata ședinței, buna ei dispoziție părând să nu se lase câtuși de puțin influențată de străşnicia cu care am refuzat să mă las atras în hârjoneala ei.

Eu iau întotdeauna foarte în serios chestiunea intrării mele într-o relație contractuală cu un pacient. Din clipa în care am acceptat să tratez pe cineva, mă angajez ferm să-i fiu alături: să nu precupețesc nici timpul, nici energia care se dovedesc necesare pentru a-l ajuta pe pacient să-și îmbunătățească situația; și, mai presus de toate, să relaționez cu pacientul într-un mod autentic și caracterizat prin apropiere sufletească.

Dar puteam eu, oare, să relaționez cu Betty? Sincer să fiu, îmi provoca repulsie. Trebuia să fac un efort ca să-i disting trăsăturile feței — ascunse cum erau sub atâtea straturi de grăsime! Flecăreala ei prostească îmi era tot atât de antipatică. Spre finalul primei noastre ședințe împreună, eram plictisit și iritat. Puteam eu să mă apropii sufletește de ea? Nici că-mi venea în minte vreo altă persoană cu care să-mi fi dorit *mai puțin* să ajung la relații apropiate! Numai că aceasta era problema *mea*, nu a lui Betty. Venise momentul, după douăzeci și cinci de ani de practică, să mă schimb și eu. Betty reprezenta suprema provocare pentru mine în materie de contratransfer — și, exact din acest motiv, m-am oferit, pe loc și fără ezitare, să-i fiu terapeut.

Sigur că nimeni n-ar putea critica un psihoterapeut pentru faptul că vrea să-și perfecționeze metoda. Mda, așa e, dar... cum rămâne cu drepturile pacientului?, m-am întrebat eu în sinea mea, deloc liniștit. Chiar nu există nici o diferență între un psihoterapeut care se căznește să-și scoată de pe conștiință petele neavenite de contratransfer și o balerină sau un maestru *zen* care se străduiește să ajungă la perfecțiune în disciplina de muncă sau studiu aleasă? Una e să-ți perfecționezi lovitura de rever când primești mingea din serviciul adversarului

în tenis, și cu totul alta, să-ți cizelezi abilitățile pe socoteala unei persoane fragile, cu psihicul tulburat.

Mi-au trecut prin cap toate aceste gânduri, dar nu le-am considerat demne de prea multă atenție. Era adevărat că Betty îmi oferea ocazia de a-mi îmbunătăți abilitățile personale ca terapeut. Tot atât de adevărat era însă că viitorii mei pacienți vor avea de câștigat din eventuala perfecționare la care voi fi ajuns dacă profitam de ocazie. Pe de altă parte, cei care lucrează în domeniul serviciilor destinate ființei umane și-au exersat dintotdeauna cunoștințele și deprinderile profesionale pe beneficiar. Nu există alternativă. Cum ar putea să supraviețuiască studiile medicale, ca să luăm doar un exemplu, fără practica în spitale și clinici a studenților la medicină? Mai mult decât atât, eu mereu am constatat că terapeuții neofiți cu simțul responsabilității, care emană din toată ființa lor curiozitate și entuziasm pentru ceea ce fac, reușesc adeseori să-și creeze excelente relații terapeutice și se pot dovedi exact la fel de eficienți ca un terapeut cu multă experiență.

Relația interumană este aceea care vindecă, relația este cea care vindecă, relația este cea care vindecă — iată catehismul meu profesional! Le spun adeseori acest lucru studenților mei. Și le mai spun și altele, despre modul în care trebuie să relaționeze cu un pacient — considerație pozitivă și necondiționată, acceptare fără judecăți de valoare, angajament autentic, înțelegere empatică. Dar cum credeam eu că voi fi în stare s-o vindec pe Betty prin relația noastră? Cât de autentic, de empatic sau de tolerant aș fi putut să fiu cu ea? Cât de sincer? Cum îi voi răspunde, când ea mă va întreba ce simt față de ea? Speranța mea era că și eu mă voi schimba, pe măsură ce Betty și cu mine vom progresa în terapia ei (a noastră). În acel moment, aveam impresia că interacțiunile sociale ale lui Betty erau atât de primitive și de superficiale, încât nu va fi necesară nici un fel de analiză scrutătoare a relației terapeut–pacient.

Nădăjduisem în taină ca înfățișarea ei să fie contrabalansată în vreun fel de calitățile ei interpersonale — adică, de vioiciunea de spirit naturală sau de inteligența agilă pe care le-am descoperit, de-a lungul timpului, la câteva femei grase —,

dar, din păcate, n-a fost să fie. Cu cât o cunoșteam mai bine, cu atât părea mai plicticoasă și mai superficială.

În timpul primelor câtorva ședințe, Betty mi-a descris, infinit de amănunțit, problemele pe care le întâmpina la serviciu: cu clienții, cu colegii, cu șefii. Adeseori, în ciuda suspinelor mele interioare, îmi descria câte-o conversație deosebit de banală, jucând pe rând mai multe roluri — lucru pe care l-am detestat de când mă știu. Mi-i descria, de asemenea agasant de amănunțit, pe toți bărbații arătoși de la serviciu, și-mi povestea de-a fir a păr minuțioasele și rizibilele mașinațiuni pe care le orchestra ca să poată schimba câteva propoziții cu ei. Și a rezistat cu brio tuturor eforturilor mele de a pătrunde dincolo de aparențe.

Nu numai că „taifasul" nostru inițial și șovăielnic se vedea prelungit la nesfârșit, dar aveam și senzația pregnantă că, și de-ar fi fost să ajungem vreodată să depășim acest stadiu, vom rămâne încleiați la suprafața lucrurilor — că oricât de mult m-aș întâlni cu Betty, eram blestemați să vorbim doar despre kilograme, diete, supărări meschine la serviciu și motivele pentru care ea nu voia să se înscrie la gimnastică aerobică. Cerule mare, în ce mă băgasem singur?!

Absolut toate notițele mele din aceste prime câteva ședințe conțin exprimări de tipul: „Încă o ședință plicticoasă", „Azi m-am uitat tot timpul la ceas, din trei în trei minute", „Cea mai plictisitoare pacientă pe care am văzut-o vreodată", „Aproape am adormit azi, a trebuit să stau țeapăn în scaun, ca să rămân treaz", „Azi era să cad de pe scaun, aproape adormit".

Exact când mă gândeam dacă nu cumva ar trebui să-mi schimb scaunul cu unul mai tare și mai puțin confortabil, mi-am amintit brusc că, pe vremea când mergeam la psihoterapie la Rollo May, îl vedeam mereu într-un scaun de lemn cu spătar înalt. Zicea că are probleme cu spatele, dar noi am rămas în relații bune ani de zile după aceea, și niciodată nu l-am mai auzit pomenind de asemenea probleme. Nu cumva și lui i se părea că *eu* aș fi...?

Betty menționase faptul că nu-i plăcuse de doctorul Farber, pentru că adeseori ațipea în timpul ședințelor de terapie cu ea. Acum îmi explicam și eu de ce! Când am vorbit la telefon cu

dr. Farber, firește că el n-a scos o vorbă despre moțăieli, dar mi-a oferit totuși din proprie inițiativă, informația că Betty nu fusese în stare să învețe cum să se folosească de psihoterapie. Nu era greu de înțeles de ce o trecuse pe medicamente; noi, psihiatrii, recurgem mult prea des la medicație, atunci când nu reușim să mișcăm lucrurile din loc în psihoterapie.

De unde să încep? Cum să încep? Mă căzneam din răsputeri să găsesc un punct de pornire. N-avea nici un rost să încep prin a-i ataca problema greutății. Betty spusese imediat și răspicat că asta spera și ea, ca terapia s-o determine să ia serios în considerare decizia de a slăbi, dar deocamdată e încă foarte departe de punctul acela. „Când sunt așa de deprimată, mâncarea e singurul lucru care-mi mai dă putere să merg mai departe."

Dar când mi-am concentrat atenția pe starea ei de deprimare, mi-a prezentat o argumentație persuasivă cum că depresia nu era altceva decât o reacție adecvată la situația ei de viață. Cine nu s-ar simți deprimat să se trezească surghiunit într-o văgăună de apartament închiriat, dintr-o suburbie impersonală a Californiei, pentru nu mai puțin de optsprezece luni și rupt cu totul de viața lui reală — departe de casă, de activitățile lui sociale, de prieteni?

Atunci am încercat s-o ajut să lucreze cu situația ei de viață, dar n-am prea avut spor. Găsea explicații din belșug, care mai de care mai descurajante. Îi venea greu să-și facă prieteni, mi-a subliniat ea — știu eu vreo femeie obeză căreia îi vine ușor? (În această privință nu-mi trebuiau prea multe argumente.) Localnicii din California își aveau propriile cercuri de prieteni și cunoștințe extrem de bine închegate, mai degrabă niște clici, și nu-i vedeau cu ochi buni pe intruși. Singurele ei contacte sociale erau la serviciu, unde pe majoritatea colegilor de muncă îi deranja că tocmai ea, cea venită din altă parte, primise un rol managerial deasupra celorlalți. Plus că, la fel ca toți californienii, nu le stătea mintea decât la sport — chestii gen surfing și salturi cu parașuta. O văd eu pe ea făcând așa ceva?! Mi-am alungat repede din minte imaginea lui Betty scufundându-se încet pe o placă de surfing și am admis că aici

cam avea dreptate — nu păreau să fie sporturi potrivite pentru ea.

Ce alte opțiuni ar mai fi? s-a întrebat ea retoric. În lumea celibatarilor nu prea e loc pentru obezi. Ca să mi-o dovedească, Betty mi-a relatat o întâlnire „pe nevăzute" la care fusese luna trecută — unica întâlnire potențial amoroasă cu un bărbat de care avusese parte în nu știu câți ani. Răspunsese la un anunț apărut în rubrica de matrimoniale dintr-un ziar local, *Bay Guardian*. Deși majoritatea anunțurilor publicate de bărbați specificau explicit că se caută o femeie „suplă", era și unul care nu impunea o asemenea condiție. Sunase la numărul indicat și aranjase să iasă la restaurant cu un bărbat pe nume George, care o rugase să poarte un trandafir în păr și să-l aștepte la barul unui restaurant local.

I-a căzut fața — povestea Betty — când a dat cu ochii de ea, dar, spre veșnica lui cinste și onoare, admisese că da, într-adevăr, el era George, iar apoi se purtase ca un adevărat domn pe tot parcursul cinei. Deși Betty n-a mai primit nici un semn de la George după seara aceea, se gândea deseori la el. Și în alte câteva ocazii similare din trecut fusese lăsată să aștepte zadarnic de alți bărbați, care probabil o identificaseră de la distanță și plecaseră în grabă, fără să mai vorbească cu ea.

În cvasidisperare de cauză, am făcut mari sforțări să găsesc modalități prin care aș putea-o ajuta pe Betty. Probabil că (în încercarea de a-mi ascunde sentimentele negative) m-am străduit prea mult și am făcut marea greșeală a începătorului, aceea de a sugera alte opțiuni. Ce părere avea despre Sierra Club? Nu, n-avea destulă energie pentru drumeția montană. Dar Overeaters Anonymous, asociația supraponderalilor anonimi, care i-ar putea asigura cât de cât niște contacte sociale? Nu, Betty detesta chestiile de grup. Și celelalte sugestii ale mele au avut o soartă similară. Trebuia totuși să existe vreo cale!

Primul pas în orice demers de schimbare terapeutică este asumarea responsabilității. Dacă nu te simți în nici un fel responsabil pentru propria-ți situație nefericită, atunci cum să poți s-o schimbi? Exact așa stăteau lucrurile cu Betty: își externaliza complet problema. Nu era *ea* de vină — de vină era

transferul de la serviciu, sterila cultură californiană, absența evenimentelor culturale la care ea să aibă acces, scena socială dominată de fixația pentru sport sau atitudinea mizerabilă a societății față de oamenii obezi. În ciuda tuturor eforturilor mele, Betty refuza să admită că ar avea vreo contribuție personală la nefericita ei situație de viață.

O, da, sigur că putea, la nivelul intelectului, să fie de acord că, dacă ar înceta să mai mănânce atâta și ar slăbi, cei din jur s-ar putea s-o trateze altfel. Dar această opțiune i se părea mult prea vagă, mult prea îndepărtată în timp, iar bulimia ei i se părea cu totul imposibil de ținut sub control. Pe lângă aceasta, a mai adunat o sumă întreagă de argumente apte s-o absolve de orice răspundere: componenta genetică (existau considerabile antecedente de obezitate, și pe partea maternă, și pe cea paternă); și noile studii științifice care demonstrau variate anomalii fiziologice la cei obezi, începând cu niveluri mai scăzute ale ratei metabolice de bază și terminând cu o greutate corporală intrinsecă, prestabilită și relativ imposibil de influențat. Nu, ar fi fost cu totul inutil. În ultimă instanță, va trebui s-o ajut să-și asume responsabilitatea pentru felul cum arăta — dar, deocamdată nu vedeam nici o pârghie de influență cu care să pot realiza acest lucru. Trebuia să încep cu ceva mai palpabil și mai imediat. Și știam o cale.

Cel mai valoros instrument practic al psihoterapeutului este concentrarea pe „proces". Gândiți-vă la noțiunea de *proces* ca fiind opusul noțiunii de *conținut*. Forma și fondul. De exemplu, într-o discuție, conținutul este alcătuit din cuvintele efectiv rostite și în subiectele concrete abordate; procesul însă este *modul* în care s-a exprimat conținutul dialogului și, mai ales, ceea ce revelează acest mod de exprimare despre relația existentă între indivizii participanți la dialog.

Ce trebuia eu să fac era să mă îndepărtez de conținut — să încetez, de pildă, să mai încerc să-i ofer lui Betty soluții simpliste — și să-mi focalizez atenția asupra procesului, asupra modului în care relaționam unul cu celălalt. Exista o caracteristică preeminentă a relației noastre: *plictiseala*. Și exact în acest loc venea contratransferul să complice lucrurile — trebuia să mă

lămuresc foarte clar în ce măsură plictiseala era o problemă de care *eu* mă făceam vinovat, în ce măsură m-aș simți plictisit cu *orice* femeie grasă.

Așa că am purces mai departe cu prudență — cu prea multă prudență. Sentimentele mele negative mă făceau să înaintez foarte încet. Mi-era prea teamă să nu-mi trădez pe față aversiunea. Cu o pacientă pe care aș fi găsit-o mai agreabilă n-aș fi așteptat în nici un caz atât de mult! Mi-am dat singur pinteni să mă mișc odată: dacă voiam să-i fiu de ajutor lui Betty, trebuia să-mi lămuresc sentimentele, să am încredere în ele și să acționez în baza lor.

Adevărul era că aveam de-a face cu o femeie cumplit de plicticoasă, iar eu trebuia să găsesc un mod cât de cât acceptabil în care s-o confrunt cu acest lucru. Putea să-și nege responsabilitatea pentru orice altceva — absența prietenilor din viața ei actuală, vicisitudinile din lumea celibatarilor, grozăviile statului într-o suburbie —, dar eu *n-aveam de gând* s-o las să se derobeze de responsabilitatea faptului că mă plictisea.

N-am îndrăznit să rostesc cuvântul *plicticoasă* — un termen mult prea vag și mult prea peiorativ. Trebuia să fiu precis și constructiv. M-am întrebat ce anume, exact, era plicticos la Betty și am identificat două particularități care-ți săreau în ochi. Mai întâi de toate, niciodată nu dezvăluia nimic concret și foarte personal despre ea însăși. În al doilea rând, era obiceiul ei afurisit de-a chicoti prostește mai tot timpul, veselia ei forțată, reticența de-a fi serioasă atunci când situația o cerea.

Va fi greu s-o fac să-și dea seama de aceste trăsături, fără s-o jignesc. M-am decis să aplic o strategie generală: poziția mea de principiu va fi aceea că eu doream să mă apropii mai mult de ea, dar nu reușeam din cauza anumitor caracteristici ale conduitei ei. Mă gândeam că i-ar fi greu să se considere jignită de vreo observație critică la adresa comportamentului ei, dacă era formulată într-un asemenea context. Nu putea decât să fie plăcut impresionată de faptul că îmi doresc s-o cunosc mai bine. Am decis să încep cu lipsa ei de deschidere în ce privește propria persoană, și, către sfârșitul unei ședințe remarcabil de soporifice pentru mine, am tras adânc aer în piept și am plonjat.

— Betty, am să-ți explic mai târziu de ce îți cer acest lucru, dar aș vrea să încerci ceva nou în ședința de azi. Vrei, te rog, să-ți acorzi singură o notă de la unu la zece, pentru cât de multe lucruri revelatoare despre tine însăți mi-ai spus în ora noastră de azi? Consideră că zece echivalează cu cea mai semnificativă destăinuire pe care ți-o poți imagina, iar nota unu să fie pentru genul de destăinuire pe care i-ai face-o, de pildă, unei persoane total necunoscute, cu care intri în vorbă stând la coadă la bilete pentru un film.

Mare greșeală! Betty a consumat câteva minute ca să-mi explice de ce nu s-ar duce ea vreodată singură la film. Își imagina că lumea o compătimește, fiindcă n-are prieteni cu care să meargă la cinema. Le simțea celorlalți groaza cu care se gândeau că vor sta înghesuiți, dacă ea se așază lângă ei. Le observa curiozitatea, expresia buimacă de pe fețe, când se uitau să vadă dacă va reuși să încapă în spațiul strâmt al unui singur scaun de cinematograf. Văzând că digresiunea începe să se amplifice — discuția extinzându-se asupra locurilor din avion, și cum se albeau la față de spaimă pasagerii deja așezați, când ea pornea pe culoarul dintre rânduri ca să-și caute locul —, am întrerupt-o, mi-am repetat rugămintea și am definit nota „unu" drept „conversație ocazională la serviciu".

Betty mi-a răspuns prin a-și acorda un „zece". Ceea ce m-a uluit (mă așteptam la un „doi" sau „trei") și așa i-am și spus. Ea și-a apărat evaluarea pe motiv că îmi spusese lucruri pe care nu le mai împărtășise niciodată altcuiva, de pildă că furase odată o revistă dintr-un magazin și că o intimida ideea de-a merge singură la restaurant sau la film.

Am repetat de mai multe ori același scenariu. Betty a insistat să mă convingă că-și asumă riscuri enorme, iar eu i-am spus:

— Betty, tu ți-ai dat un „zece", dar eu n-am simțit că mi-ai fi dezvăluit ceva foarte personal. N-am simțit că ți-ai fi asumat vreun risc cu mine.

— Niciodată n-am mai spus lucrurile astea cuiva! Nici măcar doctorului Farber, de exemplu.

— Cum te simți, spunându-mi mie toate aceste lucruri?

— Mă simt bine, n-am nici o problemă s-o fac.

— N-ai putea să folosești și alt cuvânt decât *bine?* Când spui pentru prima oară asemenea lucruri, ar trebui să te simți nemaipomenit, să te simți eliberată!

— Mă simt OK. Îmi dau seama că mă asculți dintr-un punct de vedere profesional. E OK. Mă simt OK. Nu știu ce vrei de la mine.

— Cum poți fi atât de sigură că te ascult profesional? N-ai nici un fel de îndoieli?

Atenție, mare atenție! Nu puteam promite mai multă sinceritate decât eram dispus să ofer. I-ar fi fost absolut imposibil să facă față mărtursirii unor sentimente negative din partea mea. Betty a negat orice fel de dubiu — și în acest punct mi-a povestit despre cum ațipea dr. Farber la ședințele cu ea, adăugând apoi că eu păream mult mai interesat de ea decât el.

Ce voiam eu, *de fapt*, de la ea? Din punctul *ei* de vedere, se destăinuia destul de mult. Trebuia să fiu sigur că știu într-adevăr ce urmăresc. Ce anume din spovedania ei mă făcea să rămân rece? Brusc, mi-am dat seama că întotdeauna îmi dezvăluia ceva care se petrecuse în altă parte — undeva, cândva. Nu era în stare sau nu era dispusă să se reveleze în prezentul imediat pe care îl împărțeam amândoi. De unde și răspunsul ei evaziv, „OK" sau „bine", ori de câte ori o întrebam despre sentimentele pe care le are aici-și-acum.

Aceasta a fost prima descoperire importantă pe care am făcut-o în legătură cu Betty: era înspăimântător de izolată și supraviețuia acestei izolări numai în virtutea mitului indispensabil că își trăia viața profund personală în altă parte. Prietenii ei, cei din cercul ei de cunoștințe nu erau aici, ci în altă parte: la New York, în Texas, în trecut. De fapt, tot ce avea importanță se afla în altă parte. Acesta a fost momentul în care am început să bănuiesc că, pentru Betty, nu exista nici un fel de „aici".

Și încă un lucru: dacă mie mi se destăinuia mai mult decât oricui altcuiva înainte, atunci care era natura relațiilor ei strânse cu alți oameni? Betty a răspuns că toată lumea o consideră o persoană cu care îți vine ușor să stai de vorbă. Ea și cu mine, a mai spus, eram în aceeași branșă: toată lumea venea să i se confeseze, era psihoterapeuta tuturor. A mai adăugat și că are

o mulțime de prieteni, dar că nici unul dintre ei n-o cunoștea *cu adevărat*. Eticheta pe care o purta pe frunte era că știe să asculte și să te facă să râzi. Ideea în sine o deranja profund, dar stereotipul se adeverea în cazul ei: era „grăsana jovială".

Acest lucru a dus în mod firesc la celălalt motiv principal pentru care Betty mi se părea atât de plicticoasă: nu era de bună-credință cu mine — în discuțiile noastre față în față, nu se purta niciodată așa cum era ea de fapt, ci poza tot timpul, afișând o veselie artificială care n-avea nici o legătură cu ceea ce simțea.

— Mă interesează foarte mult ce spuneai mai-nainte, cum că ai fi, sau mai bine zis te prefaci că ai fi, o persoană jovială. Eu cred că ți-ai pus în cap, că ții cu tot dinadinsul să fii jovială cu mine.

— Hmmm, interesantă teorie, dragă Watson...

— Faci chestia asta încă de la prima noastră ședință. Îmi povestești despre o viață plină de amărăciune, dar o faci la modul sprințar, de parcă m-ai întreba tot timpul: „Nu-i așa că ne distrăm de minune?"

— Așa sunt eu.

— Când faci așa, pe joviala, încep să nu mă mai gândesc la cât de mult suferi tu.

— Nu-i mai bine așa, decât să mă bălăcesc în suferință?

— Bine, dar ai venit aici ca să te ajut! De ce simți atât de mult nevoia să mă distrezi?

Betty s-a fâstâcit. A părut descumpănită de felul în care-o pusesem față în față cu realitatea și a bătut în retragere, scufundându-se în propriul trup. Ștergându-și fruntea cu o batistă minusculă, a tras de timp.

— Suspecta invocă al Cincilea Amendament.*

— Betty, astăzi am de gând să fiu insistent. Ce s-ar întâmpla dacă tu n-ai mai încerca să mă amuzi?

— Nu văd ce e rău în a ne amuza și noi puțin. De ce să le luăm pe toate atât de... atât de... nu știu cum! Tu ești întotdea-

---

* Al Cincilea Amendament din Constituția Statelor Unite prevede, printre altele, că într-o cauză penală învinuitul nu poate fi obligat să depună mărturie împotriva sa. (*N. t.*)

una atât de serios! Plus că ăsta e felul meu, așa sunt eu. Nu cred că înțeleg prea bine la ce te referi. Ce vrei să spui, când zici că încerc să te amuz?

— Betty, e important ce discutăm noi acum, e cea mai importantă chestie pe care-am abordat-o. Dar ai dreptate. În primul rând, trebuie să-ți fie ție foarte clar ce vreau să spun. Te deranjează dacă, începând de astăzi, în toate ședințele noastre viitoare, eu am să te întrerup și am să-ți semnalez când încerci să mă faci să râd... exact în momentul când se întâmplă?

Betty a fost de acord — nu prea avea încotro; iar eu aveam acum la dispoziție un megainstrument eliberator! Mi se permitea de-acum s-o întrerup instantaneu (reamintindu-i, desigur, de noua noastră înțelegere), ori de câte ori se pornea să chicotească, să imite vocea nu știu cui, să-și dea osteneală să mă amuze sau să ia lucrurile în derâdere în vreun fel care să-mi distragă atenția de la miezul problemei.

După patru sau cinci ședințe, comportamentul ei „distractiv" a dispărut, pe măsură ce Betty, pentru prima oară, a început să vorbească despre viața ei cu seriozitatea pe care o merita acest subiect. O reflecție pe care a făcut-o cu voce tare a fost că ea trebuie să fie amuzantă, altfel ceilalți nu i-ar mai arăta pic de interes. Eu i-am replicat că, în acest cabinet unde ne aflăm, lucrurile stau exact pe dos: cu cât se ostenește mai mult să fie o companie plăcută pentru mine, cu atât mai distant și mai puțin interesat voi deveni eu.

Dar Betty a spus că ea nu știe cum să fie altfel — îi ceream să-și arunce pe geam întreg repertoriul social. Să se dezvăluie pe sine? Dacă ar fi să facă acest lucru, ce-ar fi de arătat? Nimic — nu exista nimic acolo înăuntru. Era pustie. (Ideea de vid interior avea să fie invocată din ce în ce mai frecvent, pe măsură ce am continuat terapia. „Vidul" resimțit psihic este un concept uzual în tratarea pacienților cu tulburări de comportament alimentar.)

Am susținut-o cât am putut mai mult, în acest punct. *Abia acum*, am subliniat eu, se poate spune că își asumă niște riscuri. *Abia acum* a ajuns la un opt sau nouă pe scara destăinuirii. Își putea da seama de diferență? Betty a prins ideea rapid. Mi-a

spus că se simte înfricoșată, de parcă ar trebui să sară dintr-un avion fără parașută.

Acum eram mai puțin plictisit. Mă uitam mai rar la ceas și verificam ocazional cât a trecut din ora dedicată lui Betty, dar nu ca înainte, pentru a vedea câte minute mai am de îndurat, ci ca să mă asigur că mi-a rămas suficient timp pentru a deschide discuția pe vreo nouă temă.

Și n-a mai fost nevoie nici să-mi mătur din minte gânduri nedemne despre înfățișarea ei. Nici nu i-am mai observat trupul, ci am început s-o privesc în ochi. În fapt, am remarcat cu surprindere cum se trezesc în mine primele semne de empatie. Când Betty mi-a povestit cum s-a dus odată la un bar de cowboy, unde doi mârlani s-au îngrămădit în spatele ei și-au început să-și bată joc de ea mugind ca niște vaci, m-am simțit profund jignit pentru ea și i-am și spus acest lucru.

Noile mele sentimente față de Betty m-au făcut să-mi amintesc de reacția mea inițială față de persoana ei și să mă rușinez. Mă crispam de jenă când mă gândeam la toate celelalte femei obeze cu care interacționasem într-o manieră intolerantă și dezumanizată.

Semnificația tuturor acestor schimbări era aceea că făceam amândoi progrese: reușiserăm să atacăm problema izolării lui Betty și a nevoii ei de apropiere. Speram să-i demonstrez că o altă persoană poate ajunge s-o cunoască și să țină la ea.

Acum Betty se simțea categoric implicată activ în terapie. În intervalele dintre ședințe se gândea la discuțiile noastre, avea lungi conversații imaginare cu mine, aștepta cu nerăbdare să treacă săptămâna și să ne vedem din nou și se simțea mânioasă și dezamăgită atunci când deplasările în interes de serviciu o împiedicau să vină la câte o întâlnire programată cu mine.

Dar, în același timp, amărăciunea ei s-a accentuat în mod inexplicabil și mi-a declarat că se simte și mai tristă, și mai anxioasă. M-am aruncat imediat pe oportunitatea de-a înțelege această evoluție. Când la pacient apar simptome în privința relației lui cu terapeutul, se poate spune că abia atunci a început terapia cu adevărat, iar investigarea de către tera-

peut a acestor simptome îi va deschide calea spre problemele esențiale.

Anxietatea lui Betty era legată de frica să nu devină prea dependentă de terapie. Ședințele noastre ajunseseră să fie cel mai important lucru din viața ei. Nu știa ce s-ar face dacă s-ar întâmpla vreodată să nu-și mai poată lua „doza" săptămânală de terapie. Mie mi se părea că Betty opune în continuare rezistență unei relații de apropiere, alegând să vorbească despre „doza de terapie", în loc să se refere direct la mine, și am reușit treptat s-o pun în fața acestei chestiuni.

— Betty, care-i pericolul în a mă lăsa să devin important pentru tine?

— Nu sunt foarte sigură... Mi se face teamă, mă îngrozește ideea că voi ajunge să am prea multă nevoie de tine. Nu sunt convinsă că voi putea conta pe tine. Ai uitat că peste un an va trebui să plec din California?

— Mai e destul până atunci. Deci tu mă eviți acum doar pentru că nu vei putea să contezi întotdeauna pe mine?

— Știu că n-are nici o logică, dar exact la fel fac și cu statul în California. Îmi place New Yorkul și nu vreau să ajung să-mi placă în California! Mi-e teamă că, dacă îmi fac prieteni aici și începe să-mi placă, s-ar putea să nu mai vreau să plec. Cealaltă chestie e că încep să-mi zic: „Ce rost are? Nu sunt aici decât pentru foarte scurtă vreme. Ce nevoie am de niște prietenii temporare?"

— Necazul cu o atitudine ca asta e că sfârșești prin a-i goni pe toți din viața ta. În parte, poate că și din cauza asta te simți pustie pe dinăuntru. Într-un fel sau altul, orice relație trebuie să ia sfârșit într-o zi. Nu există garanții pe viață. E ca și cum ai refuza să te bucuri de un răsărit de soare, pe motiv că nu suporți ideea de a-l vedea apunând.

— Știu că sună absurd când pui problema așa, dar ce să fac, nu pot altfel! Atunci când întâlnesc pe cineva pentru prima oară și persoana în cauză îmi place, încep imediat să-mi imaginez cum va fi să trebuiască să ne luăm rămas-bun.

Îmi dădeam seama că ajunseserăm la o chestiune importantă și că ne vom întoarce la ea. Otto Rank a descris această ati-

tudine existențială într-o frază memorabilă: „Refuzul de a primi ce-ți oferă viața, ca să nu-i rămâi dator cu moartea."

Betty a intrat atunci într-o depresie care n-a durat mult și care a avut o întorsătură bizară, de-a dreptul paradoxală. Apropierea și franchețea interacțiunii dintre noi doi o făcea pe Betty să se simtă revitalizată, dar, în loc să-și îngăduie să se bucure de acest sentiment, o întrista teribil conștiința faptului că viața ei de până acum fusese complet lipsită de intimitate cu altcineva.

Lucru care mie mi-a amintit de o altă pacientă, pe care o tratasem cu un an înainte — o doctoriță de patruzeci și patru ani, cu un simț al responsabilității excesiv de dezvoltat și teribil de conștiincioasă. Într-o seară, în toiul unei dispute conjugale, pacienta mea a făcut niște lucruri care nu-i stăteau absolut deloc în caracter: a băut prea mult alcool, și-a pierdut controlul, a spart farfurii izbindu-le de pereți și puțin mai lipsea să-l nimerească pe soțul ei cu o tartă în față. Când am văzut-o eu, două zile mai târziu, părea plină de remușcări și deprimată. În încercarea de-a o consola, i-am sugerat că nu întotdeauna e așa o mare catastrofă să-ți pierzi controlul, dar ea m-a întrerupt și mi-a spus că am înțeles-o total greșit: nu se simțea câtuși de puțin vinovată, ci, dimpotrivă, regreta amarnic că așteptase până la patruzeci și patru de ani ca să lase frâiele din mână și să-și elibereze cât de cât adevăratele sentimente!

În ciuda celor peste o sută zece kilograme ale ei, Betty și cu mine nu discutaserăm decât rareori despre problema greutății și a mâncatului. Ea îmi pomenise adeseori de epopeicele (și invariabil zadarnicele) bătălii pe care le purta cu mama ei și cu felurite prietene, care încercau s-o ajute să nu mai mănânce fără măsură. Eu eram hotărât să evit acest rol; dimpotrivă, mi-am pus toate speranțele în ipoteza că, dacă o puteam ajuta să îndepărteze obstacolele din calea ei, Betty va lua singură inițiativa de a-și îngriji așa cum se cuvine trupul.

Până în acest punct, prin abordarea izolării în care se afla, îndepărtasem deja niște obstacole majore: depresia lui Betty se risipise și, o dată ce-și crease o viață socială pentru ea însăși, nu se mai gândea la mâncare ca la singura ei sursă de satisfacție. Dar

abia după ce-a avut o subită și extraordinară revelație despre pericolele pierderii în greutate, a reușit ea să ia hotărârea de a începe un regim de slăbire. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

După ce era deja în terapie de câteva luni, am decis că își poate accelera progresele dacă lucrează și în cadrul unui grup, nu doar în terapie individuală. Dintr-un punct de vedere, eram sigur că ar fi mai mult decât judicios să-și găsească locul într-o colectivitate prietenoasă, aptă s-o ajute să treacă mai ușor de încercarea zilelor grele de dietă care-o așteptau în viitor. Mai mult decât atât, un grup de terapie i-ar fi oferit lui Betty ocazia de a cerceta problemele de natură interpersonală pe care le ridicasem în cursul terapiei individuale — tendința ei de a-și ascunde adevăratele emoții, nevoia de a se face agreabilă glumind tot timpul, sentimentul că nu are nimic de oferit. Deși Betty a fost foarte speriată și inițial s-a opus sugestiei mele, în final și-a făcut curaj și a intrat vitejește într-un grup de terapie condus de două rezidente la psihiatrie.

Una dintre primele ședințe ale grupului în cauză s-a nimerit să fie o ocazie extrem de neobișnuită, în care Carlos, care și el era în terapie individuală cu mine (vezi „Dacă violul n-ar fi în afara legii..."), i-a informat pe ceilalți din grup că are un cancer incurabil. Tatăl lui Betty murise de cancer când ea avea doisprezece ani, iar de-atunci încoace fusese tot timpul terifiată de această boală. La colegiu alesese inițial o programă de studiu pregătitoare pentru medicină, dar se răzgândise apoi, de teamă să nu aibă de-a face cu pacienți suferinzi de cancer.

În următoarele câteva săptămâni, contactul cu Carlos i-a generat lui Betty atâta anxietate, încât a trebuit să mă văd cu ea în câteva ședințe de urgență, și doar cu mare greutate am convins-o să nu renunțe la grup. Îi apăruseră simptome fizice neliniștitoare — printre care dureri de cap (tatăl ei murise de cancer la creier), dureri de spate și accese de dispnee — și o chinuia gândul obsesiv că precis e și ea bolnavă de cancer. Pentru că avea o fobie cu mersul la doctor (fiindu-i rușine de corpul ei, rareori permitea să i se facă un examen medical și nu se supusese niciodată unui control ginecologic), era greu s-o liniștești în privința stării ei de sănătate.

Faptul că l-a văzut pe Carlos cum pierde alarmant de repede în greutate i-a amintit lui Betty că asistase la același gen de deterioare fizică și în cazul tatălui ei, care, într-un interval de douăsprezece luni, dintr-un bărbat obez se împuținase până la a deveni un schelet înfășurat în falduri imense de piele flască. Deși a recunoscut că era o idee irațională, Betty și-a dat seama că, de la moartea tatălui ei, fusese mereu convinsă că pierderea în greutate ar face-o susceptibilă de cancer.

Avea sentimente puternice și în privința pierderii părului. La început, Carlos (care chelise complet din cauza chimioterapiei) purta perucă, dar, în ziua în care le-a spus celor din grup că are cancer, a venit fără ea la ședință. Betty a fost oripilată și i-au revenit imagini cu tatăl ei, care avusese craniul ras pentru operația pe creier. De asemenea, și-a amintit și cât de speriată a fost când, cu ocazia unor cure de slăbire drastice din trecut, i se întâmplase și ei să-i cadă masiv părul.

Aceste sentimente neliniștitoare complicaseră enorm problemele ponderale ale lui Betty. Nu doar că mâncarea reprezenta pentru ea unicul mod în care putea să-și facă o plăcere, nu doar că era o metodă pentru atenuarea senzației de vid interior, și nu doar că ideea de-a fi slabă îi evoca în suflet durerea resimțită la moartea tatălui ei, dar, la un nivel inconștient, Betty avea impresia că, dacă ar pierde în greutate, ar muri *și ea*.

Treptat, anxietatea ei acută s-a domolit. Nicicând până acum nu mai vorbise deschis despre aceste probleme — poate că a ajutat-o simplul catharsis; poate i-a prins bine să recunoască natura ocultă a modului ei de-a gândi; ori poate că unele dintre gândurile care-o înspăimântau s-au văzut pur și simplu neutralizate prin faptul că a putut vorbi despre ele la lumina zilei, într-un mod calm și rațional.

Carlos i-a fost de mare ajutor în toată această perioadă. Părinții lui Betty tăgăduiseră până în ultima clipă gravitatea bolii tatălui ei. O negare atât de înverșunată a realității îi dă întotdeauna peste cap emoțional pe cei rămași în urmă, iar Betty nici nu fusese pregătită pentru moartea lui, nici nu avusese ocazia să-și ia rămas-bun de la el. Carlos însă i-a dat un exemplu foarte diferit în modul cum și-a acceptat soarta: se arăta cura-

jos, rațional și sincer cu sentimentele lui în privința bolii și a faptului că era pe moarte. Mai mult decât atât, cu Betty se purta deosebit de frumos — poate pentru că știa că și ea e pacienta mea, poate pentru că și-a făcut apariția în grup atunci când Carlos era într-o stare de spirit generoasă („toată lumea are inimă"), ori poate că pur și simplu avusese dintotdeauna o slăbiciune pentru femeile grase (lucru care, îmi pare rău s-o spun, eu îl considerasem încă o dovadă a perversității lui).

Betty trebuie să fi simțit că obstrucțiile în calea slăbitului ei fuseseră în suficientă măsură înlăturate, fiindcă a dat semne inconfundabile că este pe cale să se lanseze într-o campanie majoră de pierdere în greutate. Pe mine m-au uimit amploarea și complexitatea aranjamentelor pregătitoare.

Mai întâi, s-a înscris într-un program pentru tulburări de comportament alimentar, chiar la clinica unde lucram eu, și s-a supus tuturor exigențelor din protocolul pregătitor, care cuprindea un examen medical complex (deși Betty în continuare a refuzat controlul ginecologic) și o serie de teste psihologice. Apoi, și-a făcut curățenie în apartament și a aruncat tot ce era de mâncare — cutii, pungi, pachețele, sticle, absolut tot! Și-a făcut planuri pentru activități sociale alternative, atrăgându-mi atenția că eliminarea meselor de prânz și de cină îți cam golește calendarul social. Spre surprinderea mea, s-a înscris într-un grup de dansuri populare (are ceva curaj femeia asta, mi-am zis) și la bowling, într-o echipă de amatori care organiza meciuri săptămânale — mi-a explicat că tatăl ei obișnuia s-o ducă des la bowling, când era mică. Și-a cumpărat la mâna a doua o bicicletă pentru gimnastică medicală, pe care și-a instalat-o acasă chiar în fața televizorului. Iar în final și-a luat la revedere de la vechii ei prieteni: ultima pungă de chipsuri Granny Goose cu aromă exotică din Hawaii, ultimul pachet de biscuiți cu ciocolată Mrs. Fields și, cea mai grea despărțire dintre toate, ultima gogoașă cu glazură de miere.

Au existat și considerabile pregătiri în plan sufletesc, pe care Betty n-a prea știut cum să le descrie altfel decât spunând că „își adună toată tăria interioară" și că așteaptă momentul potrivit pentru a începe dieta. Eu nu prea mai aveam răbdare, așa

că mă amuzam singur cu imaginea mentală a unui gigantic luptător de sumo japonez care-și concentrează forțele icnind din greu și tropăind de pe-un picior pe altul, în clasica postură a practicanților acestui sport.

Și brusc s-a pornit! A început o dietă pe bază de lichide cu Optifast; nu mânca nici un fel de alimente solide; trăgea pe bicicletă timp de patruzeci de minute în fiecare dimineață; mergea pe jos cinci kilometri în fiecare după-masă și se ducea la bowling și la dansuri populare o dată pe săptămână. Armura ei de grăsime a început să se dezintegreze. Betty a început să piardă din volum. Hălci întregi de masă adipoasă s-au desprins și s-au topit. Curând, kilogramele se scurgeau în pârâiașe — o jumătate de kilogram, un kilogram, unul și jumătate, ba uneori chiar și două kilograme pe săptămână.

La fiecare început de ședință, Betty îmi dădea raportul: a slăbit patru kilograme, apoi opt, zece, treisprezece. Cântarul i-a arătat mai întâi o sută opt kilograme, pe urmă o sută patru, o sută. Părea uluitor de repede și simplu! Eram foarte bucuros pentru ea și am lăudat-o, aplaudându-i stădaniile în fiecare săptămână. Dar, în toate acele prime săptămâni, eram conștient și de o răutăcioasă voce interioară, care comenta malițios: „Cerule mare, păi dacă slăbește atât de repede, îți dai seama cât de multă mâncare trebuie să fi băgat în ea înainte!"

Săptămânile treceau, campania continua. După trei luni, cântarul i-a arătat nouăzeci și cinci de kilograme. Apoi nouăzeci — o pierdere în greutate de peste douăzeci de kilograme! Apoi optzeci și cinci. Rezistența s-a intensificat. Betty venea uneori la cabinet plânsă toată, după câte-o săptămână fără mâncare, dar și fără nici o pierdere în greutate care să compenseze efortul. Absolut fiecare kilogram se opunea cu îndârjire să-i părăsească trupul, dar Betty a continuat să țină regim.

Au fost niște luni de groază! Betty avea oroare de tot. Viața ei era un chin fără sfârșit — mâncarea lichidă care-i făcea greață, bicicleta fixă, ghearele de foame în stomac, diabolicele reclame TV la hamburgerii McDonald's și mirosurile, ireprësibilele arome care-o asaltau de peste tot: floricele de porumb

la cinema, pizza la sala de bowling, cornuri proaspete la mall, supă de crab pe chei în Fisherman's Wharf. Chiar nicăieri în lume nu există un loc lipsit de mirosuri?!

Fiecare zi era una proastă. Nimic din viața ei nu-i mai făcea plăcere. Alte femei din grupa de „regimiști" ai clinicii care organiza programul pentru tulburări alimentare s-au dat bătute — dar Betty s-a ținut tare. Respectul meu pentru ea a crescut.

Și mie îmi place să mănânc. Adeseori mă gândesc o zi întreagă, cu nerăbdare, la câte-un fel de mâncare special care mă așteaptă acasă, iar când „mi se pune pata", nimeni și nimic nu mă poate împiedica să dau năvală la restaurantul chinezesc sau la toneta cu înghețată! Dar, pe măsură ce Betty se canonea mai departe, eu am început să mă simt vinovat când mâncam — de parcă aș fi trișat față de ea. Ori de câte ori mă așezam să mănânc pizza, paste cu sos de busuioc, *enchilada* cu sos salsa verde, înghețată profiterol sau orice altă delicatesă despre care știam că-i place lui Betty, mă gândeam la ea. Mă trecea un fior, imaginându-mi-o cu deschizătorul de conserve în mână și cutia de zeamă-lungă Optifast. Uneori mă mai serveam cu o porție, în cinstea ei.

Nu știu cum se face, dar în perioada respectivă am depășit limita superioară a greutății pe care mi-o îngădui, așa că am intrat și eu la un regim de trei săptămâni. Din moment ce dieta mea consta, în principal, din eliminarea cartofilor prăjiți și a înghețatei, cu greu i-aș fi putut spune lui Betty că suntem colegi de suferință. Chiar și așa însă, pe parcursul acelor trei săptămâni, am conștientizat mai acut starea ei de privațiune. Acum mă simțeam cu adevărat mișcat, când îmi povestea că a adormit plângând. Mă durea sufletul pentru ea, când îmi vorbea despre copilul flămând din interiorul ei care scâncea: „Dă-mi să mănânc, dă-mi să mănânc!"

Optzeci de kilograme. Șaptezeci și cinci. O pierdere în greutate de treizeci și șase de kilograme! Starea de spirit a lui Betty oscila acum între extreme mult îndepărtate între ele și eu mă simțeam tot mai îngrijorat pentru ea. Ocazional, avea scurte perioade de euforie plină de mândrie (mai ales când se ducea să-și cumpere haine mai mici), dar în general se simțea atât de pro-

fund indispusă și abătută, încât abia dacă-și putea aduna puterile să se scoale din pat dimineața și să se ducă la serviciu.

Au fost momente când a devenit arțăgoasă și mi-a scos ochii cu tot felul de reproșuri mai vechi. Nu-i așa că o trimisesem la un grup de terapie doar ca să mă descotorosesc de ea sau măcar să mai împart cu cineva povara, să mă spăl măcar parțial pe mâini de problema ei?! De ce nu o întrebasem mai multe despre obiceiurile ei alimentare? În fond, mâncatul era lucrul cel mai important din viața ei. Cine mă place, mă place și-atunci când mănânc! (Atenție mare, se apropie de adevăr...) De ce fusesem de acord cu ea când îmi înșirase motivele pentru care n-avea ce căuta la medicină (vârsta ei, lipsa de ambiție, lenea, faptul că urmase prea puține dintre cursurile preliminare obligatorii, lipsa de bani)? Sugestia mea despre o posibilă carieră ca asistentă medicală i se părea, mi-a spus Betty acum, un mod de a o pune la punct și m-a acuzat că, practic, era ca și cum aș spune: „Fata asta nu-i destul de deșteaptă pentru medicină, așa că las-o să se facă asistentă!"

Alteori era năzuroasă și în regresie. Odată, de exemplu, când am întrebat-o de ce devenise inactivă în grupul de terapie, pur și simplu s-a uitat urât la mine și a refuzat să-mi răspundă. Când am presat-o să-mi spună exact ce-i trece prin cap, mi-a replicat cu o voce cântată și pițigăiată, de copil răsfățat: „Nu fac ce vrei dacă nu-mi dai o prăjiturică!"

În timpul uneia dintre perioadele de deprimare, a avut un vis teribil de clar și de intens.

Eram într-un loc ca un fel de Mecca, unde oamenii vin să se sinucidă în mod legal. Eram cu o prietenă foarte bună, dar nu-mi amintesc exact cine. Ea voia să se sinucidă aruncându-se într-un tunel foarte adânc. Eu i-am promis că îi voi recupera trupul, dar după aceea mi-am dat seama că nu voi putea face acest lucru decât târându-mă și eu prin tunelul acela îngrozitor, plin cu tot felul de cadavre intrate în descompunere, și nu mă vedeam în stare s-o fac.

În asocierile cu acest vis, Betty a spus că, în ziua de dinainte, se gândise la faptul că dăduse jos cât un corp întreg: slăbi-

se treizeci și șase de kilograme — și la ea la serviciu era o femeie care avea exact această greutate. În acel moment își imaginase cum ar fi să ceară o autopsie și să organizeze o înmormântare pentru „trupul" de care se descotorosise. Tocmai acest gând macabru, bănuia Betty, își găsise ecoul în scena din vis unde trebuia să scoată din tunel cadavrul prietenei ei.

Imageria și profunzimea acestui vis m-au făcut și pe mine să văd cât de mult progresase Betty. Nici nu-mi venea să cred că era una și aceeași persoană cu femeia superficială și agasantă de-acum câteva luni! Acum Betty se bucura de întreaga mea atenție, în fiecare minut al ședințelor petrecute împreună. Cine și-ar fi putut închipui că din pisăloaga a cărei pălăvrăgeală fără rost ne plictise de moarte atât pe mine, cât și pe psihiatrul dinaintea mea avea să iasă această persoană perfect rațională, spontană și sensibilă?!

Șaptezeci și cinci de kilograme. Începuse să iasă la iveală și un alt gen de transformare. Într-o zi, în cabinet, m-am uitat la Betty și am remarcat, pentru prima oară, că are mijloc, că există o diferență între zona taliei și șolduri. M-am mai uitat o dată. Să fi fost întotdeauna acolo și n-am văzut eu? Poate că, pur și simplu, îi acordam mai multă atenție acum. Nu, nu prea cred: conturul trupului ei, de la bărbie până la picioare, fusese dintotdeauna perfect globular. Câteva săptămâni mai târziu, am văzut semnele categorice ale unui piept, cu doi sâni. O săptămână mai târziu, linia unui maxilar inferior, apoi o bărbie, apoi ascuțișul unui cot. Totul era acolo — existase mereu o persoană, o femeie arătoasă, îngropată în muntele acela de carne.

Și alții, mai ales bărbați, sesizaseră schimbarea și acum o atingeau și-o înghionteau ușor în timpul conversațiilor. Un coleg de serviciu o condusese la mașină. Coaforul la care se ducea îi făcuse gratis, din proprie inițiativă, un masaj la pielea capului. Betty era sigură că șeful ei îi admiră pe furiș sânii.

Într-o zi, Betty m-a anunțat că a ajuns la „șaptezeci și două" și a adăugat că era „pe teritoriu virgin" — adică nu mai coborâse sub șaptezeci și trei de kilograme de pe vremea când era în liceu. Deși comentariul meu — întrebarea dacă o intimida

ideea „dezvirginării teritoriale" — a fost o glumă deplasată, a reușit totuși să inițieze o discuție importantă despre sex.

Cu toate că Betty avea o imaginație sexuală bogată, nu intrase niciodată în contact fizic direct cu vreun bărbat — nici măcar o îmbrățișare, ca să nu mai vorbim de săruturi sau pipăieli lascive. Dintotdeauna tânjise după sex și o înfuria faptul că atitudinea societății față de persoanele obeze o condamna la frustrare sexuală. Abia acum, când se apropia de pragul ponderal la care s-ar fi putut materializa și invitațiile sexuale, abia acum, când visele ei roiau de figuri masculine amenințătoare (un medic cu masca pe față înfigându-i un imens ac de seringă în burtă, un bărbat rânjind pofticios care-i smulgea coaja de pe o imensă rană abdominală), a recunoscut ea că sexul o înspăimânta de moarte.

Aceste discuții au deschis calea unui potop de amintiri dureroase, despre o viață întreagă de respingere din partea bărbaților. Niciodată nu i se ceruse o întâlnire și niciodată nu fusese invitată la vreo petrecere sau la dans. Se achitase întotdeauna foarte bine de rolul confidentei și își ajutase multe prietene să-și organizeze nunta. Cam toate erau acum măritate, iar ea nu mai putea să-și ascundă față de sine adevărul că va rămâne veșnic pe margine, intrusa pe care n-o alege nimeni.

Curând am trecut de la sex, în general, către apele ceva mai adânci ale identității ei sexuale fundamentale. Lui Betty îi ajunsese cumva la urechi faptul că tatăl ei și-ar fi dorit un băiat și că fusese dezamăgit, în tăcere, când se născuse ea. Într-o noapte, a avut două vise cu un frate geamăn nenăscut. În unul dintre ele, purtau amândoi insigne de identificare și le tot schimbau între ei. Betty l-a terminat pe oniricul frate într-un alt vis: el s-a strecurat într-un ascensor plin de lume, în care ea n-a reușit să încapă (din cauză că era atât de grasă). Apoi ascensorul s-a prăbușit, omorându-i pe toți cei dinăuntru, iar ea a rămas să scormonească printre dărâmături după rămășițele fratelui ei.

Într-un alt vis, tatăl ei îi dăruia un cal pe nume „E o doamnă". Betty își dorise dintotdeauna un cal din partea lui, iar în acest vis nu numai că dorința din copilărie i se îndeplinise, dar îl auzea și pe tatăl ei numind-o oficial „o doamnă".

Discuțiile noastre despre sex și despre identitatea ei sexuală au generat atât de multă anxietate și un asemenea sentiment agonizant de vid interior, încât, chiar în mai multe rânduri, Betty și-a încălcat dieta și s-a îndopat în neștire cu fursecuri și gogoși. În acest punct, avea voie să consume un pic de mâncare solidă — o singură masă pe zi, din preparate dietetice congelate și încălzite în cuptor —, dar ei i se părea mult mai greu de urmat acest regim decât cel bazat exclusiv pe lichide.

La orizont pândea acum un foarte important jalon simbolic: pierderea kilogramului cu numărul patruzeci și cinci. Acest obiectiv concret, nicicând atins, avea puternice conotații sexuale. Una la mână: cu câteva luni în urmă, Carlos îi spusese lui Betty, doar pe jumătate în glumă, că o va lua cu el în Hawaii pentru un weekend dacă reușește să slăbească patruzeci și cinci de kilograme. Doi la mână, ca parte din pregătirile ei mentale pentru dietă, Betty se jurase că, atunci când va fi slăbit patruzeci și cinci de kilograme, îl va contacta din nou pe George, bărbatul la al cărui anunț de mică publicitate răspunsese, ca să-i facă o surpriză cu noul ei corp și să-l răsplătească pentru purtarea lui de gentleman cu favorurile ei sexuale.

În încercarea de a-i diminua anxietatea, am îndemnat-o să adopte o atitudine mai moderată și să nu abordeze chestiunea sexului cu un gest atât de drastic, ci pas cu pas: de exemplu, stând mai întâi de vorbă cu mai mulți bărbați și completându-și educația sexuală cu mai multe cunoștințe despre lucruri cum ar fi anatomia părților intime, dinamica actului sexual și masturbarea. I-am recomandat o bibliografie tematică și am îndemnat-o să meargă la un ginecolog-femeie, dar și să exploreze toate aceste subiecte cu prietenele ei din cadrul grupului de terapie.

În toată această perioadă de pierdere rapidă în greutate, se petrecea încă un fenomen extraordinar: Betty avea flashback-uri emoționale și consuma mare parte din ora noastră de terapie vorbind, cu ochii umezi, despre amintiri pe care și le descoperea uluitor de vii și de proaspete în memorie — ziua în care părăsise Texasul ca să se mute la New York, ziua în care absolvise colegiul și cât de supărată fusese pe mama ei,

prea timidă și timorată ca să vină s-o vadă la ceremonia de absolvire a liceului.

La început, se părea că toate aceste flashback-uri, la fel ca și pendulările extreme ale stării de spirit ce le însoțeau, nu erau altceva decât episoade haotice și aleatorii; dar după câteva săptămâni, Betty și-a dat seama că se supuneau unui tipar perfect coerent: pe măsură ce greutatea ei scădea, ea *retrăia evenimentele majore, traumatice sau rămase nerezolvate, care avuseseră loc în viața ei atunci când avea o anumită greutate!* Astfel, coborârea de pe piscul celor o sută treisprezece kilograme inițiale o împinsese cu toată forța pe spirala unei adevărate întoarceri în timp, prin evenimentele cu încărcătură emoțională din viața ei de până atunci: mutarea din Texas la New York (nouăzeci și cinci de kilograme), absolvirea colegiului (optzeci și cinci de kilograme), decizia de a renunța la studiile de medicină (și de a renunța la visul descoperirii unui leac pentru boala care-i răpise tatăl) (optzeci de kilograme), cât de stingheră se simțise la ceremonia de absolvire a liceului — și cât de invidioasă pe alte fete însoțite de tații lor, incapacitatea de a găsi un partener pentru balul absolvenților (șaptezeci și cinci de kilograme), ziua în care terminase gimnaziul și cât de dor îi fusese de tatăl ei în acea zi (șaptezeci de kilograme). Magnifică dovadă a existenței universului inconștient! Trupul lui Betty își amintise ceea ce mintea ei uitase de mult!

Aceste rememorări fulgurante erau dominate de prezența tatălui ei. Cu cât ne uitam mai atent, cu atât devenea mai limpede că totul ne conducea înapoi la el, la moartea lui și la cele șaizeci și șapte de kilograme pe care le avea Betty atunci. Cu cât se apropia acum de această greutate, cu-atât devenea mai deprimată și cu-atât mintea îi era mai plină de sentimente și amintiri despre tatăl ei.

Curând, am început să petrecem ședințe întregi discutând numai despre el. Venise momentul să dezgropăm tot ce era acolo. Am împins-o pe Betty spre reminiscențe și am încurajat-o să exprime absolut tot ce-și putea aminti despre boala lui și despre apropierea morții, cum arăta el pe patul de spital atunci când l-a văzut pentru ultima oară, amănunte de la înmor-

mântare, ce fel de haine a purtat, ce cuvântare a ținut preotul și cine a venit la funeralii.

Betty și cu mine mai vorbiserăm despre tatăl ei și înainte, dar niciodată cu atâta intensitate și profunzime. Resimțea pierderea pe care-o suferise mai acut decât oricând altădată și, timp de două săptămâni, a bocit aproape fără întrerupere. Ne-am văzut de trei ori pe săptămână în toată această perioadă, iar eu am încercat s-o ajut să înțeleagă sursa amărăciunii ei. În parte, ea își plângea pierderea suferită, dar cel mai mult o întrista credința că viața tatălui ei fusese o mare tragedie: niciodată nu putuse să beneficieze de educația pe care și-ar fi dorit-o (sau pe care și-ar fi dorit-o ea pentru el) și murise chiar înainte de a se retrage din viața activă, fără să se poată bucura de anii de relaxare după care tânjise atâta. Și totuși, așa cum i-am atras atenția, felul în care îmi descrisese ea activitățile din viața lui — mulțimea de rude cu care ținea legătura și un cerc social extrem de larg, taifasul zilnic cu prietenii, dragostea pentru pământul pe care-l lucra cu mâna lui, tinerețea petrecută în marina militară, partidele de pescuit de după-amiaza — era practic imaginea unei vieți împlinite, în care tatăl ei făcea parte trup și suflet dintr-o comunitate care-l cunoștea și îl iubea.

Atunci când am îndemnat-o să-și compare propria viață cu viața lui, Betty și-a dat seama că mâhnirea ei nu prea își avea rostul — în realitate, viața ei, nu a lui, era cea tragic de nerealizată. Cât de mult, așadar, din tristețea pe care-o simțea, era cauzată de fapt de speranțele ei neîmplinite? Această întrebare a fost deosebit de dureroasă pentru Betty, care, în acel moment, fusese la un control ginecologic și i se spusese că are o dereglare endocrină din cauza căreia nu va putea face niciodată copii.

M-am simțit crud și nemilos în timpul acestor săptămâni, din pricina durerii pe care o aducea la suprafață terapia noastră. Fiecare ședință era un chin, iar Betty pleca adeseori de la cabinetul meu extrem de tulburată. A început să aibă accese de panică și multe vise angoasante, din cauza cărora, așa cum singură spunea, murea de trei ori pe noapte. Nu-și putea aminti ce visase, cu excepția a doar două vise recurente, care începuseră în adolescență, la puțin timp după moartea tatălui ei. În

unul dintre ele, Betty stătea paralizată într-o debara strâmtă pe care cineva o zidea pe dinafară cu cărămizi. În celălalt vis, Betty zăcea pe un pat de spital, cu o lumânare care reprezenta sufletul ei arzându-i la cap. Știa că, atunci când flacăra se va stinge, ea va muri, și se simțea complet neajutorată, uitându-se cum se împuținează lumânarea.

Era evident că discuțiile despre moartea tatălui ei îi evocau lui Betty spaima față de propria moarte. Am rugat-o să-mi vorbească despre primele ei experiențe și concepții precoce în legătură cu moartea. Dat fiind că trăia la o fermă, făcuse cunoștință devreme cu această realitate. Se uita la mama ei cum taie găini și auzea guițatul disperat al porcilor sacrificați. La vârsta de nouă ani, la moartea bunicului ei fusese teribil de speriată. După spusele mamei ei (Betty mi-a spus că ea nu mai ținea minte nimic din perioada respectivă), se liniștise atunci când părinții o asiguraseră că numai oamenii bătrâni mor, dar apoi îi înnebunise săptămâni în șir, repetând întruna că ea nu vrea să ajungă bătrână și întrebându-și la nesfârșit părinții cât de bătrâni sunt ei! Dar abia la puțină vreme după moartea tatălui ei pricepuse Betty, în sfârșit, adevărul: că era inevitabil ca și ea să moară într-o zi. Ținea minte foarte precis momentul acela.

— Trecuseră vreo două zile de la înmormântare și eu nu mă întorsesem încă la școală. Directoarea spusese să nu vin până nu mă simt în stare. Aș fi putut să mă întorc mai repede, dar mi se părea că nu se cade s-o fac atât de devreme. Mă temeam ca lumea să nu creadă că nu sunt destul de tristă. Mă plimbam pe câmp, în spatele casei. Era frig afară... scoteam norișori de aburi pe gură și mergeam destul de greu, fiindcă o luasem peste ogorul arat și bulgării de pământ înghețaseră. Mă gândeam la tatăl meu care zace în mormânt și cât de frig trebuie să-i fie acolo, când deodată am auzit o voce din cer care-mi spunea: „Tu urmezi la rând!"

Betty s-a oprit și s-a uitat la mine.

— Crezi că sunt nebună?

— Ți-am mai spus că nu, n-ai talent pentru nebunie!

A zâmbit.

— N-am mai spus nimănui povestea asta. De fapt, o și uitasem... de ani de zile am uitat-o... până săptămâna asta.

— Mă simt bine la gândul că ești dispusă să mi-o încredințezi tocmai mie. Pare să fie ceva important. Dă-mi mai multe amănunte despre ideea de „tu urmezi".

— De ca și cum tatăl meu nu mai era acolo ca să mă protejeze. Într-un fel, el fusese pavăza dintre mine și mormânt. Fără el, care să mă apere, eu eram următoarea la rând.

Betty s-a strâns între umeri și s-a scuturat ca de-un fior.

— Îți vine să crezi că și-acum îmi simt spinarea rece ca gheața, când mă gândesc?

— Dar mama ta? Ea unde era, în toată povestea asta?

— Așa cum ți-am mai spus și înainte, mama era undeva mult în spate, pierdută în decor. Făcea de mâncare și avea grijă să nu-mi fie niciodată foame... un lucru la care chiar că se pricepea... dar avea o fire slabă. Eu eram aceea care o proteja pe ea. Poți crede că există un texan care să nu știe să conducă?! Eu am început să conduc mașina de la doisprezece ani, când s-a îmbolnăvit tata, fiindcă mamei mele i-a fost frică să învețe.

— Deci n-aveai pe nimeni care să vegheze asupra ta?

— Atunci am început să am coșmaruri. Visul ăla cu lumânarea... cred că l-am avut de vreo douăzeci de ori.

— Visul acesta mă face să mă gândesc la ce mi-ai spus tu mai demult, despre teama de a pierde în greutate și despre credința că trebuie să te menții corpolentă, ca să nu mori de cancer ca tatăl tău. Dacă flacăra lumânării rămâne mare și rotundă, înseamnă că vei trăi.

— Mda, poate, dar mi se pare cam trasă de păr.

Încă un exemplu concludent, mi-am zis eu, care demonstrează de ce n-are nici un sens ca terapeutul să se repeadă cu o interpretare, chiar și una pertinentă ca aceasta. Pacienții, la fel ca orice alt om, au cel mai mult de câștigat dintr-un adevăr pe care îl descoperă singuri.

Betty a continuat:

— Și, cândva, pe parcursul acelui an, mi-a intrat în cap ideea că am să mor înainte să împlinesc treizeci de ani. De fapt, am impresia că în continuare sunt convinsă de chestia asta.

Discuțiile noastre de acest fel i-au subminat serios lui Betty refuzul de-a accepta realitatea morții. A început să se simtă în nesiguranță. Tot timpul era cu ochii-n patru să nu se accidenteze — când conducea mașina, când mergea cu bicicleta, când traversa strada. A început s-o preocupe ideea hazardului, a festelor pe care ți le poate juca moartea.

— Ar putea să vină în orice moment, spunea ea. Exact când mă aștept mai puțin!

Ani de zile economisise tatăl ei bani pentru o excursie cu toată familia în Europa, doar ca la puțin timp înainte de data plecării să afle că are o tumoră pe creier! Ea, eu, oricine, ne putem trezi secerați în orice moment. Cum poate cineva, cum pot *eu* să fac față acestui gând?

Acum, ferm hotărât să fiu în întregime „prezent" cu Betty, încercam să nu mă derobez din fața nici uneia dintre întrebările pe care mi le punea ea. Așa că i-am povestit despre propriile mele dificultăți în a mă obișnui cu moartea; și i-am spus că, deși realitatea morții nu poate fi schimbată, ne putem influența extraordinar de mult atitudinea față de ea. Judecând atât după experiența mea personală, cât și după cea profesională, ajunsesem la concluzia că spaima de moarte cea mai mare o au întotdeauna cei care simt că nu și-au trăit viața pe deplin. O formulă empirică bună e următoarea: cu cât ți-ai trăit mai puțin viața, adică nu ți-ai materializat potențialul, cu atât ți-e mai frică de moarte.

Intuiția mea era, i-am spus lui Betty, că, după ce ea va pătrunde pe deplin în viață, își va pierde spaima de moarte — o parte din ea, nu pe toată. (Nimeni nu poate scăpa în totalitate de o oarecare neliniște în privința morții. Este prețul cerut pentru conștiința de sine.)

Alteori, Betty se arăta mânioasă că o obligam să se gândească la lucruri morbide. „De ce să ne gândim la moarte? Oricum nu putem schimba nimic!" Am încercat s-o fac să înțeleagă că, deși *realitatea dată* a morții ne distruge, *ideea de moarte* ne poate salva. Cu alte cuvinte, conștiința morții poate să așeze viața într-o cu totul altă perspectivă, incitându-ne să ne reordonăm prioritățile. Carlos învățase lecția — asta a vrut să spună, pe patul morții, atunci când mi-a mulțumit că i-am salvat viața.

După părerea mea, o lecţie importantă pe care Betty putea s-o înveţe dacă îşi asuma conştiinţa morţii era aceea că viaţa trebuie trăită *acum* — nu poate fi amânată la nesfârşit. Nu era deloc greu să-i pun în faţă modalităţile prin care ea evita să trăiască plenar: reticenţa ei în a se apropia de alţi oameni (pentru că o îngrozea ideea de despărţire); mâncatul fără măsură şi obezitatea ei, care o făcuseră să rămână pe dinafară la atâtea experienţe de viaţă; faptul că evita momentul prezent, alunecând repede în trecut sau în viitor. Şi nu era deloc greu nici să-i demonstrez că stătea în puterea ei să schimbe toate aceste tipare — de fapt, începuse deja: ce alt exemplu mai bun decât felul în care se angrenase în discuţia noastră de azi!

Am încurajat-o să se afunde în tristeţea pe care-o simţea; voiam ca ea să exploreze şi să exprime absolut fiecare faţetă a acestui sentiment. Din nou şi din nou, i-am pus aceeaşi întrebare: „După cine sau după ce plângi?"

Betty mi-a răspuns: „Cred că plâng după dragoste. Tatăl meu a fost singurul bărbat care m-a ţinut vreodată în braţe. El a fost singurul bărbat, singura persoană care mi-a spus vreodată că mă iubeşte. Nu sunt sigură că voi mai avea vreodată parte de acest lucru."

Ştiam că pătrundeam pe un teritoriu unde altădată n-aş fi îndrăznit în ruptul capului să mă aventurez. Îmi venea greu să cred că, în urmă cu mai puţin de un an, aveam mari dificultăţi până şi să mă uit la Betty! Astăzi, aveam categoric sentimente de afecţiune pentru ea. Mi-am dat toată silinţa să găsesc un mod prin care să-i răspund, dar, în continuare, era mai puţin decât aş fi vrut să-i dăruiesc.

— Betty, să fii iubită nu-i o simplă chestiune de hazard sau de capriciu al sorţii. Poţi să influenţezi acest lucru, mult mai mult decât îţi închipui. Acum eşti mult mai disponibilă pentru dragoste decât erai cu câteva luni în urmă. Eu pot s-o văd, pot să simt diferenţa. Arăţi mai bine, relaţionezi mai bine, eşti mult, mult mai abordabilă şi mai disponibilă acum.

Betty vorbea mai deschis despre sentimentele ei pozitive faţă de mine şi îmi împărtăşea lungi fantezii la care visa cu ochii deschişi, în care ea devenise medic sau psiholog şi lucra alături

de mine într-un proiect de cercetare. Dorința ei ca eu să fi putut să-i fiu tată ne-a condus la un ultim aspect al tristeții ei, care dintotdeauna îi produsese o chinuitoare suferință. În paralel cu dragostea pentru tatăl ei, Betty avea și sentimente negative: îi era rușine pentru el, rușine pentru felul cum arăta (fusese extrem de obez), pentru lipsa lui de ambiție și de educație, pentru ignoranța lui în materie de amenități sociale. După această mărturisire, Betty s-a pierdut cu firea și a început să suspine. Îi venea atât de greu să vorbească despre acest lucru, pentru că i se părea groaznic să se simtă rușinată de propriul tată!

În căutarea unui răspuns, mi-am amintit ceva ce-mi spusese prima mea psihanalistă, Olive Smith, în urmă cu peste treizeci de ani. (Țin minte bine, cred, pentru că este singurul lucru cât de cât personal — dar și cel mai util — pe care mi l-a spus ea în cele șase sute de ore de psihoterapie petrecute împreună.) Fusesem teribil de zguduit, după ce îmi exprimasem anumite sentimente monstruoase față de mama mea, iar Olive Smith se aplecase peste canapeaua unde stăteam și spusese blând: „S-ar părea că e pur și simplu felul în care suntem alcătuiți."

Am păstrat cu sfințenie în memorie acele cuvinte; și acum, după treizeci de ani, le-am dăruit mai departe, spunându-i-le lui Betty. Deceniile nu erodaseră nicidecum forța lor tămăduitoare: Betty a expirat prelung, s-a calmat și s-a îndreptat în scaun. Am adăugat că știu din proprie experiență cât de greu le vine adulților care au urcat pe o treaptă superioară de educație să relaționeze cu niște părinți mai puțin educați, din clasa muncitoare.

Detașarea de un an și jumătate în California a lui Betty se apropia acum de final. Ea nu voia să oprească terapia, așa că a cerut o prelungire a transferului. Când firma ei i-a refuzat solicitarea, s-a gândit să-și caute altă slujbă în California, dar până la urmă s-a hotărât să revină la New York.

Tocmai acum să ne oprim? Exact când ajunseserăm să lucrăm cu probleme importante, și cu Betty cantonată încă în fața obstacolului celor șaizeci și șapte de kilograme? Într-o primă fază, mi-am zis că nici nu se putea să pice într-un moment mai prost. Totuși, după ce am stat un pic și-am reflectat, mi-am dat

seama că Betty se poate să fi plonjat atât de adânc în terapie tocmai *din cauza* timpului nostru limitat, nicidecum în ciuda lui! Există o lungă tradiție în psihoterapie, datând de la Carl Rogers și chiar înaintea lui, de la Otto Rank, care descoperă că o dată de încheiere prestabilită reușește adeseori să sporească eficiența terapiei. Dacă Betty n-ar fi știut că nu are la dispoziție decât un timp limitat pentru psihoterapie, era foarte posibil, de exemplu, să fi durat mult mai mult până să-și adune întreaga forță interioară necesară pentru a-și începe procesul de pierdere în greutate.

Plus că, în nici un caz nu se putea spune cu certitudine că am fi putut merge mult mai departe. În ultima noastră lună de terapie, Betty păruse mai interesată să rezolvăm problemele deja atacate, decât să aducem la iveală altele noi. Atunci când eu i-am recomandat să continue terapia la New York și i-am oferit numele unui terapeut potrivit, ea a rămas neutră, declarând că nu-i foarte sigură dacă vrea să continue și că poate făcuse destul.

Mai erau și alte semne că Betty s-ar putea să nu meargă mai departe. Chiar dacă nu se mai îndopa cu mâncare, nici nu mai ținea regim. Ne-am înțeles să ne concentrăm atenția pe ideea ca ea să-și mențină greutatea de acum, adică șaptezeci și două de kilograme, scop în care Betty s-a și dus și și-a cumpărat o întreagă garderobă nouă.

Un vis a iluminat această etapă din terapie:

Am visat că veniseră zugravii să vopsească pe dinafară ramele ferestrelor de la casă. Curând se răspândiseră peste tot, era câte unul la fiecare fereastră, cu un pistol de vopsit în mână. M-am îmbrăcat în grabă și am încercat să-i opresc. Se apucaseră să vopsească toată casa pe dinafară. Înăuntru, eu vedeam vălătuci de fum cum se ridică printre scândurile de la podele. Pe urmă am dat cu ochii de un zugrav care-și trăsese un ciorap pe față și începuse să pulverizeze vopsea și în casă. I-am spus că nu vreau să facă decât tocăria exterioară. El mi-a răspuns că a primit instrucțiuni să vopsească tot, și pe dinafară, și pe dinăuntru. „Ce-i cu fumul ăsta?", am întrebat. El a zis că sunt bacterii și a adăugat că tocmai venea din bucătărie, unde zugravii se ocupaseră să crească niște cul-

turi de bacterii letale. M-am speriat și am început să repet întruna: „Dar eu nu voiam decât să-mi vopsiți ramele de la ferestre".

La începutul terapiei, Betty nu voise, într-adevăr, decât să-și vopsească ramele de la ferestre, dar fusese inexorabil târâtă în munca de reconstrucție a celor mai îndepărtate unghere din casă. Mai mult decât atât, zugravul-terapeut pulverizase moarte în casa ei: moartea tatălui ei, propria ei moarte. Ce spunea ea acum era că mersese suficient de departe; venise momentul să se oprească.

Pe măsură ce ne apropiam de finalul ultimei noastre ședințe, aveam un sentiment tot mai intens de ușurare și euforie — ca și cum reușisem să scap cu bine din ceva. Una dintre axiomele psihoterapiei spune că sentimentele importante pe care cineva le are pentru altcineva ajung *întotdeauna* să fie comunicate, într-un fel sau altul — dacă nu prin mijloace verbale, atunci prin cele nonverbale. De când mă știu, le-am spus studenților mei că, dacă vreun lucru cu adevărat esențial din cadrul unei relații nu este abordat explicit (fie de către terapeut, fie de către pacient), atunci nu se va discuta nimic altceva care să aibă importanță.

Dar eu începusem terapia cu sentimente intens negative față de Betty — sentimente pe care nu le discutasem niciodată cu ea și pe care nici ea nu le nominalizase vreodată. Și totuși, fără nici o îndoială, discutaserăm probleme importante. Fără nici o îndoială, făcuserăm mari progrese în terapie. Reușisem cumva să dovedesc o excepție de la regula catehismului? Chiar nu există „adevăruri absolute" în psihoterapie?

Ultimele noastre trei ore au fost dedicate lucrului cu starea de tulburare a lui Betty la gândul despărțirii noastre iminente. Lucrul de care se temuse ea de la bun început, de la debutul tratamentului, ajunsese să se întâmple: își permisese să se atașeze puternic de mine, iar acum trebuia să mă piardă. Ce câștigase că avusese încredere în mine?! Treaba stă exact așa cum spusese ea din start: „Nu te implici, nu-i nevoie să te desparți."

Pe mine nu mă speria deloc reapariția acestor vechi sentimente. Una la mână că, pe măsură ce se apropie momentul despărțirii de terapeut, este inevitabil ca pacienții să intre tempo-

rar în regresie. (*Iată* o regulă absolută!) În al doilea rând, niciodată în terapie problemele nu se rezolvă o dată pentru totdeauna. Dimpotrivă, este inevitabil ca terapeutul și pacientul să revină iar și iar la ele, pentru a ajusta și a întări învățămintele trase — într-adevăr, tocmai din acest motiv psihoterapia este adeseori caracterizată drept „cicloterapie".

Am încercat să abordez disperarea lui Betty și credința ei că, după ce ne vom fi despărțit, toată munca noastră se va dovedi zadarnică, reamintindu-i că evoluția ei spre mai bine nu rezidă nici în mine, nici în vreun alt obiect exterior, ci face parte din ea însăși — o parte pe care o va lua cu ea oriunde se duce! Dacă, de exemplu, se simte capabilă să aibă încredere în mine și să mi se destăinuie mai mult decât față de oricine altcineva până acum, atunci înseamnă că are în ea o astfel de experiență trăită, precum și putința de-a o trăi din nou. Ca s-o fac să înțeleagă exact ce vreau să spun, am încercat, în ultima ședință împreună, să mă folosesc pe mine drept exemplu.

— Și eu simt la fel, Betty. Și mie îmi vor lipsi întâlnirile noastre. Dar m-am schimbat, datorită faptului că te-am cunoscut pe tine...

Plânsese, și avea privirea coborâtă în pământ, dar la auzul vorbelor mele s-a oprit din suspinat și s-a uitat întrebătoare la mine.

— Și, chiar dacă nu ne vom mai vedea niciodată, schimbarea aceea va rămâne în mine.

— Ce schimbare?

— Păi, așa cum ți-am mai spus, nu prea aveam cine știe ce experiență profesională cu... ăăă... cu problema obezității...

Am remarcat dezamăgirea din ochii lui Betty și m-am blestemat singur în gând pentru atitudinea mea impersonală.

— Ei bine, ceea ce vreau să spun este că nu mai lucrasem niciodată, până la tine, cu pacienți corpolenți, și am ajuns să văd cu alți ochi problemele pe care...

Îmi puteam da seama din expresia ei că dezamăgirea îi devine și mai profundă.

— Vreau să spun că atitudinea mea față de obezitate s-a schimbat foarte mult. Atunci când am început terapia cu tine, eu personal nu mă simțeam deloc confortabil în prezența celor obezi...

Pe un ton arțăgos ce nu-i stătea deloc în caracter, Betty mi-a tăiat vorba:

— Ha-ha-ha! „Nu mă simțeam confortabil" e foarte puțin spus! Știi că în primele șase luni abia dacă te-ai uitat de câteva ori la mine? Și în tot acest an și jumătate, nu m-ai atins nici măcar o dată? Nici măcar pentru o strângere de mână!

Am simțit un gol în stomac. Dumnezeule, are dreptate! N-o atinsesem *niciodată*. Pur și simplu nu-mi dădusem seama. Și bănuiesc că nici nu mă uitasem la ea prea des. Nu mă așteptasem ca ea să observe ceva!

Am îngânat:

— Să știi că psihiatrii nu prea... adică nu se obișnuiește să-i atingă pe...

— Dă-mi voie să te întrerup până nu ți se lungește nasul și mai tare, ca lui Pinocchio!

Betty părea mai degrabă amuzată de fâstâceala mea. Zâmbind, a adăugat:

— Hai să-ți dau un indiciu. Uiți că sunt în același grup de terapie cu Carlos, și noi doi vorbim deseori despre tine după ședințele de grup.

Văleu, era clar că mă prinsese la colț! Nu mă gândisem la asta. Carlos, cu cancerul lui incurabil, era atât de izolat și se simțea atât de ocolit de ceilalți, încât decisesem să-l sprijin făcând excepție de la regulă și luând inițiativa să-l ating. Dădeam mâna cu el la începutul și la sfârșitul fiecărei ședințe, și, de obicei, îi puneam mâna pe umăr atunci când ieșea din cabinetul meu. Odată, când aflase că metastazele îi ajunseseră la creier, l-am ținut în brațe, în timp ce plângea.

N-am știut ce să spun. Nu puteam invoca drept scuză că era un caz special, cel al lui Carlos, și că el avea nevoie de așa ceva. Domnul mi-e martor că și Betty avusese tot atâta nevoie ca el! Am simțit cum roșesc. Mi-am dat seama că n-am de ales, trebuie să-mi asum vina.

— Ei bine, mi-ai descoperit una dintre slăbiciuni. E adevărat, adică, mai degrabă, *era* adevărat că, atunci când ne-am cunoscut, m-am simțit oripilat de corpolența ta.

— Știu, știu. Se vedea de la o poștă!

— Spune-mi ceva, Betty… din moment ce știai — vedeai că nu mă uit deloc la tine sau că nu mă simt la largul meu în prezența ta —, de ce ai mai rămas? De ce n-ai renunțat la terapia cu mine, de ce n-ai căutat pe altcineva? Că doar e plin de psihiatri, aveai de unde alege!

(Nimic mai eficient decât o întrebare, ca să scapi tu însuți de-un răspuns incomod!)

— Păi, aș putea să mă gândesc la cel puțin două motive. În primul rând, nu uita că sunt obișnuită cu atitudinea asta. Nu prea mă aștept la mai mult. Toată lumea mă tratează așa. Nimănui nu-i place cum arăt. Cât despre *atins*, nu mai spun! De-aia am și fost surprinsă, dacă-ți amintești, când coaforul la care mă duceam mi-a făcut masaj la pielea capului. Și, cu toate că nici tu nu voiai să te uiți la mine, tu cel puțin păreai interesat de ce aveam de spus… ba nu, nu-i adevărat… erai interesat de ce-aș fi fost *în stare* sau *aș fi putut* să spun, dacă încetam s-o mai fac atâta pe joviala! Sinceră să fiu, chestia asta chiar m-a ajutat. În plus, nici nu moțăiai. Un pas înainte, față de dr. Farber.

— Ziceai că ar fi *două* motive.

— Al doilea motiv este că înțelegeam perfect cum te simțeai. Noi doi ne asemănăm foarte mult, cel puțin dintr-un punct de vedere. Ții minte când mă tot împingeai să mă duc la întâlnirile Obezilor Anonimi? Unde să cunosc și alți obezi… să-mi fac prieteni, eventual să-mi găsesc și un iubit?

— Mda, îmi amintesc. Dar mi-ai spus că nu suporți chestiile astea în grup.

— Așa și e, le detest! Dar nu ți-am spus tot adevărul. *Adevăratul* motiv este că *nici eu* nu pot să-i sufăr pe grași! Mi se întoarce stomacul pe dos, când îi văd. Și nici nu vreau să fiu văzută în compania lor. Așadar, cum aș putea să te condamn pe tine pentru un lucru pe care și eu îl simt exact la fel?!

Eram amândoi aproape ridicați de pe scaun, atunci când ceasul ne-a arătat că trebuie să încheiem. Schimbul nostru de replici îmi tăiase răsuflarea și aș fi vrut din tot sufletul să continuăm. Nu voiam să pun capăt întâlnirilor cu Betty. Voiam

să continui să stau de vorbă cu ea, să continui să fiu prieten cu ea.

Ne-am ridicat pentru a ne lua rămas-bun, iar eu i-am întins mâna, ambele mâini.

— A, nu! Nu scapi fără o îmbrățișare! E singurul mod prin care poți să-ți speli păcatele!

Când ne-am îmbrățișat, am fost surprins să constat că reușeam s-o cuprind cu totul în brațele mele.

4

„A murit cine nu trebuia"

Acum câțiva ani, în timp ce pregăteam o propunere de cercetare pe tema doliului durerii pierderii, am publicat într-un ziar local un scurt articol care se încheia cu acest mesaj:

> Într-o primă fază pregătitoare a studiului său, dr. Yalom dorește să intervieveze persoane care nu au fost în stare să-și depășească durerea. Voluntarii dispuși să se lase intervievați sunt rugați să sune la numărul de telefon 555-6352.

Dintre cei treizeci și cinci de oameni care au sunat să se programeze, Penny a fost prima. Ea i-a spus secretarei mele că are treizeci și opt de ani și e divorțată, că și-a pierdut fiica în urmă cu patru ani și că ar trebui să fie primită urgent la interviu. Deși lucra șaizeci de ore pe săptămână, ca șofer de taxi, a accentuat că va veni la orice oră din zi sau din noapte.

Douăzeci și patru de ore mai târziu, stătea pe scaun în fața mea. O femeie vânjoasă: cu fața arsă de soare, părând greu încercată de viață, dar mândră — și tremurând. Îți puteai da seama dintr-o privire că trecuse prin multe. Îmi amintea de Marjorie Main, steaua de cinema cu vorbă aspră din anii '30, moartă de mult.

Faptul că Penny era în situație de criză, sau spunea că este, mă punea pe mine în fața unei dileme. Mi-era absolut imposibil s-o tratez; n-aveam nici o oră disponibilă în program ca să primesc noi pacienți. Fiecare minut din timpul meu era de-

dicat finalizării propunerii de cercetare, iar termenul-limită pentru depunerea cererii de fonduri se apropia cu pași repezi. Aceea era prioritatea din viața mea, pe atunci, și de-aceea dădusem anunțul prin care căutam voluntari. Mai mult decât atât, dat fiind că urma să plec peste trei luni într-un an sabatic, nu exista suficient timp pentru o cură decentă de psihoterapie.

Ca să evit orice neînțelegere, am hotărât să lămuresc din start chestiunea terapiei — înaintea de-a ajunge prea departe cu Penny, înainte de-a o întreba măcar de ce, la patru ani după moartea fiicei ei, avea nevoie să fie primită imediat de un terapeut.

Așadar, am început prin a-i mulțumi că s-a oferit voluntar să discute cu mine timp de două ore despre pierderea suferită. Am informat-o că era important pentru ea să știe, înainte de-a fi de acord să continuăm, că aceste interviuri vor fi unele de cercetare științifică, nicidecum unele terapeutice. Ba chiar am adăugat că, deși nu era exclus s-o ajute, la fel de bine se putea ca discuția noastră să-i provoace unele tulburări temporare. Dacă totuși eu ajungeam la concluzia că *se impune* o cură de tratament, voi fi mai mult decât bucuros s-o ajut să-și aleagă un psihoterapeut.

Am făcut o pauză și m-am uitat la Penny. Eram în totalitate satisfăcut de vorbele mele: mă acoperisem din toate părțile și mă exprimasem destul de clar încât să previn orice fel de neînțelegeri.

Penny a încuviințat din cap. Apoi s-a ridicat de pe scaun. Pentru o clipă, m-am simțit alarmat, crezând că urmează să plece. Dar ea și-a netezit pur și simplu fusta din material de blugi, s-a așezat înapoi și a întrebat dacă poate să fumeze. După ce i-am dat o scrumieră, și-a aprins țigara și, cu o voce profundă și sonoră, a început:

— Trebuie să mă descarc vorbind, așa-i, dar nu-mi pot permite să fac terapie. Nu mă ține cureaua. M-am dus la clinica de stat, unde m-au văzut doi terapeuți mai ieftini... unul era încă student... Dar le era teamă de mine. Nimeni nu vrea să vorbească despre moartea unui copil. Când aveam optspreze-

ce ani, m-am dus la o consilieră psihologică de la o clinică pentru alcoolism, care și ea fusese alcoolică... a fost bună, mi-a pus la fix întrebările. Poate ce-mi trebuie mie e un psihiatru care și-a pierdut și el un copil! Poate că-mi trebuie un expert adevărat. Eu am foarte mult respect pentru Universitatea Stanford. De-aia am și sărit imediat când am văzut articolul din ziar. Întotdeauna m-am gândit că fata mea se va duce la facultate la Stanford... dacă ar fi trăit.

Se uita drept în ochii mei și vorbea pe șleau. Îmi plac femeile dure, dintr-o bucată, și îmi plăcea stilul ei. Am băgat de seamă că încep și eu să mă exprim un pic mai hotărât.

— Te voi ajuta să spui ce ai pe suflet. Și pot să pun și eu întrebări incomode. Dar n-o să mai fiu aici ca să te adun de pe jos.

— Te-am auzit din prima. Ajută-mă doar să mă pornesc. De restul mă ocup eu. Sunt în stare să-mi port singură de grijă. De la zece ani am fost un copil cu cheia de gât.

— OK, să începem cu motivul pentru care ai vrut să te primesc imediat. Secretara mea zicea că păreai disperată. Ce s-a întâmplat?

— Acum câteva zile, mă întorceam cu mașina de la muncă... tura mea se termină pe la unu dimineața, și mi s-a rupt filmul, brusc. Când m-am trezit, eram pe banda cealaltă a drumului, și urlam ca un animal rănit! Dacă nu era șoseaua goală pe sensul celălalt, acum n-aș mai fi aici!

Și uite-așa am început. Mă speriase imaginea acestei femei urlând ca un animal rănit și am avut nevoie de câteva clipe ca să mi-o alung din minte. Apoi am început să-i pun întrebări. Fetița lui Penny, pe nume Chrissie, făcuse o formă rară de leucemie când avea nouă ani și murise patru ani mai târziu, cu o zi înainte să împlinească treisprezece ani. Pe parcursul acestor patru ani, Chrissie încercase să urmeze mai departe școala, dar aproape jumătate din timp stătuse imobilizată la pat și trebuia să se interneze în spital la fiecare trei-patru luni.

Și cancerul de care suferea, și tratamentul acestuia fuseseră extrem de dureroase. În cei patru ani de boală, numeroasele cure de chimioterapie îi prelungiseră viața, dar de fiecare dată o făceau să chelească de tot și-i dădeau stări de rău înfiorătoare.

Chrissie suportase zeci de puncții dureroase, pentru a i se extrage măduvă din șira spinării, și atât de multe înțepături în venă, încât nu-i mai rămăsese nici un loc intact pe unde să poată fi băgat acul. În ultimul ei an de viață, medicii îi montaseră un cateter intravenos permanent, care să permită accesul rapid la sistemul ei circulator.

Moartea ei, a spus Penny, fusese înfiorătoare — nici nu-mi puteam imagina cât de înfiorătoare! În acest punct, Penny a izbucnit în hohote de plâns. Așa cum promisesem, că voi pune întrebări nemiloase, am îndemnat-o să-mi povestească mai multe, să-mi spună cât de înfiorătoare fusese moartea lui Chrissie.

Penny voise s-o ajut să se pornească; și, din pură întâmplare, prima mea întrebare a declanșat un torent de sentimente intense. (Ulterior, aveam să aflu că, indiferent unde aș fi scormonit în sufletul lui Penny cu întrebările mele iscoditoare, dădeam de același lucru: suferință profundă.) Chrissie murise, în final, de pneumonie: inima și plămânii ei încetaseră să mai funcționeze; nu mai putea să respire, și, în cele din urmă, se înecase în propriile secreții interne.

Cel mai rău lucru, mi-a spus Penny printre suspine, era că nu-și putea aminti moartea fiicei ei: își suprimase din memorie ultimele ceasuri de viață ale lui Chrissie. Tot ce mai ținea minte era că se culcase în seara aceea lângă ea — în timpul spitalizărilor lui Chrissie, Penny dormea alături, pe un pat pliant — și că, mult mai târziu, se trezise stând la capul patului lui Chrissie, ținându-și în brațe fetița moartă.

Penny a început să vorbească despre vinovăție. Era obsedată de felul în care se purtase la moartea fiicei ei. Nu-și putea ierta acest lucru. Vorbea din ce în ce mai tare, pe un ton tot mai acuzator la adresa propriei persoane. Parcă era un procuror care încerca să mă convingă de neglijența ei criminală.

— Îți dai seama, nu pot nici măcar să-mi amintesc *când*, nu pot să-mi amintesc *cum* am aflat că sărmana mea Chrissie murise?!

Era convinsă — și curând m-a convins și pe mine că nu se înșală — că sentimentul de vinovăție pentru purtarea ei nedem-

nă reprezenta *motivul* pentru care nu putea s-o lase pe Chrissie să se odihnească în pace, *motivul* pentru care suferința ei rămăsese aceeași, blocată, de patru ani încoace.

Eu eram hotărât să nu mă abat de la obiectivele mele de cercetare, respectiv acelea de a afla cât mai multe lucruri posibil despre doliul cronic și de a concepe un protocol structurat de interviu specific. Totuși, poate pentru că ar fi fost nevoie de atât de multă terapie, m-am trezit că încep să uit de cercetare și, puțin câte puțin, să alunec într-o manieră terapeutică. Dat fiind că vinovăția părea să fie problema principală, mi-am propus, pentru restul celor două ore de interviu, să aflu cât pot mai multe informații despre acest sentiment al lui Penny.

— Vinovată de ce? am întrebat-o. Care sunt capetele de acuzare?

Principala acuzație pe care și-o aducea singură era aceea că nu fusese cu adevărat prezentă cu Chrissie. Se jucase, ca să folosesc vorbele ei, cu nenumărate iluzii și speranțe fantasmagorice. Nu-și îngăduise nici o secundă să creadă că fetița ei va muri. Cu toate că știa, medicul îi spusese: medicamentele nu fac altceva decât să-i prelungească foarte puțin viața lui Chrissie, nimeni nu și-a revenit vreodată din această boală, și, cu toate că o anunțase, categoric și fără drept de apel, la ultima spitalizare, că nu mai are mult de trăit, Penny refuzase în continuare să creadă că fetița ei nu se va însănătoși niciodată. Făcuse o criză de furie atunci când medicul spusese că pneumonia finală trebuie văzută ca o binecuvântare, cu care n-ar mai trebui să se lupte.

De fapt, nu acceptase faptul că Chrissie era moartă nici acum, la patru ani după deces. Cu doar o săptămână înainte, se „trezise" în fața casierei de la un supermarket cu un cadou pentru Chrissie în mână, o jucărie de pluș. Și, la un moment dat, în timpul interviului cu mine, a spus despre Chrissie că „împlinește" șaptesprezece ani peste o lună, în loc să spună „ar fi împlinit".

— Și de ce ți se pare o crimă? am întrebat eu. De ce este o crimă să speri în continuare? Ce mamă vrea să creadă despre copilul ei că va muri?

Penny mi-a replicat că nu acționase așa din dragoste pentru Chrissie, ci că se pusese pe ea pe primul loc. Cum? N-o ajutase niciodată pe Chrissie să vorbească despre spaimele și sentimentele ei. Cum ar fi putut Chrissie să vorbească despre moarte cu o mamă care se prefăcea mai departe că nu încăpea nici vorbă de așa ceva? Ca urmare, Chrissie fusese nevoită să rămână singură cu gândurile ei. N-avea practic nici o importanță că Penny dormea lângă fata ei, căci în realitate nu era acolo, nu-i era alături psihic. Cel mai rău lucru care i se poate întâmpla cuiva este să moară singur, și exact asta făcuse Penny: își lăsase fetița să moară singură.

Apoi, Penny mi-a spus că avea o credință nestrămutată în reincarnare, o credință pe care și-o formase în adolescență, când era nefericită și săracă și atât de chinuită de ideea că viața îi jucase o festă urâtă, încât nu putea găsi consolare decât în ideea că va primi o nouă șansă într-o viață viitoare. Penny era convinsă că data viitoare pe pământ va avea mai mult noroc — eventual va fi mai bogată. Și mai știa că și pe Chrissie o așteaptă o viață mai frumoasă, mai sănătoasă și mai fericită.

Dar n-o ajutase pe Chrissie să moară. De fapt, Penny era convinsă că din vina *ei* durase atât de mult agonia fetiței. De dragul mamei ei se luptase să mai stea în viață, prelungindu-și suferința, amânându-și eliberarea. Cu toate că Penny nu-și mai amintea ultimele ceasuri de viață ale lui Chrissie, era sigură că nu spusese ceea ce ar fi trebuit să spună: „Du-te! Du-te! A venit momentul să pleci. Nu trebuie să mai stai aici, pentru mine, nici o secundă!"

Unul dintre băieții mei era atunci adolescent și, auzind-o pe Penny ce spune, am început să mă gândesc la el. Eu aș fi putut, oare, să fac acest lucru, să-i dau drumul, să-l ajut să moară, să-i spun: „Du-te! Gata, trebuie să te duci"? Chipul lui luminos îmi juca în fața ochilor minții și am simțit cum mă năpădește un val de inexprimabilă mâhnire.

„Nu!", am exclamat în sinea mea, scuturându-mă de acest gând. Foarte probabil că așa se întâmplase cu ceilalți, cu terapeuții care nu putuseră s-o ajute pe Penny: se lăsaseră inundați

de emoție. Mi-am dat seama că, pentru a putea lucra cu Penny, voi fi obligat să mă leg cu funii de catargul rațiunii.

— Așa, deci ce-mi spui tu acum este că te simți vinovată mai ales pentru două lucruri. *În primul rând*, pentru că n-ai ajutat-o pe Chrissie să vorbească despre moarte și, *al doilea lucru*, pentru că n-ai lăsat-o să se desprindă mai repede.

Penny a dat din cap că da, dezmeticită de tonul meu analitic, și suspinele au încetat.

Nimic nu oferă atâta falsă securitate în psihoterapie decât un rezumat tranșant, mai ales unul care conține și o listă! M-am simțit îmbărbătat de propriile-mi cuvinte; problema părea brusc mai clară, mai familiară, de departe mai simplu de gestionat. Deși nu mai lucrasem niciodată până atunci cu cineva care să-și fi pierdut un copil, ar fi trebuit, în mod normal, să pot s-o ajut pe Penny, dat fiind că mare parte din durerea ei putea fi redusă la vinovăție. Eu și vinovăția eram cunoștințe vechi, atât în viața personală, cât și în cea profesională.

Ceva mai devreme, Penny îmi spusese că intră frecvent în comuniune spirituală cu Chrissie: se ducea zilnic la cimitir și petrecea acolo un ceas întreg, îngrijindu-i mormântul și vorbind cu ea. Penny îi dedica lui Chrissie atât de multă atenție și energie, încât căsnicia ei mersese din rău în mai rău, până ce soțul o părăsise definitiv, cu vreo doi ani în urmă. Penny zicea că abia dacă-i băgase de seamă absența.

Ca un fel de memorial în amintirea lui Chrissie, Penny lăsase totul neatins în camera fetiței, cu toate hainele și restul lucrurilor ei în locurile unde stăteau de obicei. Până și caietul cu ultima temă primită la școală, pe care fata nu apucase s-o termine, stătea deschis pe masă. Un singur lucru fusese schimbat: Penny mutase patul lui Chrissie la ea în cameră și dormea în el în fiecare noapte. Mai târziu, după ce apucasem să intervievez mai mulți părinți care-și pierduseră copiii, aveam să aflu cât de banal era acest comportament. Dar atunci, în naivitatea mea, mi s-a părut revoltător, nefiresc, ceva ce trebuia îndreptat.

— Deci acum încerci să faci față vinovăției agățându-te de Chrissie, refuzând să-ți vezi mai departe de viața ta?

— Pur și simplu nu pot s-o uit. Că doar nu e ca și cum ai apăsa pe-un buton!

— Dacă nu te mai agăți de ea nu înseamnă că ai și uitat-o... și nimeni nu-ți cere să apeși pe un buton.

Începusem să fiu convins că este important să-i răspund pe loc lui Penny — când rămâneam tare pe poziție, ea devenea și mai rezilientă.

— S-o uit pe Chrissie e ca și cum ai spune că n-am iubit-o niciodată. E ca și cum ai spune că dragostea pentru propria-ți fiică e așa, ceva temporar... ceva care trece. *Eu n-o voi uita.*

— *N-o vei uita.* Păi, asta e cu totul altceva decât să-ți ceară cineva să apeși pe un buton.

Ignorase distincția pe care o făcusem eu între a uita și a nu te mai agăța de-o amintire, dar am lăsat de la mine, m-am prefăcut că nu observ.

— Ca să poți s-o lași pe Chrissie să se ducă, trebuie mai întâi *să vrei*, să fii *dispusă* să faci acest lucru. Hai să încercăm să ne lămurim împreună ce înseamnă asta. Să presupunem pentru o clipă că este *alegerea ta* să te agăți de Chrissie. Ce-ți spune ție lucrul ăsta?

— Habar n-am ce vrei să spui.

— Ba da, știi foarte bine! Haide, fă-mi și mie pe voie și spune-mi: cu ce te alegi tu nelăsând-o pe Chrissie să se ducă?

— Am părăsit-o când era pe moarte, când avea nevoie de mine. Nici într-un caz n-am s-o părăsesc din nou.

Deși Penny nu înțelegea încă, mintea i se blocase într-o contradicție ireconciliabilă între hotărârea ei de-a rămâne cu Chrissie și credința pe care-o avea în reincarnare. Durerea ei adâncă se trezise într-un impas, nu mai găsea nici un loc prin care să iasă și să se exprime. Poate că, dacă ar fi înfruntat această contradicție, Penny ar fi reușit să înceapă să jelească din nou.

— Penny, tu vorbești cu Chrissie în fiecare zi. Unde este Chrissie? Unde există ea?

Penny a făcut ochii mari. Nimeni nu-i mai pusese până acum asemenea întrebări brutale.

— În ziua în care a murit, i-am adus spiritul înapoi acasă. Îl simțeam în mașină cu mine. La început, Chrissie stătea pe lân-

gă mine, alteori se ducea în camera ei. Apoi, mai târziu, reușeam întotdeauna să intru în contact cu ea la cimitir. De obicei, știa tot ce se petrece în viața mea, dar voia să-i spun și despre prietenele ei, despre frații ei, ce mai fac... Am păstrat legătura cu toate prietenele ei, ca să pot să-i povestesc despre ele.

Aici Penny a făcut o pauză.

— Iar acum? am întrebat eu.

— Acum spiritul ei a început să se estompeze. Ceea ce e bine. Înseamnă că s-a născut din nou, în altă viață.

— Ține minte ceva despre viața dinainte?

— Nu. Acum e într-o cu totul altă existență. Eu nu cred în tâmpenia asta, cum că poți să-ți amintești viețile anterioare.

— Deci ea trebuie să fie liberă ca să-și trăiască viața următoare, dar o parte din tine se agață în continuare de ea și nu-i dă drumul.

Penny n-a spus nimic. Doar s-a uitat fix la mine.

— Penny, ești un judecător nemilos. Te-ai trimis singură în boxa acuzaților, pentru vina de-a nu fi lăsat-o pe Chrissie să se ducă, atunci când era pe moarte, și ți-ai dat pedeapsa de-a te urî singură. Eu, personal, cred că te judeci mult prea aspru. Spune-mi tu mie ce părinte ar fi putut să facă altfel! Îți dau cuvântul meu: dacă era vorba de copilul meu, care să fi fost pe moarte, eu n-aș fi putut să fac altfel... Dar, chiar mai rău decât atât, pedeapsa e prea drastică: ești groaznic de necruțătoare cu tine însăți! S-ar părea că vinovăția și tristețea ți-au distrus deja căsnicia. Plus *durata* pedepsei! Asta-i lucrul care realmente mă stupefiază! Au trecut deja patru ani. Cât crezi că mai durează? Încă un an? Încă patru? Zece? O sentință pe viață?

Am încercat să-mi adun gândurile, pentru a putea decide cum s-o ajut să priceapă răul pe care și-l făcea cu mâna ei. Ea stătea nemișcată, cu o țigară aprinsă fumegând în scrumiera pe care o ținea în poală; privirea ochilor ei cenușii era fixată asupra mea. Parcă nici nu respira...

Am continuat:

— Am tot stat și-am cumpănit, încercând să găsesc un sens în toată povestea asta, până ce mi-am dat seama. Tu nu te pedepsești pentru ceva ce-ai făcut altădată, acum patru ani, când

Chrissie era pe moarte. *Tu te pedepsești pentru ceva ce faci chiar acum*, ceva ce continui să faci chiar și în acest moment. Te agăți de ea, încercând s-o ții aici, în viața asta, deși știi bine că locul ei este acum în altă parte. Dacă ai lăsa-o să plece, n-ar fi o dovadă că o abandonezi sau că *n-o iubești* destul, ci dimpotrivă, ar fi un semn că o iubești cu-adevărat... că o iubești suficient ca *s-o lași să plece* în altă viață.

Penny continua să se uite fix la mine. N-a zis nimic, dar părea mișcată de ceea ce îi spusesem. Vorbele mele *sunaseră* convingător, și eu știam că lucrul cel mai bun era, acum, să stau pur și simplu lângă ea și să tac. Dar am decis să mai spun ceva. Ceea ce a fost probabil un exces de zel din partea mea.

— Întoarce-te în timp la acel moment, Penny, la momentul în care ar fi trebuit s-o lași pe Chrissie să se ducă, momentul acela pe care ți l-ai șters din minte. Unde este acum momentul acela?

— Ce vrei să spui? Nu pricep.

— Unde este? Unde există acel moment?

Penny părea neliniștită, și nițel iritată de faptul că insist sau că o iscodesc.

— Nu-nțeleg unde vrei să ajungi. Momentul ăla a trecut. Gata, s-a dus.

— Există vreo amintire de-a lui? În mintea lui Chrissie? Parcă spuneai că a uitat orice urmă din viața asta?

— Da, tot, tot! Ea nu mai știe, eu nu mai știu. Deci...

— Deci tu continui să te torturezi singură în legătură cu un moment care nu mai există niciunde, cu un „moment-fantomă". Dacă tu ai vedea pe altcineva că face chestia asta, eu cred că l-ai considera complet neghiob.

Privind acum în retrospectivă acest schimb de replici, mi-e limpede că vorbele mele păcătuiau prin sofism exagerat. Atunci însă mi s-au părut extraordinar de convingătoare și profunde. Penny, care, în felul acela al ei de om trecut prin „școala vieții", avea răspuns la orice, a rămas iarăși tăcută, ca și cum ar fi fost în stare de șoc.

Cele două ore pe care i le rezervasem se apropiau de sfârșit. Cu toate că Penny nu mi-a cerut-o, era clar că trebuia să ne

vedem din nou. Prea multe se întâmplaseră: aş fi fost complet iresponsabil din punct de vedere profesional dacă nu i-aş mai fi oferit încă o şedinţă. N-a părut surprinsă de oferta mea şi a acceptat imediat să revină peste o săptămână, la aceeaşi oră.

Se potriveşte perfect ideea de *îngheţ* — metafora pe care mulţi o folosesc pentru a descrie durerea profundă cronică. Trupul e ţeapăn; faţa încordată; gânduri reci şi repetitive paralizează creierul. Penny încremenise într-o stare de îngheţ. Va reuşi confruntarea noastră să spargă blocul de gheaţă? Optimist, eu credeam că da. Deşi nu puteam ghici de pe acum ce anume se va elibera din blocul de gheaţă, anticipam că se va petrece o „fierbere" considerabilă pe parcursul săptămânii şi am aşteptat cu multă curiozitate întâlnirea noastră următoare.

Penny a început ora de şedinţă lăsându-se să cadă greu pe scaun şi exclamând:

— Ce mă bucur să te văd, măi frate! Am avut o săptămână de groază!

A continuat, pe un ton de veselie forţată, prin a-mi da mai întâi vestea cea bună: în această ultimă săptămână se simţise mai puţin vinovată şi dialogase mai rar cu Chrissie. Vestea proastă era că avusese o confruntare violentă cu Jim, băiatul ei cel mai mare, şi, ca urmare, pendulase toată săptămâna între stări de furie oarbă şi accese de plâns.

Penny mai avea doi copii în viaţă, doi băieţi: Brent şi Jim. Amândoi renunţaseră la şcoală şi pe amândoi îi pândeau mari necazuri. Brent, care avea şaisprezece ani, era deţinut într-un centru de reeducare pentru minori, pentru că participase la un furt din locuinţă; Jim, care avea nouăsprezece ani, era un consumator înrăit de droguri. Ultimul scandal se pornise în ziua de după prima noastră discuţie, când Penny aflase că, de trei luni încoace, Jim nu-şi mai plătise partea care-i revenea pentru locul de veci de la cimitir.

Loc de veci? Am crezut că n-auzisem bine şi am rugat-o să repete. Ba da, „loc de veci" spusese, într-adevăr. Cu vreo cinci ani în urmă, când Chrissie încă mai trăia, dar era tot mai slăbită, Penny semnase un contract costisitor pentru o parcelă la cimitir — una suficient de mare, a subliniat ea (cu aerul că ar

fi trebuit să fie un lucru de la sine înțeles), „încât toată familia să rămână la un loc". Toți membrii familiei — Penny, soțul ei, Jeff, și cei doi băieți — au acceptat, după îndelungi insistențe din partea ei, să contribuie cu o cotă-parte din costuri, în plăți eșalonate pe o perioadă de șapte ani.

Totuși, în ciuda promisiunilor făcute, întreaga povară financiară a locului de veci cădea pe umerii ei. Jeff o părăsise de doi ani, deja, și nu mai voia să aibă absolut deloc de-a face cu ea — nici viu, nici mort. Băiatul mai mic, acum la închisoare, evident că n-avea cum să-și achite cota-parte (înainte să fie închis, contribuise cu o mică sumă din salariul pe care-l primea la slujba unde se ducea după orele de școală). Iar acum descoperise că Jim a mințit-o și nu și-a achitat partea din plăți.

Tocmai mă pregăteam să comentez pe seama pretenției ei bizare ca acești doi băieți, care era clar că aveau și-așa destule probleme cu „întreprinderea maturizării", să plătească pentru propriul loc de îngropăciune, când Penny mi-a luat-o înainte, relatându-mi mai departe zbuciumatele evenimente ale săptămânii ce trecuse.

În seara de după cearta ei cu Jim, la ușă apăruseră doi bărbați, în mod evident traficanți de droguri, care întrebaseră de el. Când Penny le-a spus că nu este acasă, unul dintre ei se răstise la ea să-i comunice lui Jim că, dacă nu le plătește banii datorați, nici să nu se mai obosească să se întoarcă acasă — fiindcă n-o să mai existe vreo casă la care să se poată întoarce!

Nimic altceva pe lume, mi-a spus Penny, nu e mai important pentru ea decât casa ei! După moartea tatălui ei, când Penny avea opt ani, mama ei le tot mutase, pe Penny și pe surorile ei, dintr-un apartament într-altul, de cel puțin douăzeci de ori, adeseori stând într-un loc nu mai mult de două-trei luni, până erau date afară pentru neplata chiriei. Își jurase atunci că, într-o zi, ea va avea o casă adevărată, pentru familia ei — un legământ pe care muncise cu furie ca să-l îndeplinească. Ratele lunare pentru ipotecă erau mari, iar după ce Jeff plecase, ea trebuise să suporte singură întreaga povară. Deși muncea din răsputeri, făcând o mulțime de ore suplimentare, abia dacă reușea să se descurce.

Așadar, cei doi bărbați spuseseră exact ce nu trebuia să audă Penny. După ce ei plecaseră, rămăsese buimăcită în ușă timp de câteva clipe; apoi, îl afurisise pe Jim că și-a folosit banii pentru droguri, în loc să-și plătească partea la cimitir; iar după aceea, cum singură a spus, „o luase pe arătură complet" și se repezise în urma lor. Cei doi plecaseră deja, cu mașina, dar Penny nu ezitase să sară în camioneta ei — care nu era doar mare, ci și cu motorul modificat ca să prindă mai multă viteză — și să-i urmărească în trombă pe autostradă, încercând să-i împingă în decor. Îi izbise cu putere din spate de câteva ori, iar cei doi scăpaseră doar fiindcă reușiseră să-și gonească BMW-ul cu peste o sută șaizeci de kilometri la oră.

După aceea, Penny anunțase la poliție că fusese amenințată (dar fără a pomeni, firește, și de urmărirea de pe șosea), iar în ultima săptămână casa ei se aflase sub supravegherea permanentă a polițiștilor. Jim venise acasă mai târziu în seara aceea și, după ce auzise ce s-a întâmplat, își aruncase zorit câteva boarfe într-un rucsac și plecase din oraș. Din noaptea aceea, Penny nu mai primise nici o veste de la el. Cu toate că nu și-a exprimat nici un fel de regrete pentru purtarea ei — dimpotrivă, chiar părea să savureze fiecare cuvânt, în timp ce-mi povestea toată tărășenia —, undeva mai în adânc se prevestea un cutremur. În aceeași noapte, mai târziu, a devenit neliniștită, somnul i-a fost agitat și a avut un vis elocvent:

> *Căutam ceva sau pe cineva, prin încăperile unei instituții vechi și dărăpănate. Într-un târziu, am deschis o ușă și am văzut doi băieței care stăteau pe un podium, de parcă erau puși la expoziție. Arătau exact ca băieții mei, însă aveau părul lung, ca niște fete, și purtau rochițe. Atâta doar că totul era aiurea: aveau rochiile murdare și puse pe dos și cu spatele în față. Și pantofii erau puși aiurea, stângul în dreptul și invers.*

Mă simțeam copleșit — cu așa multe indicii promițătoare, nici nu mai știam de unde să încep! Mai întâi, m-am gândit la disperarea cu care Penny își dorea să-i țină pe toți laolaltă, să aibă familia unită și stabilă după care tânjise când era copil, și

cum se manifesta această dorință în hotărârea ei acerbă de-a avea în proprietate o casă și propriul loc de veci la cimitir. Iar acum devenise evident că nucleul central al acestei dorințe cedase. Planurile ei de viitor și relațiile de familie se destrămaseră: fiica ei era moartă, soțul o părăsise, unul dintre băieți era la închisoare, celălalt fugar.

Tot ce puteam face eu era să-i împărtășesc gândurile mele și să-i spun lui Penny că îi înțeleg durerea. Voiam însă și să ne rămână suficient timp pentru a lucra cu acest vis, în special cu partea finală, în care apăreau cei doi copilași. Primele vise cu care vin pacienții la terapie, mai ales cele pline de întâmplări și detalii, sunt adeseori profund revelatoare.

I-am cerut să-mi descrie sentimentele dominante din timpul visului. Penny a spus că se trezise din somn plângând, dar n-ar fi putut să indice exact partea cea tristă a visului.

— Dar cum rămâne cu cei doi băieței?

Ea a spus că era ceva înduioșător, poate chiar trist, în felul cum erau îmbrăcați — pantofii încălțați invers, hainele murdare și puse pe dos. Dar rochițele? Faptul că aveau părul lung și purtau rochii nu-i spunea nimic? Penny nu putea găsi nici o interpretare logică, decât, poate, ideea că fusese de la bun început o greșeală să-i facă pe băieți. Nu cumva și-ar fi dorit ca ei să fie fete? Chrissie fusese copilul ideal: avea rezultate bune la școală, era frumoasă, avea talent muzical. Chrissie, am prezumat eu, fusese speranța de viitor a lui Penny — ea era aceea care și-ar fi putut scoate familia din mizerie, care i-ar fi putut schimba destinul de sărăcie și fărădelegi.

— Mda, a continuat Penny cu tristețe, visul ăsta a nimerit-o la fix cu băieții mei: îmbrăcați aiurea, încălțați aiurea. Nimic nu-i cumsecade la ei… niciodată n-a fost. Numai necazuri mi-au adus. Trei copii am avut: unul era un înger, iar ceilalți doi… vai de capul lor! Unu-i la pușcărie, celălalt un drogat. Trei copii am avut… *și a murit cel care nu trebuia!*

Penny a tras cu zgomot aer în piept și și-a dus mâna la gură.

— Mi-a mai trecut și înainte prin cap gândul ăsta, dar niciodată nu l-am rostit cu voce tare.

— Și cum ți se pare că sună?

Ea și-a lăsat capul în jos, mai să-și atingă pieptul cu bărbia. Lacrimile i se scurgeau șiroaie pe față și îi cădeau pe fusta de blugi.

— Inuman.

— Ba nu, e exact pe dos! Eu nu văd la tine decât sentimente omenești. Poate că nu sună bine, dar așa s-a întâmplat să fim noi, oamenii, alcătuiți. Într-o situație ca a ta și cu niște copii ca ai tăi, ce părinte n-ar simți că a murit cel care nu trebuia? Eu, unul, poți să fii convinsă că așa aș simți!

Nu știam cum să-i ofer mai mult decât atât, dar ea n-a dat nici un semn că m-ar fi auzit, așa că am repetat ce spusesem.

— Dacă eu aș fi în situația ta, aș simți la fel.

Penny nu și-a ridicat capul, dar a încuviințat aproape imperceptibil.

Pe măsură ce ședința noastră cu numărul trei se apropia de sfârșit, nu mai avea chiar nici un rost să pretind că Penny n-ar face terapie cu mine. Așa că am confirmat explicit acest lucru și i-am propus să ne mai vedem de șase ori și să încercăm să facem cât putem de multe împreună. Am subliniat faptul că, din cauza celorlalte obligații ale mele și a planurilor de călătorie deja stabilite, nu-mi va fi posibil s-o văd pentru mai mult de șase săptămâni. Penny a acceptat oferta mea, dar mi-a spus că banii reprezintă o mare problemă pentru ea. Nu s-ar putea să aranjăm o plată în mai multe tranșe, de-a lungul a câteva luni? M-am grăbit s-o liniștesc, asigurând-o că nu e vorba de nici un onorariu: dat fiind că începuserăm să ne vedem în cadrul propunerii pentru studiul de cercetare, pentru care aveam să fiu plătit, în momentul de față ar fi însemnat să-mi încarc conștiința dacă m-aș fi apucat să modific brusc relația noastră contractuală și s-o taxez cu un onorariu.

De fapt, nu mă deranja absolut deloc s-o văd pe Penny fără nici un onorariu: voisem să aflu mai multe despre suferința prin pierdere, iar ea se dovedea un excelent profesor pentru mine. În chiar ședința aceea, învățasem de la ea un concept care avea să-mi fie de foarte mare folos în toate demersurile mele viitoare cu cei aflați în doliu: *dacă vrei să înveți să trăiești cu amintirea celor morți, atunci trebuie mai întâi să înveți să trăiești cu cei vii.* Se părea că Penny are mult de muncit în privința relațiilor

ei cu cei vii — mai ales a relațiilor cu cei doi băieți și, eventual, cu fostul soț; iar eu am presupus că așa ne vom petrece noi cele șase ședințe rămase.

A murit cine nu trebuia. A murit cine nu trebuia. Următoarele noastre două ședințe de terapie aveau să constea din nenumărate variațiuni pe această temă nemiloasă — o procedură la care noi, cei din branșă, facem referire cu termenul de „perlaborare". Penny și-a exprimat profunda mânie față de băieții ei — o înfuria nu doar *felul în care* trăiau, ci însuși *faptul că* trăiau. Numai după ce și-a golit tot sacul, numai după ce a cutezat să spună cu voce tare ceea ce simțise în sinea ei de opt ani încoace (din momentul în care aflase că sărmana ei Chrissie are un cancer care-o va ucide) — că renunțase să se mai ocupe de cei doi fii ai ei; că Brent, la șaisprezece ani, o luase deja pe calea pierzaniei; că se rugase ani de zile ca trupul lui Jim să-i poată fi dat lui Chrissie (el ce nevoie mai avea de-un trup sănătos? Și-așa aveau să-i vină curând de hac ori drogurile lui nenorocite, ori SIDA! De ce el să aibă un organism în stare de funcționare, deși își bătea joc de el, iar Chrissie, care își iubea trupușorul ei mic și delicat, să și-l vadă ros de cancer?) — numai după ce Penny spusese toate aceste lucruri, a putut în sfârșit să se oprească și să reflecteze la ceea ce spusese.

Eu n-aveam altceva de făcut decât să stau și să ascult și, din când în când, s-o asigur că sunt sentimente perfect omenești, iar faptul că se gândește la ele și le simte nu demonstrează altceva decât că și ea este o ființă umană. În cele din urmă, a venit momentul s-o ajut să se întoarcă spre băieții ei. I-am pus întrebări, la început unele mai blânde, apoi, treptat, unele din ce în ce mai dificile.

Băieții ei fuseseră dintotdeauna răi? Răi din naștere? Ce lucruri se petrecuseră în viața lor, care s-ar putea să-i fi împins spre alegerile pe care le făcuseră? Prin ce experiență trecuseră, atunci când Chrissie era pe moarte? Cât de speriați fuseseră? Vorbise cineva cu *ei* despre moarte? Ce sentimente aveau ei în privința ideii de-a cumpăra un loc la cimitir? Un loc lângă Chrissie? Ce simțiseră atunci când tatăl lor îi părăsise?

Lui Penny nu i-au plăcut întrebările mele. La început au surprins-o, apoi au deranjat-o. Pe urmă a început să-și dea seama că niciodată nu se gândise la ceea ce se întâmplase în familia lor din punctul de vedere al băieților. Penny nu avusese niciodată o relație pozitivă cu un bărbat și se prea poate ca băieții ei să fi plătit pe nedrept pentru acest lucru. I-am luat la rând pe bărbații din viața ei: un tată (complet șters din memoria ei, dar despre care mama ei nu avea decât cuvinte de ocară) care o părăsise, murind, când Penny avea opt ani; iubiții mamei ei — o lungă înșiruire de specimene dezgustătoare care-și făceau apariția noaptea și dispăreau în zori; un prim soț care o părăsise la o lună după nuntă, când Penny avea șaptesprezece ani; și un al doilea soț, alcoolic și bădăran, care până la urmă o părăsise și el, lăsând-o în ghearele suferinței.

Fără discuție că-și neglijase băieții de-a lungul ultimilor opt ani. Când Chrissie se simțea rău, Penny nu mai avea timp decât pentru ea. Nici după moartea lui Chrissie, băieții nu găsiseră un loc liber în inima mamei lor: furia pe care Penny o simțea împotriva lor, în mare parte doar pentru că ei erau vii, în loc să fie Chrissie, a dat naștere unui zid de tăcere între ei. Băieții ei deveniseră reci și distanți, dar îi spuseseră totuși odată, înainte de a-și fi ferecat sentimentele în fața mamei lor, că n-ar fi vrut decât un singur lucru de la ea: ar fi vrut și ei ceasul acela pe care ea îl petrecea zilnic, de patru ani de zile, îngrijindu-se de mormântul lui Chrissie.

Ce efect avusese moartea asupra băieților ei? Aveau opt și respectiv unsprezece ani, când Chrissie se îmbolnăvise de o maladie mortală. Că și ei s-ar putea să fi fost înspăimântați de ceea ce i se întâmpla surorii lor; că și ei, la rândul lor, s-ar putea să sufere profund de-o durere chinuitoare; că și ei s-ar putea să fi început să conștientizeze și să se teamă că vor muri într-o zi — nici una dintre aceste posibilități nu-i trecuse vreodată lui Penny prin minte.

Și mai era și chestiunea camerei în care dormeau băieții. Căsuța lui Penny nu avea decât trei dormitoare: băieții trebuiseră dintotdeauna să împartă aceeași cameră, în timp ce Chrissie avea camera ei. Neîndoios că fuseseră nemulțumiți de

acest aranjament cât timp trăia Chrissie, am sugerat eu, dar cât de mânioşi trebuie să fie acum, când Penny refuză să-i lase să folosească dormitorul surorii lor, după ce aceasta a murit? Şi cum trebuie ei să se simtă, văzând mereu în faţa ochilor, de patru de ani încoace, testamentul lui Chrissie, prins pe frigider cu un magnet în formă de căpşună?

Şi cât trebuie să-i fi iritat încercarea ei de-a păstra vie amintirea lui Chrissie, continuând, de exemplu, să-i sărbătorească ziua de naştere în fiecare an! Pentru ziua de naştere *a băieţilor* ce făcuse ea? Penny a roşit şi-a răspuns pe-un ton morocănos: „Chestiile normale". Am ştiut că încep să ajung undeva.

Poate că mariajul lui Penny cu Jeff era oricum sortit să se destrame, dar părea destul de clar că lovitura finală fusese grăbită de supărare. Penny şi Jeff aveau moduri diferite de a jeli: Penny se cufunda în amintiri; Jeff prefera să-şi înăbuşe sentimentele şi să se gândească la altceva. Dacă erau sau nu compatibili din alte puncte de vedere părea să fie irelevant în acest punct: incompatibilitatea lor în materie de exprimare a durerii era totală, fiecare preferând un stil care îl inoportuna pe-al celuilalt. Cum ar fi putut Jeff să uite, când Penny tapeta pereţii cu fotografia lui Chrissie, dormea în patul ei, îi transforma camera într-un altar? Cum ar fi putut Penny să-şi depăşească starea de amărăciune, când Jeff refuza până să şi vorbească despre Chrissie; când se opusese (ceea ce declanşase un scandal îngrozitor), la şase luni după moartea ei, să participe la ceremonia de absolvire a gimnaziului a clasei din care făcuse parte Chrissie?

În cea de-a cincea şedinţă a noastră, travaliul pe tema învăţării cum să trăiască mai bine cu cei vii a fost întrerupt de faptul că Penny a ridicat un alt gen de întrebări. Cu cât se gândea mai mult la familia ei, la fetiţa ei moartă şi la cei doi băieţi, cu atât îi veneau mai des în minte întrebările: Pentru ce mai trăiesc? Ce sens mai are? Întreaga ei viaţă adultă fusese călăuzită de un principiu anume: să le ofere copiilor ei o viaţă mai bună decât cea pe care-o avusese ea. Dar acum ce mai putea ea să arate, în privinţa ultimilor douăzeci de ani? Oare trăise degeaba? Şi mai avea vreun rost, acum, să continue să-şi risipeas-

că viața în același fel? De ce să se mai omoare să plătească ratele la ipotecă? Ce viitor mai există, în orice ar face ea acum?

Așa că ne-am schimbat direcția de concentrare. Am lăsat la o parte relația lui Penny cu băieții ei și cu fostul soț și am început să ne gândim la o altă caracteristică importantă a doliului parental: pierderea semnificației în viață. Adeseori, să-ți pierzi un părinte sau un prieten de-o viață înseamnă să pierzi trecutul — persoana care a murit s-ar putea să fie singurul martor în viață al unor vremuri de aur ce-au apus de mult. Dar să pierzi un copil înseamnă să pierzi viitorul: ceea ce s-a pierdut este nimic mai puțin decât proiectul tău de viață — lucrul pentru care trăiești, felul în care te vezi pe tine în viitor, felul în care speri poate să învingi moartea (într-adevăr, copilul tău devine proiectul tău de imortalitate). Prin urmare, în limbajul nostru profesional, pierderea unui părinte este „pierderea unui obiect" („obiectul" fiind o figură care a jucat un rol crucial în constituirea lumii interioare a cuiva), pe când pierderea unui copil este „pierderea proiectului" (pierderea principiului central de organizare a vieții cuiva, grație căruia individul în cauză știe nu doar *de ce* trăiește, ci și *cum* vrea să trăiască). Deloc de mirare, așadar, că pierderea copilului este cel mai greu de suportat, că mulți părinți continuă să-i jelească dispariția și cinci ani mai târziu, că unii nu-și mai revin niciodată.

Dar nici n-apucasem bine să facem ceva progrese în explorarea sensului vieții (nu că trebuie întotdeauna să ne așteptăm la progrese: lipsa de sens este o problemă *a vieții*, mai degrabă decât *a unei* vieți), când Penny a schimbat din nou direcția. Deja începusem să mă obișnuiesc cu felul acesta al ei de-a ridica o nouă problemă aproape la fiecare ședință. Dar nu pentru că, așa cum am crezut la început, ar fi fost schimbătoare și incapabilă să rămână concentrată. Nu, nici vorbă: ce făcea ea era să-și dezvăluie cu curaj multiplele fațete ale durerii ei profunde. Cât de multe straturi de suferință avea oare să-mi mai reveleze?

Penny a început o ședință — cea de-a șaptea, dacă-mi amintesc bine — relatându-mi două evenimente: un vis foarte pregnant și încă un episod de amnezie temporară.

Acesta din urmă a constat din faptul că „s-a trezit" într-un magazin (același în care se mai pomenise odată înainte, ținând în mână un animăluț de pluș), hohotind de plâns și strângând între degete un card de invitație la petrecerea de absolvire a liceului.

Visul, deși nu era un coșmar, fusese dominat de frustrare și anxietate:

Eram la o nuntă. Chrissie se mărita cu un băiat din cartier — un gogoman fără pereche. Trebuia să mă schimb de haine. Eram într-un căsoi mare, în formă de potcoavă, cu o mulțime de cămăruțe, și eu le tot încercam pe rând, una după alta, ca să găsesc una în care să mă schimb. Nu m-am dat bătută, am tot căutat, dar n-am reușit s-o găsesc pe cea potrivită.

Și, câteva momente mai târziu, un fragment „de remorcă":

Eram într-un tren, unul mare și lung. Am început să mergem cu viteză și pe urmă ne-am ridicat în aer, descriind un arc pe cer. Era foarte frumos. Puzderie de stele. Undeva pe-acolo, poate scris cu litere pe cer (deși nu prea are cum, fiindcă nu sunt sigură cum se scrie corect), era cuvântul evoluție... aveam un sentiment puternic față de cuvântul ăsta.

La un anumit nivel, visul avea legătură cu Chrissie. Am discutat o vreme despre partida proastă pe care o făcea în vis. Poate că mirele era moartea — evident, în nici un caz mariajul pe care Penny și l-ar fi dorit pentru fetița ei.

Dar evoluția? Penny spusese că nu mai simțea o comunicare directă cu Chrissie în timpul vizitelor ei la cimitir (al căror număr se diminuase, acum nu se mai ducea acolo decât de două-trei ori pe săptămână). Poate că evoluția, am sugerat eu, semnifică plecarea cu adevărat a lui Chrissie, intrarea ei într-o altă viață.

Poate că da, însă Penny avea o explicație mai bună pentru tristețea resimțită atât în vis, cât și în episodul amnezic. Atunci când se trezise la magazin, avusese sentimentul extrem de puternic că invitația de absolvire din mâna ei nu îi era desti-

nată lui Chrissie (care ar fi terminat liceul cam în această perioadă), ci ei însăși. Penny nu terminase niciodată școala, iar Chrissie urma s-o facă pentru amândouă (și, de asemenea, urma să meargă la facultate la Stanford tot pentru amândouă).

Visul cu nunta și cu căutarea unei camere în care să-și schimbe hainele era, credea Penny, legat de propriile ei căsnicii ratate și de încercarea ei actuală de a-și schimba viața. Asociațiile făcute de Penny cu clădirea din vis se coroborau cu această idee: clădirea din vis semăna izbitor cu clinica în care se afla cabinetul meu.

Și *evoluția* se referea, de asemenea, tot la ea, nu la Chrissie. Penny era gata să se transforme în altceva. Era ferm hotărâtă, de-a dreptul încrâncenată, să evolueze și să pătrundă în lumea oamenilor educați. De ani de zile, între un client și următorul pe care-i ducea cu taxiul, ascultase nenumărate casete audio pentru autodidacți, care s-o ajute să-și îmbunătățească vocabularul, să afle despre marile opere literare ale lumii, să învețe cum să înțeleagă arta. Simțea că este talentată, dar nu putuse niciodată să-și dezvolte înclinațiile, pentru că, de la vârsta de treisprezece ani, trebuise să muncească pentru a-și câștiga existența. Ce n-ar da să nu mai trebuiască să trudească, să poată face ceva și pentru ea însăși — să termine liceul, să se ducă la colegiu, să studieze „la zi" și „să-și ia zborul" mai departe (*mai departe* era trenul din vis care se ridica în aer!).

Direcția de concentrare a lui Penny a început să se schimbe. În loc să vorbească despre tragedia vieții și morții lui Chrissie, a petrecut următoarele două ședințe descriindu-și tragedia propriei vieți. Pe măsură ce ne apropiam de cea de-a noua noastră ședință, și ultima, mi-am sacrificat și restul credibilității, oferindu-mă s-o văd pe Penny încă trei ore în plus, chiar până în preziua plecării mele pentru un an întreg. Dintr-o serie întreagă de motive, îmi era greu să pun capăt terapiei: cutremurătoarea enormitate a suferinței ei mă obliga să-i rămân alături. Eram îngrijorat de starea ei clinică și mă simțeam răspunzător pentru ea: săptămână după săptămână, pe măsură ce ieșeau la iveală lucruri noi, Penny devenise treptat tot mai deprimată. Eram profund impresionat de felul în care ea se folosea de te-

rapie: niciodată nu mai avusesem un pacient care să lucreze cu atâta folos. Nu în ultimul rând — de ce n-aş recunoaşte cinstit? — eram fascinat, ţintuit pe loc de drama în plină desfăşurare, fiecare săptămână venind cu un nou episod incitant şi în întregime imprevizibil!

Penny îşi amintea de copilăria ei petrecută în Atlanta, statul Georgia, ca de-o perioadă neîndurător de sumbră şi mizeră. Mama ei, o femeie suspicioasă şi acrită de încercările vieţii, cu greu dacă reuşea să le dea de mâncare şi să le îmbrace pe Penny şi pe celelalte două surori ale ei. Tatăl lor câştiga bine, ca agent de livrări pentru un magazin universal, dar era, dacă e să ne încredem în spusele mamei lui Penny, un om posac şi indiferent, care murise din cauza alcoolului când Penny n-avea decât opt ani. La moartea tatălui ei, totul se schimbase. Nu mai erau bani. Mama ei muncea douăsprezece ore pe zi ca spălătoreasă, iar majoritatea serilor şi le petrecea ameţindu-se şi agăţând bărbaţi la un bar din cartier. Atunci începuse perioada „cu cheia de gât" a lui Penny.

Familia ei n-a mai avut niciodată un cămin stabil. Se mutau dintr-un apartament închiriat într-altul, adeseori fiind evacuate pentru neplata chiriei. Penny a început să muncească şi ea la treisprezece ani, a renunţat la şcoală când avea cincisprezece, era deja alcoolică la şaisprezece, s-a măritat şi-a divorţat înainte să împlinească optsprezece, iar la nouăsprezece s-a recăsătorit şi a evadat pe Coasta de Vest, unde a purces să facă trei copii, să cumpere o casă, să-şi îngroape singura fiică, să divorţeze de bărbatul ei şi să plătească avansul pe un loc de veci costisitor.

Eram cu deosebire intrigat de două tematici predominante în felul cum îşi povestea Penny viaţa. Una era ideea că fusese trasă pe sfoară, că i se dăduse o mână proastă la cărţi încă de când avea opt ani. Cea mai fierbinte dorinţă a ei era ca atât ea, cât şi Chrissie să fie „putred de bogate" în viaţa următoare.

O altă tematică era „evadarea" — nu doar evadarea fizică din Atlanta, din familia ei, din ciclul sărăciei şi al alcoolismului, ci şi evadarea dintr-un destin identic cu cel al mamei ei, acela de-a deveni o „sărmană babă nebună", căci Penny aflase de

curând că mama ei fusese de mai multe ori internată într-un spital psihiatric, în ultimii câțiva ani.

Să scape de destin — cel al clasei ei sociale și cel personal, de-a ajunge o sărmană babă nebună — era o temă majoră în viața lui Penny. Venise la mine ca să scape de soarta nebuniei. Se descurca ea și singură, mi-a spus, să nu fie săracă. Într-adevăr, imboldul de-a scăpa de fatalitate era acela care-i alimenta lui Penny încrâncenarea cu care muncea de dimineața până noaptea, care-o făcea să trudească din greu.

Era totodată o mare ironie că ambiția ei de a evada dintr-un destin al sărăciei și eșecului nu se vedea stopată decât de-o fatalitate și mai profundă: caracterul inerent finit al vieții. În mai mare măsură decât cei mai mulți dintre noi, Penny nu reușise încă să se împace cu ideea că nu poți scăpa de moarte. Era o persoană chintesențial activă — mi-a venit în minte cum se năpustise pe autostradă după cei doi traficanți de droguri — și unul dintre lucrurile cu care-i fusese cel mai greu să se confrunte în timpul agoniei lui Chrissie fusese propria-i neputință.

În ciuda faptului că mă obișnuisem deja ca Penny să vină cu tot felul de dezvăluiri capitale, bomba pe care-a lansat-o în penultima noastră ședință, cea de-a unsprezecea, m-a luat pe nepregătite. Vorbiserăm despre încheierea terapiei și ea tocmai îmi spunea că s-a obișnuit să se întâlnească periodic cu mine și cât de greu îi va fi să-și ia la revedere săptămâna viitoare, și cum va deveni despărțirea de mine încă o pierdere din nesfârșitul șir de care avusese parte de-a lungul anilor, când deodată am auzit-o pomenind, așa, parcă într-o doară:

— Ți-am spus vreodată că am născut două gemene când aveam șaisprezece ani?

Mi-a venit să urlu la ea: „Poftim?! Gemene? La șaisprezece ani? Cum adică «Ți-am spus vreodată?» La naiba, știi foarte bine că nu mi-ai spus!" Dar, nemaiavând la dispoziție decât restul ședinței de față și ședința următoare, ultima, a trebuit să ignor felul în care-mi făcuse această dezvăluire și să mă ocup de conținutul veștii în sine.

— Nu, nu mi-ai spus niciodată. Pune-mă la curent.

— Păi, am rămas însărcinată când aveam cincisprezece ani. De-aia am și renunțat la școală. N-am zis nimănui, până ce deja era prea târziu ca să se mai poată face ceva, așa că a trebuit să las copilul. Care copil au fost doi, adică două, două fete gemene.

Penny a făcut aici o pauză, văitându-se că o doare în gât. În mod evident, era un subiect despre care îi venea greu să vorbească, mult mai greu decât pretindea.

Am întrebat-o ce s-a întâmplat cu gemenele.

— Cei de la asistența socială au spus că nu sunt o mamă aptă să-și îngrijească copiii... aveau dreptate, bănuiesc... dar eu am refuzat să le dau, și am încercat să mă ocup de ele, dar după șase luni au venit și mi le-au luat. M-am dus să le văd, de câteva ori, până când au fost adoptate. De-atunci nu mai știu nimic de ele. Nici n-am încercat să aflu ceva. Am plecat din Atlanta și nu m-am mai uitat niciodată înapoi.

— Te gândești des la ele?

— Deloc, până acum. Mi-au mai venit în minte o dată sau de două ori, după ce-a murit Chrissie, dar abia în ultimele câteva săptămâni am început să mă gândesc mult la ele. Mă întreb pe unde-or fi acum, cum le-o merge, dacă sunt bogate... asta a fost singura favoare pe care le-am cerut-o celor de la agenția de adopții. Au zis că or să-ncerce. Acum văd tot timpul în ziare povești despre mame sărace care-și vând copiii pe bani, unor familii bogate. Dar pe-atunci ce naiba te puteai aștepta să fie-n capul meu?!

Restul ședinței din ziua aceea și prima parte a ultimei ședințe le-am petrecut explorând ramificațiile acestei noi informații. Într-un mod destul de curios, această dezvăluire a ei ne-a ajutat să abordăm mai bine finalul terapiei, dat fiind că ne-a făcut să închidem cercul, să ne întoarcem la debutul terapiei și să interpretăm acel prim vis, rămas până acum misterios, în care cei doi băieți ai ei, încă micuți și îmbrăcați ca niște fetițe, stăteau pe podium, într-o instituție, de parcă ar fi fost la expoziție. Moartea lui Chrissie și adânca dezamăgire a lui Penny față de felul cum crescuseră cei doi băieți ai ei trebuie să-i fi zgândărit regretul că și-a dat spre adopție cele două fetițe, trebuie

s-o fi făcut să aibă sentimentul nu doar că-i murise copilul cel bun, ci și că renunțase la copiii cei buni.

Am întrebat-o dacă se simte vinovată că și-a dat fetițele. Penny mi-a răspuns, firesc și pragmatic, că făcuse ce era mai bine pentru ea și pentru fetițe. Dacă ea, la vârsta de șaisprezece ani, le-ar fi păstrat pe gemene, soarta i-ar fi fost pecetluită: ar fi avut aceeași viață nenorocită ca mama ei. Și ar fi fost un dezastru pentru fetițe; ea nu le-ar fi putut oferi nimic, ca mamă singură — și aici, în acest punct, am aflat mai multe despre rațiunile care-o determinaseră pe Penny să nu-mi spună nimic până acum despre gemene. Îi fusese rușine, rușine să-mi destăinuie că habar n-avea cine era tatăl lor. Avusese o adolescență cumplit de promiscuă — în fapt, fusese „târfa amărășteană a școlii" (termenul folosit de Penny), și oricare dintre vreo zece băieți ar fi putut să fie tatăl. Nimeni din viața ei de acum, nici măcar soțul ei, nu-i cunoștea această parte a trecutului, nu știa nici despre gemene, nici despre reputația pe care-o avea în liceu — încă niște lucruri de care încercase din toate puterile să scape.

Penny a încheiat ședința spunând:

— Tu ești singurul om care știe asta.

— Ce sentimente îți provoacă faptul că mi-ai spus?

— Amestecate. M-am tot sucit și m-am învârtit dacă să-ți spun sau nu. Toată săptămâna am purtat conversații cu tine în cap.

— Cât de amestecate?

— Groază, jenă, ușurare, de mai bine, de mai rău...

Toate acestea Penny le-a înșirat la repezeală. Nu suporta să discute despre stări sentimentale și devenise arțăgoasă. Apoi și-a luat seama și a lăsat-o mai ușor.

— Mi-era frică să nu mă condamni, bănuiesc. Vreau să rezist până la capăt, până la ședința de săptămâna viitoare, fără ca tu să-ți pierzi de tot respectul pentru mine.

— Crezi că nu te mai respect?

— De unde să știu eu? Că tu nu faci altceva decât să pui întrebări!

Avea dreptate. Ne apropiam de sfârșitul celei de-a unsprezecea ședințe — nu mai aveam timp să tărăgănez.

— Penny, să n-ai frică în ceea ce mă privește! Cu cât aflu mai multe despre tine, cu-atât îmi placi și te respect mai mult. Am toată admirația pentru felul în care ai învins greutățile din viața ta și, de fapt, pentru tot ce-ai realizat în viață.

Penny a izbucnit în plâns. A arătat cu degetul spre ceasul ei de la mână, ca să-mi aducă aminte că timpul nostru s-a terminat, și s-a năpustit afară din cabinet, cu jumătate din față vârâtă în batiste de hârtie.

O săptămână mai târziu, la ultima noastră întâlnire, am aflat că lacrimile continuaseră aproape toată săptămâna. Pe drumul spre casă de la ultima noastră ședință, se oprise la cimitir, se așezase lângă mormântul lui Chrissie și, așa cum făcea adeseori, plânsese pentru fiica ei. În ziua aceea însă lacrimile nu mai voiau să se oprească. Penny se întinsese pe jos, luase în brațe piatra de pe mormântul lui Chrissie și începuse să bocească și mai tare — acum nu doar pentru Chrissie, ci, în sfârșit, și pentru toți ceilalți, și pentru toate celelalte pierderi din viața ei.

Plânsese pentru băieții ei, pentru anii care nu mai puteau fi luați înapoi, pentru felul în care-și rataseră amândoi viața. Plânsese pentru cele două fetițe pierdute, pe care nu apucase să le cunoască vreodată. Plânsese pentru tatăl ei — cel care-a fost, oricum ar fi fost. Plânsese pentru soțul ei, pentru tinerețea lor, pentru vremurile pline de speranță, de mult apuse, petrecute împreună. Plânsese până și pentru sărmana ei mamă bătrână și pentru surorile pe care și le scosese de tot din viață în urmă cu douăzeci de ani. Dar cel mai mult plânsese pentru ea însăși, pentru viața la care visase și de care n-avusese parte niciodată.

Curând, timpul nostru s-a terminat. Ne-am ridicat în picioare, ne-am apropiat de ușă, am dat mâna unul cu celălalt și ne-am despărțit. Din ușă, m-am uitat la ea cum coboară pe scări. Ea m-a văzut, s-a întors și a spus:

— Nu-ți face griji pentru mine! Am să mă descurc. Ții minte...

Aici mi-a arătat un lănțișor subțire din argint pe care-l purta la gât:

— Am fost cun copil care-a crescut cu cheia de gât.

EPILOG

Am mai văzut-o pe Penny o dată, după un an, când m-am întors din anul sabatic. Spre marea mea ușurare, starea ei se îmbunătățise mult. Chiar dacă mă asigurase că se va descurca, fusesem teribil de îngrijorat pentru ea. Nicicând n-avusesem un pacient care să fie atât de dispus să aducă la iveală lucruri atât de dureroase, într-un răstimp atât de scurt! Sau care să suspine atât de zgomotos... (Secretara mea, al cărei birou se află perete în perete cu cabinetul meu, își luase obiceiul să plece într-o pauză de cafea prelungită pe durata ședinței de terapie a lui Penny.)

În prima noastră ședință, Penny îmi spusese: „Ajută-mă doar să mă pornesc. De restul mă ocup eu." Într-adevăr, așa se și întâmplase, efectiv. În anul scurs după cura noastră de terapie, Penny nu se dusese la terapeutul pe care i-l recomandasem, dar continuase totuși să facă progrese pe cont propriu.

Pe parcursul ședinței noastre de bilanț, s-a văzut clar că suferința ei, atât de compact blocată, ca un bolovan ce-o ținea ancorată în trecut, devenise ceva mai fluidă. Penny era în continuare o femeie bântuită, dar demonii ei sălășluiau acum în prezent, mai degrabă decât în trecut. Suferea și acum, dar nu pentru că uitase împrejurările morții lui Chrissie, ci din cauza felului în care-și neglijase cei doi băieți.

În fapt, comportarea ei față de cei doi băieți era cea mai concretă dovadă a schimbării. Amândoi băieții se întorseseră acasă, și, cu toate că în continuare Penny tuna și fulgera uneori în relația cu ei, natura conflictului mamă–fiu se modificase. Nu se mai certau pe tema plăților pentru locul de veci și a petrecerilor de ziua lui Chrissie — motivele de ciorovăială erau altele acum: că de ce Brent a luat camioneta, că de ce Jim nu reușește să se țină de nici o slujbă...

Mai mult decât atât, Penny continuase să se detașeze de Chrissie. Vizitele la cimitir erau acum scurte și mai puțin frecvente; Penny dăduse de pomană cea mai mare parte a hainelor și jucăriilor lui Chrissie, și-l lăsase pe Brent să ocupe fosta cameră a surorii lui; luase de pe frigider testamentul lui

Chrissie, încetase să le mai sune pe prietenele ei și încetase să-și mai imagineze evenimentele din viața lui Chrissie, dacă ea ar fi trăit — de pildă, balul de absolvire a liceului sau admiterea la colegiu.

Penny era o luptătoare. Cred că am știut acest lucru de la bun început. Mi-am adus aminte de prima noastră întâlnire și de cât de hotărât fusesem să nu mă las prins în capcana de a mă oferi s-o tratez. Și totuși, Penny obținuse ceea ce-și pusese în cap să obțină: terapie, gratis, cu un profesor universitar de la Stanford. Cum de s-a întâmplat așa? Pur și simplu lucrurile au curs în direcția aceea? Sau fusesem manipulat cu dibăcie?

Sau, poate, eu fusesem acela care manipulase lucrurile? În fond, nici nu conta. Și eu avusesem de câștigat de pe urma relației noastre. Voisem să aflu cât mai multe despre doliu, iar Penny reușise, în doar douăsprezece ore de ședință, să mă facă să pătrund, strat după strat, până în miezul profund al suferinței prin pierdere.

Mai întâi, am explorat culpabilitatea, o stare psihică de care nu scapă decât puțini supraviețuitori ai decesului cuiva drag. Penny se simțea vinovată pentru amnezia ei și pentru a nu fi stat mai mult de vorbă despre moarte cu fiica ei. Alți supraviețuitori se simt vinovați pentru alte lucruri: că n-au făcut destul, că n-au cerut ajutorul medicilor mai devreme, că nu le-a păsat mai mult, că nu s-au îngrijit mai bine de cel bolnav. O pacientă de-a mea, soție deosebit de atentă, nu s-a depărtat aproape deloc de căpătâiul soțului ei în săptămânile cât a stat în spital, dar s-a canonit ani de zile după aceea, pentru că el murise în cele câteva minute cât ea ieșise ca să cumpere un ziar.

Sentimentul că „ar fi trebuit să fac mai mult" oglindește, cred eu, o dorință profundă și fundamentală de a controla incontrolabilul. La urma urmei, dacă ești vinovat de-a nu fi făcut ceva ce-ar fi trebuit să faci, atunci concluzia logică este că există ceva ce *s-ar fi putut* face — un gând reconfortant, care ne distrage atenția de la jalnica noastră neajutorare în fața morții! Înfășurați într-o iluzie elaborată de putere și progres fără limite, fiecare dintre noi subscrie, cel puțin până la criza vârstei

mijlocii, credinței că existența constă într-o eternă spirală ascendentă a realizării de sine, care nu depinde decât de propria voință.

Această dulce iluzie se poate vedea sfărâmată de vreo experiență fulgerătoare și ireversibilă, pe care filosofii o numesc adeseori „experiență-limită". Dintre toate experiențele-limită posibile, nici una — ca în povestea lui Carlos („Dacă violul n-ar fi în afara legii...") — nu ne silește cu mai multă forță să înfruntăm finitul și contingența (și nici una nu este mai aptă să producă o schimbare personală imediată și dramatică!), decât iminența propriei morți!

O altă experiență-limită covârșitoare este moartea cuiva drag, a unui „celălalt semnificativ" — soț sau soție, prieten bun —, care ne spulberă iluzia că am fi invulnerabili. Pentru majoritatea oamenilor, pierderea cel mai greu de suportat este moartea unui copil. Atunci pare viața să atace pe toate fronturile posibile: părinții se simt vinovați, dar și înfricoșați de propria lor incapacitate de a face ceva; îi înfurie neputința și aparenta lipsă de sensibilitate a personalului medical; uneori vor profera invective la adresa lui Dumnezeu sau a universului, pentru nedreptatea pe care le-o face (mulți ajung în cele din urmă să înțeleagă că, în realitate, ceea ce li s-a părut nedreptate este de fapt indiferență cosmică). Părinții îndoliați se confruntă totodată, prin analogie, și cu propria moarte: ei n-au fost în stare să protejeze un copil fără apărare și, limpede ca lumina zilei, văd în sfârșit crudul adevăr că nici ei, când le va veni rândul, nu vor fi protejați de nimeni. „Și, prin urmare", cum scria John Donne, „nicicând să nu trimiți să afli pentru cine bat clopotele; căci bat pentru tine."

Teama lui Penny de propria moarte, deși nu-și făcuse explicit apariția în travaliul nostru terapeutic, se manifestase în mod indirect. Spre exemplu, era extrem de preocupată „că nu mai este timp" — prea puțin timp rămas ca să-și termine studiile, ca să-și ia o vacanță, ca să lase în urmă ceva concret, o moștenire tangibilă; și prea puțin timp pentru ca noi doi să terminăm munca începută împreună. Mai mult decât atât, manifestase într-un grad considerabil, de timpuriu în cursul

terapiei, dovezi ale fricii de moarte. Se confrunta cu moartea prin înec în două vise: în primul, se agăța de niște scândurele care pluteau la suprafață, în timp ce nivelul apei creștea inexorabil, apropiindu-i-se de gură; în cel de-al doilea, se prindea cu mâinile de rămășițele casei ei, care pluteau prin apă, și striga după ajutor către un doctor îmbrăcat în alb, care, în loc s-o salveze, o călca pe degete cu picioarele.

În travaliul psihoterapeutic cu aceste vise, eu nu i-am abordat temerile în privința morții. Douăsprezece ore de terapie reprezintă mult prea puțin, ca timp, pentru a identifica, a exprima și a face ceva util cu spaima de moarte. Am preferat, în loc de aceasta, să folosesc materialul oniric pentru a explora tematici care-și făcuseră deja apariția în munca noastră. O asemenea utilizare pragmatică a viselor nu este deloc ceva neobișnuit în psihoterapie. Visele, la fel ca simptomele, nu au o singură explicație: ele sunt multiplu determinate și conțin mai multe straturi de semnificație. Nimeni nu analizează vreodată exhaustiv vreun vis; nici vorbă: majoritatea terapeuților atacă visele printr-o abordare expeditivă a tematicilor onirice care vor accelera travaliul imediat al terapiei.

Iată de ce m-am concentrat pe tema pierderii casei lui Penny și pe cea a erodării fundamentelor din viața ei. Totodată, am folosit visele pentru a mă ocupa și de relația dintre noi doi. Scufundarea într-o apă adâncă simbolizează nu de puține ori plonjonul în adâncurile inconștientului propriu. Și, firește, eu eram doctorul îmbrăcat în alb care, în loc s-o ajute, o călca pe degete. În discuția care a urmat, Penny și-a cercetat, pentru prima oară, dorința de-a primi sprijin și îndrumare din partea mea, precum și resentimentele față de faptul că voiam s-o privesc ca pe-un subiect de studiu, mai degrabă decât ca pe-o pacientă.

Am folosit o abordare rațională în privința culpabilității și a încăpățânării tenace cu care se agăța de amintirea fetiței ei: am pus-o față în față cu incongruența dintre credința ei în reincarnare și comportamentul pe care-l avea. Deși în multe cazuri un asemenea apel la rațiune se dovedește ineficace, Penny era în mod fundamental o persoană bine integrată și cu imaginație, care se arăta receptivă la retorica persuasivă.

În etapa următoare a terapiei, am explorat ideea că „trebuie mai întâi să înveţi să trăieşti cu cei vii, dacă vrei să înveţi cum să trăieşti cu amintirea celor morţi". Deja uitasem cine spusese acest lucru: eu, Penny sau vreun coleg de-al meu, dar sunt convins că ea a fost aceea care m-a făcut să sesizez pe deplin importanţa acestor cuvinte.

Din multe puncte de vedere, băieţii ei erau adevăratele victime ale acestei tragedii — aşa cum se întâmplă adeseori cu fraţii şi surorile unui copil care a murit. Uneori, ca în familia lui Penny, copiii rămaşi în urmă suferă din cauză că o prea mare parte din energia părinţilor se canalizează spre cel dispărut, pe care părinţii îl comemorează şi îl idealizează. Unii copii supravieţuitori ajung să fie dominaţi de resentimente faţă de copilul mort, pentru că le consumă părinţilor atât timp şi energie; adeseori, resentimentul merge mână în mână cu propria lor suferinţă şi cu faptul că înţeleg dilema părinţilor lor. O asemenea combinaţie este formula perfectă pentru culpabilitate la copilul supravieţuitor şi pentru impresia că el nu contează şi că este „un copil rău".

Un al scenariu posibil, care din fericire nu i s-a întâmplat lui Penny, este ca părinţii să facă imediat un alt copil, care să-l înlocuiască pe cel mort. Adeseori, circumstanţele favorizează un asemenea mers al lucrurilor, dar câteodată se creează mai multe probleme, decât să se rezolve. În primul rând că poate să deterioreze relaţiile cu copiii supravieţuitori. În plus, copilul de înlocuire va suferi şi el, mai ales dacă durerea părinţilor rămâne nerezolvată. E şi-aşa destul de greu să creşti purtând pe umeri speranţele pe care şi le fac părinţii tăi, că vei îndeplini ţeluri rămase nematerializate în propria lor viaţă — iar povara suplimentară de-a adăposti şi spiritul unui frate mort poate fi deja prea mult, pentru delicatul proces de formare a identităţii.

Încă un scenariu destul de des întâlnit este acela în care părinţii îi protejează excesiv pe copiii supravieţuitori. În şedinţa de bilanţ, eu am aflat că Penny căzuse pradă acestei dinamici: începuse să se teamă că băieţii vor face accident cu maşina, nu voia să le împrumute camioneta şi refuza cu îndârjire să-i lase să-şi

cumpere o motocicletă. Mai mult decât atât, insista să-i trimită la controale inutil de frecvente pentru depistarea cancerului.

În discuția noastră despre cei doi băieți, am avut sentimentul că trebuie să pășesc cu mare grijă și să mă mulțumesc cu a o ajuta să vadă și din punctul lor de vedere consecințele morții lui Chrissie. Nu voiam ca vinovăția lui Penny, de atât de puțin timp lăsată liberă, să „descopere" teribila neglijență cu care-și tratase băieții și să se atașeze de acest nou obiect. În cele din urmă, câteva luni mai târziu, Penny chiar a ajuns să se simtă vinovată pentru relația ei cu cei doi băieți, dar, în acel moment, era deja mai capabilă să-și tolereze vinovăția și s-o amelioreze schimbându-și comportamentul.

Soarta căsniciei lui Penny este, din nefericire, mult prea des întâlnită în familiile unde a murit un copil. Studiile de cercetare au arătat că, în pofida tuturor așteptărilor ca tragedia morții unui copil să unească și mai mult o familie, numeroși părinți îndoliați confirmă un grad sporit de neînțelegere conjugală. Succesiunea evenimentelor din mariajul lui Penny este una reprezentativă: soțul și soția își jelesc pierderea suferită în moduri diferite — de fapt, diametral opuse, ei sunt adeseori incapabili să se înțeleagă unul pe celălalt și să se susțină; iar felul în care jelește unul dintre soți interferează activ cu felul în care o face celălalt, provocând fricțiuni, alienare și, până la urmă, despărțire.

Terapia are multe să le ofere părinților îndoliați. Tratamentul cuplului poate să pună într-o lumină revelatoare sursa tensiunilor conjugale, ajutându-l pe fiecare dintre parteneri să recunoască și să respecte felul în care își exprimă durerea celălalt. Deși eu sunt întotdeauna precaut, când vine vorba de generalizări, în situația de față stereotipurile care diferențiază femeile de bărbați se adeveresc adeseori. Multe femei, la fel ca Penny, simt nevoia să depășească exprimarea repetitivă a pierderii suferite și să se afunde din nou în preocuparea față de cei vii, să se implice în proiecte, să se ocupe de tot felul de lucruri care le-ar putea da un sens vieții. Bărbații, de obicei, trebuie să fie învățați să-și trăiască tristețea și s-o împărtășească (mai degrabă decât s-o reprime și să fugă de ea).

În următoarea etapă a travaliului ei cu suferința, Penny și-a lăsat cele două vise — cel cu trenul care se ridica spre cer și cu evoluția, și cel cu nunta și cu căutarea unei camere în care să se schimbe — s-o călăuzească spre extraordinar de importanta descoperire că suferința ei pentru pierderea lui Chrissie era amestecată cu suferința pentru ea însăși și pentru propriile dorințe și posibilități neîmplinite.

Sfârșitul relației noastre a făcut-o pe Penny să descopere un ultim strat de suferință. Privea cu groază sfârșitul terapiei, din mai multe motive: desigur, îi va lipsi îndrumarea mea profesională și îi voi lipsi eu, ca persoană — la urma urmei, niciodată până atunci nu se arătase dispusă să aibă încredere într-un bărbat și să-i accepte ajutorul. Dincolo de toate aceste rațiuni însă, actul încheierii în sine îi evoca amintirea încă vie a tuturor celorlalte pierderi dureroase pe care le suferise, dar nu-și îngăduise niciodată să le simtă și să le jelească.

Faptul că mare parte din schimbarea terapeutică a lui Penny era autogenerată și autodirijată reprezintă o lecție importantă pentru terapeuți, un gând consolator pe care un fost profesor mi l-a împărtășit la începutul uceniciei mele: „Ține minte că nu poți face tu toată treaba. Mulțumește-te cu a-l ajuta pe pacient să-și dea seama ce trebuie făcut, iar apoi încrede-te în dorința lui de a evolua și de a se schimba."

5

„Nu credeam s-o pățesc și eu"

Am întâmpinat-o pe Elva în sala de așteptare și am parcurs împreună distanța scurtă spre cabinetul meu. Ceva se întâmplase. Azi arăta altfel și pășea altfel: anevoie, descurajată, fără chef. Pe parcursul ultimelor săptămâni observasem o notă sprințară în umbletul ei, dar azi semăna iar cu femeia stingheră și greoaie pe care o cunoscusem în urmă cu opt luni. Țin minte care au fost primele ei cuvinte, atunci: „Cred că am nevoie de ajutor. Viața asta parcă nici nu mai merită trăită. A trecut deja un an de când a murit soțul meu, dar lucrurile nu par deloc să se îmbunătățească pentru mine. Poate sunt eu mai grea de cap, învăț prea încet..."

Dar nu se dovedise deloc a fi grea de cap. Dimpotrivă, terapia progresase remarcabil — nu cumva mersese prea ușor? Oare ce-a putut s-o dea înapoi atât de mult?

Așezându-se, Elva a oftat și a zis:

— Nu credeam s-o pățesc și eu.

Fusese tâlhărită. Din descrierea ei, părea să fi fost un banal jaf pe stradă: hoțul, mai mult ca sigur, pusese ochii pe ea în restaurantul de lângă plaja din Monterey, unde-o văzuse achitând cu bani gheață nota de plată pentru ea și cele două prietene ale ei — toate trei văduve bătrâne. Probabil că o urmărise în parcare, cu zgomotul pașilor acoperit de mugetul valurilor, apoi se apropiase alergând de ea și, din zbor, îi smulsese poșeta din mână și sărise în propria mașină, parcată în apropiere.

Elva, în ciuda picioarelor ei umflate, dăduse fuga înapoi în restaurant ca să ceară ajutor, dar, firește, că era prea târziu. Peste

câteva ceasuri, polițiștii găsiseră poșeta goală atârnând în niște tufe de la marginea drumului.

Trei sute de dolari însemnau foarte mult pentru ea, așa că, timp de câteva zile, Elva fusese preocupată de banii pierduți. Treptat, grija aceea se evaporase și în locul ei rămăsese un gust amar — exprimat prin fraza pe care tocmai o rostise: „Nu credeam s-o pățesc și eu". Alături de poșetă și de cei trei sute de dolari, Elvei i se răpise și o iluzie — iluzia unicității personale, a caracterului privilegiat. Viața ei se desfășurase dintotdeauna în cercul celor privilegiați, scutită de urâțenie, de inconvenientele dezagreabile care cad pe capul indivizilor obișnuiți — furnicarul acela de oameni din tabloide și din știrile de la televizor, de care tot timpul auzi că au fost jefuiți sau schilodiți.

Tâlhăria căreia-i căzuse pradă a schimbat totul pentru Elva. Dusă a fost tihna, dulcea seninătate din viața ei; dusă a fost siguranța! Casa ei i se păruse mereu un cuib călduț și primitor, cu perne moi, grădină, balansoare și covoare groase în care îți afundai picioarele. Acum nu mai vedea decât încuietori, uși, alarme antifurt și telefoane. De când se știa ieșise să plimbe câinele la șase dimineața. Liniștea matinală i se părea acum plină de amenințări. Ea și câinele se opreau acum și ciuleau urechile, atenți la pericol.

Nimic din toate acestea nu este neobișnuit prin sine. Elva fusese traumatizată și acum suferea de foarte banalul stres posttraumatic. După un accident sau un atac, majoritatea oamenilor au tendința să se simtă în pericol, să-și diminueze pragul de reacție speriată și să fie hipervigilenți. Până la urmă, timpul erodează amintirea evenimentului și victimele revin, treptat, la starea lor anterioară, mai încrezătoare.

Dar pentru Elva era mai mult decât un simplu atac fizic, o simplă agresiune. Viziunea ei asupra lumii fusese fracturată. O auzisem adeseori afirmând: „Cât timp cineva are ochi, urechi și o gură, nu văd de ce n-aș încerca să fim prieteni." Dar nu mai era cazul. Își pierduse credința în cumsecădenie, în propria imunitate la pericol. Se simțea despuiată, neînsemnată, lipsită de protecție. Adevăratul impact al acelei tâlhării fusese acela de

a-i destrăma iluzia și de a-i confirma, cu brutalitate, moartea soțului ei.

Sigur, știa prea bine că Albert, soțul ei, era mort. Mort și îngropat de peste un an și jumătate. Și ea parcursese traseul ritualizat al văduviei: diagnosticul de cancer; îngrozitoarea chimioterapie, cu accesele ei de vomă și efectul temporizator; ultima lor vizită împreună la spitalul Carmel; ultima dată când merseseră împreună cu mașina pe El Camino Real; patul de spital instalat acasă; înmormântarea; hârțogăria ulterioară; invitațiile la masă din ce în ce mai rare; cluburile de văduve și de văduvi; nopțile de singurătate care nu se mai sfârșesc. Întreaga catastrofă necrotică.

Și totuși, în ciuda tuturor acestor lucruri, Elva își păstrase sentimentul că Albert continuă să existe undeva, și, ca atare, că ea se află mai departe în siguranță și unică în felul ei. Continuase să trăiască „de ca și cum": de ca și cum lumea ar fi fost un loc sigur, de ca și cum Albert ar fi fost acolo, în atelierul lui din spatele casei, lângă garaj.

Atenție însă, nu vorbesc aici despre vreun delir! În plan rațional, Elva știa că Albert nu mai este, dar asta n-o împiedica să-și urmeze obiceiurile, să-și trăiască viața de zi cu zi în spatele unui văl de iluzii care-i amorțea durerea și îndulcea sclipirea tăioasă a crudului adevăr. Cu peste patruzeci de ani în urmă, ea încheiase un contract cu viața, a cărui natură fundamentală rămăsese limpede, chiar dacă timpul îi erodase geneza și clauzele explicite: Albert va avea grijă de Elva pe vecie. Pe baza acestei premise inconștiente, Elva își construise întregul univers prezumtiv, în care trăsăturile predominante le constituiau siguranța și paternalismul binevoitor.

Albert se pricepea să facă de toate. Reparase acoperișul casei, făcuse pe mecanicul auto, pe instalatorul și pe electricianul, pe zugravul și pe antreprenorul general; era în stare să repare orice. Când îi atrăgea atenția vreo fotografie din ziare sau reviste, cu nu știu ce piesă de mobilier sau ustensilă ingenioasă, dădea repede fuga s-o reproducă în atelierul lui. Eu, care toată viața m-am simțit iremediabil pierdut printre scule și unelte, o ascultam pe Elva fascinat. Trebuie să fie extraordinar de

reconfortant să trăiești timp de patruzeci și unu de ani lângă cineva care se pricepe la toate. Nu era greu de înțeles de ce Elva se agăța de sentimentul că Albert este în continuare acolo, în atelierul lui din spatele casei, reparând ba una, ba alta și având grijă de ea. Cum ar fi putut să renunțe la acest lucru? Și de ce ar fi făcut-o? Amintirea aceea, întărită de experiența a patruzeci și unu de ani, țesuse un cocon protector în jurul Elvei care-o ferea de realitate — adică o ferise, până în ziua în care i se furase poșeta.

Când o cunoscusem eu pe Elva, cu opt luni înainte de acest incident, nu prea găsisem nimic care să-mi placă la ea. Era o femeie mică și îndesată, deloc atrăgătoare, care-ți sugera în parte un pitic diform, în parte un spiriduș vioi și în parte un broscoi — toate aceste părți în mod egal irascibile! Eram hipnotizat de mobilitatea ei facială: putea să clipească, să se strâmbe și să-și holbeze ochii, atât câte unul pe rând, cât și în duet! Fruntea brăzdată de riduri adânci părea și ea în veșnică mișcare. Limba Elvei, întotdeauna vizibilă, își modifica radical dimensiunile, după cum țâșnea înainte și înapoi sau îi încercuia buzele umede, ca de cauciuc tremurător. Țin minte cum mă amuzam în sinea mea, aproape izbucnind în râs de unul singur, când îmi imaginam ce s-ar întâmpla dacă le-aș prezenta-o pe Elva pacienților mei care erau pe medicație tranchilizantă de multă vreme și căpătaseră diskinezie tardivă (manifestări anormale ale musculaturii faciale, induse de medicamente). După nici câteva secunde, pacienții mei s-ar fi simțit profund jigniți, crezând că Elva își bate joc de ei imitându-i.

Dar lucrul care-mi displăcea realmente la Elva era mânia ei. Exuda dușmănie din toți porii și, în primele noastre câteva ședințe, a avut ceva răutăcios de spus despre toți oamenii pe care-i cunoștea — mai puțin, firește, despre Albert. Îi detesta pe prietenii care n-o mai invitau niciunde. Îi detesta pe cei care n-o făceau să se simtă în largul ei. Inclusă sau exclusă, ei îi era totuna: la fiecare găsea câte ceva de ocărât. Îi ura pe doctorii care-i spuseseră că soarta lui Albert era pecetluită. Îi ura încă și mai mult pe cei care-i dăduseră false speranțe.

Au fost niște ședințe greu de suportat pentru mine. Petrecusem prea multe ceasuri în copilărie detestând în tăcere limba ascuțită a mamei mele. Țin minte cum, copil fiind, mă străduiam să-mi imaginez existența vreunei persoane căreia mama mea să nu-i poarte pică: o mătușă blândă și drăguță? Un bunic care-i spunea povești când era mică? O tovarășă de joacă mai mare decât ea, care-o apărase de răutățile celorlalți copii? Dar niciodată n-am găsit pe nimeni. Firește, cu excepția tatălui meu, dar el era practic o parte din ea, purtătorul ei de cuvânt, arhetipul ei masculin interior, produsul ieșit din mâinile ei, care (conform primei legi a roboticii lui Asimov) nu se putea întoarce împotriva creatoarei lui... în ciuda rugăciunilor mele ca el s-o plesnească măcar o dată — doar o dată, tată, te rog!

Tot ce puteam face eu cu Elva era să rezist eroic, să-i ascult tiradele, să le îndur cumva până la sfârșitul ședinței și să-mi pun la bătaie toată ingeniozitatea pentru a găsi ceva cooperant de spus — de obicei, câte-un comentariu searbăd despre cât de greu trebuie să-i fie ei să poarte în suflet atâta mânie. La un moment dat am întrebat-o, cu intenții cvasirăutăcioase, despre ceilalți membri din cercul ei familial. Nu se poate să nu existe cineva care să-i merite respectul! Dar Elva nu ierta pe nimeni. Fiul ei? Ha! Elva mi-a spus că „nu-i urcă liftul chiar până la ultimul etaj". Cu alte cuvinte, era „plecat de-acasă": chiar și când era de față, tot „absent" îl puteai considera. Și nora ei? Ca s-o citez pe Elva: „o cică-prințesă" — prototipul pentru „prințesa americană neevreică". Seara, când se întorcea acasă, fiul Elvei obișnuia să-și sune nevasta la telefonul din mașină, ca să-i spună că vine și că e mort de foame. Nici o problemă. „Cică-prințesa" putea să-i pregătească masa imediat. N-ai nevoie decât de nouă minute, mi-a reamintit Elva, ca să faci de mâncare când ești „cică-prințesă" — vâri în cuptorul cu microunde caserola cu preparate congelate și apeși pe buton!

Tuturor le dăduse câte-o poreclă. Nepoata ei, „Frumoasa din Pădurea Adormită" (șoptise Elva, făcându-mi cu ochiul într-o grimasă colosală și bălăbănind din cap), avea două băi la dispoziție — două, dacă-ți poți imagina așa ceva! Menajera pe care-o angajase ca să mai uite de singurătate era „Trilulila", și

atât de toantă, încât credea că poate să tragă câte-o țigară pe ascuns, suflând fumul în veceu și trăgând apa fără ca nimeni s-o simtă. Partenera de bridge, o femeie afectată și teatrală, era „Bubulina" (și încă sprințară la minte, această „Bubulina", în comparație cu restul: adunătura de zombi cu Alzheimer și bețivancele terminate care, după Elva, alcătuiau populația jucătoare de bridge din San Francisco).

Cumva însă, în ciuda paraponului ei, și în ciuda faptului că îmi era atât de nesuferită, amintindu-mi tot timpul de mama mea, am reușit totuși să trecem prin aceste ședințe. Mi-am suportat iritarea, m-am apropiat un pic mai mult de ea, mi-am rezolvat contratransferul separând-o treptat pe mama de Elva, și, încet-încet, puțin câte puțin, am început să-i port sentimente mai umane.

Cred că punctul de cotitură a apărut în ziua în care Elva s-a lăsat să cadă cu toată greutatea pe scaunul din cabinetul meu, exclamând: „Pfu! Sunt frântă!" Ca răspuns la privirea mea întrebătoare, mi-a explicat că venea de pe terenul de golf, unde jucase o partidă cu un nepot de soră care avea douăzeci de ani. (Elva avea șaizeci de ani, un metru cincizeci și cel puțin șaptezeci de kilograme.)

— Ei, și cum te-ai descurcat? am întrebat-o voios, căutând să mă achit de partea mea de conversație.

Elva s-a aplecat înainte, și-a pus mâna pavăză la gură, de parcă voia să-și ferească vorbele de urechile cuiva din încăpere, mi-a expus un număr remarcabil de mare de dinți și a spus:

— L-am bătut de i-au sărit mucii!

Mi s-a părut extraordinar de amuzant și-am început să râd, hohotind întruna până mi-au dat lacrimile. Elvei i-a făcut plăcere ilaritatea mea. Mai târziu, mi-a mărturisit că l-a considerat primul gest spontan din partea lui Herr Professor Doktor (așa deci, asta era porecla *mea!*) și a râs și ea cu mine. După aceea ne-am înțeles incredibil de bine. Am început s-o apreciez pe Elva — să-i apreciez minunatul simț al umorului, inteligența, putința de a vedea ceva hazliu în orice. Dusese o viață interesantă, bogată în evenimente. Din multe puncte de vedere, noi doi semănam. La fel ca mine, și ea făcuse marele

salt dintre generații: părinții mei sosiseră în Statele Unite când aveau douăzeci de ani, imigranți din Rusia, fără un ban în buzunar, iar părinții ei fuseseră imigranți irlandezi săraci. Elva izbutise să acopere distanța dintre coșmeliile chiriașilor irlandezi de la periferia Bostonului și turneele de bridge ale selectului Nob Hill din San Francisco.

La începutul terapiei, o ședință de un ceas cu Elva însemna muncă grea. Când mă duceam s-o iau din sala de așteptare, abia dacă-mi târam picioarele. După vreo două-trei luni însă totul s-a schimbat. Începusem să aștept cu nerăbdare reîntâlnirea noastră. Nici una dintre ședințele noastre nu trecea fără să râdem împreună. Secretarea mea spune că își putea da seama după zâmbetul meu că avusesem ședință cu Elva în ziua respectivă.

Ne-am întâlnit o dată pe săptămână timp de câteva luni și terapia mergea strună, așa cum se întâmplă de obicei când terapeutul și pacientul se simt bine unul în compania celuilalt. Am discutat despre văduvia ei, despre felul în care rolul ei social se schimbase, despre teama ei de singurătate, despre mâhnirea ei că nimeni n-o atinge fizic niciodată. Dar, mai presus de toate, am discutat despre mânia ei — care îi alungase pe toți cei din familie și pe prieteni. Elva a lăsat-o să se stingă treptat; a devenit mai înțelegătoare și mai blândă. Poveștile ei cu Trilulila, Frumoasa din Pădurea Adormită, Bubulina și restul suferinzilor de Alzheimer din brigada de bridge au încetat să mai fie atât veninoase. S-au reînnodat relații amicale; pe măsură ce mânia i se estompa, rudele și prietenii au reapărut în viața ei. Lucrurile mergeau atât de bine pentru ea, încât, chiar înainte de momentul tâlhăriei din parcare, mă gândeam serios să ridic chestiunea încheierii terapiei.

Dar, când a fost jefuită, Elva s-a simțit de parcă ar fi luat totul de la capăt. Mai mult decât orice altceva, incidentul îi pusese în lumină normalitatea ei de ființă obișnuită, acel „nu credeam s-o pățesc și eu" reflectându-i pierderea credinței în propria unicitate specială. Firește, continua să fie unică și specială, prin aceea că avea însușiri și calități singulare, că avea o istorie de viață unică și diferită de-a oricui altcuiva, că nimeni

care trăise vreodată pe pământ nu fusese exact la fel ca ea. Aceasta era latura rațională a singularității. Dar noi, oamenii (unii în măsură mai mare decât alții), avem și un sentiment irațional al caracterului nostru special. Este una dintre metodele noastre de căpătâi pentru negarea morții, iar acea parte din creierul nostru care are drept sarcină să atenueze spaima de moarte generează credința irațională că suntem invulnerabili — că numai celorlalți le e sortit să pățească asemenea lucruri dezagreabile ca bătrânețea și moartea, noi suntem scutiți, fiindcă existăm în afara legii firii, în afara destinului biologic și uman.

Cu toate că Elva reacționa la incidentul cu jaful din parcare în modalități care *păreau* iraționale (spre exemplu, proclamând că nu mai merită să facă umbră pământului, din moment ce îi este frică să iasă din casă), era clar că suferea, *în realitate,* fiindcă i se smulsese de pe ochi vălul iraționalului. Acel sentiment că este unică și specială, că este fermecată, că este excepția de la regulă, că este pe veci protejată — toate acele amăgiri care-o serviseră atât de bine până atunci își pierduseră brusc forța persuasivă. Elva vedea acum prin propriile-i iluzii, iar realitatea, pe care autoamăgirea ei o ascunsese până atunci, i se dezvăluia acum în fața ochilor, nudă și îngrozitoare.

Rana tristeții Elvei era acum în întregime dezgolită. A venit momentul, mi-am zis eu, s-o deschidem larg, s-o curățăm și să-i dăm voie să se vindece, să se închidă o dată pentru totdeauna.

— Atunci când spui că nu credeai s-o pățești și tu vreodată, înțeleg perfect la ce te referi, am zis. Și mie îmi vine teribil de greu să accept că toate aceste nenorociri — bătrânețe, pierdere, moarte — mă vor afecta într-o zi și pe mine.

Elva a dat din cap, fruntea ei încordată arătând că e surprinsă să mă audă spunând ceva personal, despre mine însumi.

— Probabil simți că, dacă Albert ar mai fi trăit, nu ți s-ar fi putut întâmpla niciodată așa ceva.

I-am ignorat remarca malițioasă, cum că, dacă Albert ar mai fi trăit, ei nici prin cap nu i-ar fi trecut să le invite la masă pe pupezele alea bătrâne.

— Așadar, episodul cu tâlhăria te-a făcut să deschizi ochii și să înțelegi în sfârșit că Albert nu mai este.

Ochii Elvei s-au umplut de lacrimi, dar eu simțeam că am dreptul, chiar obligația, să continui.

— Da, îmi dau seama că știai deja acest lucru. Atâta doar că o anumită parte din tine n-o știa. Acum ești perfect conștientă că el a murit. Că nu mai e prin curte. Nu mai e la el în atelier. Nu mai e niciunde. Decât în amintirea ta.

Elva plângea acum de-a binelea și tot trupul ei cel mic și îndesat s-a scuturat de suspine timp de câteva minute. N-o mai văzusem niciodată plângând așa. Am stat acolo și m-am întrebat: „Bun, *și-acum* ce să fac?" Din fericire, instinctul m-a condus spre ceea ce avea să se dovedească un gambit inspirat. Privirea mi-a căzut pe poșeta ei — mult-încercata poșetă, pe care hoțul i-o smulsese din brațe — și am spus:

— Înțeleg să ai ghinion, dar nu crezi că îl cam cauți cu lumânarea, purtând după tine ditamai tașca?

Elva, ca de obicei iute de replică, n-a ratat ocazia să-mi atragă atenția asupra buzunarelor mele, veșnic burdușite, și asupra talmeș-balmeșului de pe masa mea. După care și-a declarat poșeta „de mărime normală".

— Dacă ar fi nițeluș mai mare, i-am răspuns eu, ți-ar trebui un cărucior de bagaje ca s-o poți căra.

— Plus că, a adăugat ea ignorându-mi remarca malițioasă, am nevoie de tot ce e în ea.

— Glumești! Ia hai să vedem ce ai înăuntru!

Antrenându-se în jocul meu, Elva și-a aburcat gentoiul pe masă, i-a căscat larg marginile și a început să-l golească. Primele trei articole scoase la iveală din străfundurile genții au fost trei pungi de plastic goale, pentru resturi de dus acasă la cățel.

— Aha! Nu-ți ajunge una, ai nevoie de încă două, pentru situații de urgență? am întrebat-o eu.

Elva a chicotit și a continuat să scormonească în măruntaiele genții. Împreună, am inspectat și am discutat fiecare articol. Elva mi-a făcut concesia de a admite că trei pachețele cu batiste din hârtie și o duzină de pixuri (plus trei cioturi de creion) sunt, într-adevăr, inutil de multe, dar s-a ținut fermă pe poziție

în privința a două sticluțe cu apă de colonie și a trei perii de păr, și mi-a alungat dintr-o fluturare imperială cu dosul mâinii contestația la adresa lanternei butucănoase, a carnetelor înțesate de hârtii și hârtiuțe și a vrafului uriaș de fotografii.

Ne-am ciondănit pentru fiecare flecușteț: fișicul cu cincizeci de monede; trei pungulițe cu bomboane (fără zahăr, firește) — chicotise ca o fetișcană când am întrebat-o: „Auzi, tu chiar crezi că, cu cât mănânci mai multe dintr-astea, cu atât mai slabă o să fii?"; o pungă din plastic cu coji uscate de portocală („Da, Elva, trebuie să le ții la îndemână pe astea, nu se știe niciodată când s-ar putea să ai nevoie de ele..."); un snop de andrele pentru tricotat („Șase andrele în căutarea unui pulover", mi-am zis eu în gând); un pliculeț cu drojdie de bere uscată; jumătate dintr-un roman de Stephen King (Elva arunca la gunoi fascicule întregi, în timp ce citea o carte: „Nu merită păstrate", mi-a explicat ea); un capsator de mici dimensiuni („Elva, chiar că ești țicnită!"); trei perechi de ochelari de soare; și, dosite în cele mai îndepărtate colțuri ale genții, un întreg asortiment de monede, agrafe metalice pentru hârtie, forfecuțe și unghiere, pile de unghii și o substanță de origine necunoscută, care semăna suspect de mult a scame solidificate.

După ce geanta-cașalot își golise în fine tot conținutul, Elva și cu mine ne-am holbat cu mirare la lucrurile înșirate pe biroul meu. Ne părea rău că geanta era goală și că golitul ei se terminase. Ea s-a întors spre mine și a zâmbit, apoi ne-am uitat amândoi cu duioșie unul la celălalt. A fost un moment de-o extraordinară intimitate. Într-un mod pe care nici un alt pacient înaintea ei nu-l făcuse, Elva mi-a arătat tot. Iar eu acceptasem tot și încă mai și cerusem în plus. O urmasem în absolut toate ungherele sufletului ei, nevenindu-mi să cred că o poșetă, o simplă poșetă a unei bătrânici, poate servi drept mijloc de asigurare atât a izolării, cât și a intimității: izolarea absolută care face parte integrantă din existența umană, dar și intimitatea care destramă măcar groaza, dacă nu realitatea izolării.

A fost o oră de terapie cu adevărat transformatoare. Momentul nostru de intimitate — spuneți-i dragoste, dacă vreți, spuneți-i amor! — a fost mântuitor. În acea oră de ședință, Elva a

trecut de la o ipostază de renunțare la una de încredere. A renăscut, plină de viață, și s-a convins încă o dată că se poate apropia de ceilalți.

Cred că a fost cea mai bună ședință de terapie pe care am oferit-o vreodată.

6

„Nu trebuie să fii blând“

N-am știut cum să răspund. Nicicând înainte nu mă rugase un pacient să fiu păstrătorul unor scrisori de dragoste. Dave și-a expus fără ocolișuri motivația. S-au mai văzut bărbați de șaizeci și nouă de ani care să moară pe neașteptate. Caz în care, soția lui îi va găsi scrisorile și o va mâhni ce va citi în ele. Nu mai era nimeni pe care să-l poată ruga să le păstreze, nici un prieten căruia să fi îndrăznit să-i spună despre această legătură. Amanta lui, Soraya? Era moartă de treizeci de ani. Murise la naștere. Nu, nu era copilul lui, se grăbise Dave să adauge. Dumnezeu știe ce se întâmplase cu scrisorile lui către ea!

— Ce vrei să fac cu ele? am întrebat.

— Nimic. Nu trebuie să faci nimic cu ele. Doar să le păstrezi.

— Când le-ai citit ultima dată?

— Nu le-am mai citit de cel puțin douăzeci de ani.

— Par să fie un cartof cam fierbinte, m-am aventurat eu. De ce ții neapărat să le păstrezi?

Dave mi-a aruncat o privire uimită, de parcă nu-i venea să creadă. Bănuiesc că l-a scuturat un fior de îndoială în acel moment. Chiar atât de prost să fiu?! Nu cumva făcuse o greșeală, crezând că sunt suficient de sensibil încât să-l ajut? După câteva clipe, a spus:

— Scrisorile acestea nu le voi distruge niciodată.

Rostise aceste vorbe pe un ton ușor tăios: în relația care se închega între noi de șase luni încoace erau primele semne de încordare. Comentariul meu fusese o gafă, așa că m-am repliat pe o linie de chestionare mai conciliantă și nedefinită:

— Dave, mai spune-mi câte ceva despre scrisori și ce înseamnă ele pentru tine.

Dave a început să vorbească despre Soraya și, după câteva minute, tensiunea se disipase și atitudinea lui revenise la dezinvoltură, siguranță de sine și degajare. O cunoscuse pe vremea când conducea sucursala din Beirut a unei companii americane. Cea mai frumoasă femeie pe care o cucerise vreodată. *Cucerire* a fost cuvântul folosit de el. Dave mă surprindea întotdeauna cu asemenea afirmații, care denotau parțial ingenuitate, parțial cinism. Cum putea spune *cucerire*? Era chiar mai puțin conștient de sine decât îmi închipuisem eu? Ori poate, de ce nu, mi-o lua mult înainte și își bătea joc de sine — și de mine — cu subtilă ironie?

O iubise pe Soraya — sau, mă rog, fusese singura amantă (dintre nenumărate) căreia îi spusese vreodată „Te iubesc". El și Soraya avuseseră o legătură delicios de clandestină timp de patru ani. (Nu delicioasă și clandestină, ci *delicios de clandestină,* căci secretul — și voi spune imediat mai multe despre acest subiect — constituia axa principală a personalității lui Dave, în jurul căreia se învârteau toate celelalte. Secretul îl ațâța, făcându-l să se simtă irezistibil atras, și adeseori cocheta cu el supunându-se la mari riscuri personale. Multe relații, mai ales cele cu fostele două soții, dar și cu actuala soție, se văzuseră subminate și în final destrămate de încăpățânarea cu care refuza să se arate sincer sau direct în legătură cu orice.)

După patru ani, firma l-a transferat pe Dave într-o cu totul altă parte a lumii și, timp de șase ani, până la moartea Sorayei, cei doi nu se mai văzuseră decât de patru ori. Dar corespondaseră aproape zilnic. Dave păstrase scrisorile Sorayei (erau câteva sute) bine ascunse. Uneori le punea într-un fișet, echivoc arhivate alfabetic (la litera V pentru vinovăție sau D pentru deprimare — adică de citit când se simțea profund deprimat).

Odată, timp de trei ani, le ținuse într-un seif. M-am întrebat, dar numai în sinea mea, fără să cer lămuriri cu glas tare, ce părere avusese soția lui de cheia de la seif. Cunoscându-i lui Dave aplecarea spre secrete și urzeli complicate, îmi puteam imagina ce s-a întâmplat: o lăsase pe soție, chipurile acciden-

tal, să vadă cheia, după care inventase o poveste care s-o inducă în eroare, evident neadevărată, doar ca să-i ațâțe curiozitatea; apoi, pe măsură ce neliniștea ei creștea și întrebările se înmulțeau, Dave continua prin a-i lua în derâdere indiscreția și a o disprețui, pentru că încerca să-l constrângă cu suspiciunile ei. Dave folosește în mod frecvent acest tip de scenariu.

— Mai nou, sunt tot mai frământat în privința scrisorilor Sorayei și mă întrebam dacă n-ai vrea să le păstrezi tu. Atât și nimic mai mult.

Ne-am uitat amândoi la servieta lui burduhănoasă, plină acum cu vorbele de dragoste din partea Sorayei — mult-iubita și de mult moarta Soraya, ale cărei creier și minte pieriseră, ale cărei molecule împrăștiate de ADN se scurseseră înapoi în matca pământului, și care, de treizeci de ani, nu se mai gândise nici la Dave, nici la orice altceva.

M-am întrebat dacă Dave putea să facă un pas înapoi și să se uite la sine, să-și fie propriul martor. Să se vadă cât de caraghios, cât de jalnic, cât de idolatru este — un om bătrân și cu un picior în groapă, pe care nu-l mai consolează decât un vraf de scrisori, ca un stindard purtat țanțoș, care proclamă că a iubit odinioară și a fost iubit la rândul lui, acum treizeci de ani! L-ar ajuta pe Dave cu ceva să vadă această imagine? Puteam eu să-l ajut să devină „propriul martor", fără ca el să aibă sentimentul că îl înjosesc, atât pe el, cât și scrisorile lui?

În concepția mea, terapia „bună" (pe care eu o echivalez cu terapia profundă sau penetrantă, nu cu terapia eficientă sau, mă doare s-o spun, care să-i fie de ajutor pacientului) desfășurată cu un pacient „bun" este, în esența ei, un demers de căutare a adevărului. Prada urmărită de mine, în perioada mea de noviciat, era adevărul trecutului: să stabilesc toate coordonatele unei vieți și, prin aceasta, să localizez și să explic viața actuală a unei persoane, patologia, motivația și acțiunile ei.

Eram teribil de sigur pe mine. Câtă aroganță! Bun, și *acum*, ce fel de adevăr pândeam eu pe furiș, din umbră? Cred că vânatul pe care-l urmăresc eu este iluzia. Mă războiesc cu magia. Cred cu tărie că, deși iluzia ne reconfortează și ne ridică mo-

ralul adeseori, în ultimă instanță ajunge invariabil să ne șubrezească și să ne îngrădească spiritul.

Dar trebuie întotdeauna ținut cont de moment și de împrejurări. Niciodată să nu-i iei cuiva un lucru dacă n-ai altceva mai bun să-i oferi în schimb! Nu te avânta să dezgolești un pacient care nu e în stare să suporte fiorul rece al realității. Și nu te osteni să te duelezi cu magia religioasă: nu-i ești un adversar pe măsură! Setea de religie este prea intensă, rădăcinile ei prea adânci, întărirea ei culturală prea puternică.

Și totuși, nici eu nu sunt lipsit de credință, atâta doar că pentru mine Tatăl Nostru este incantația socratică: „O viață necercetată nu merită trăită". Dar nu aceasta era și credința lui Dave. Așa că mi-am pus frâu curiozității. Pe Dave prea puțin îl interesa semnificația ultimă a mănunchiului lui de scrisori, iar în acest moment, încordat și fragil, nu s-ar fi arătat deloc receptiv la o asemenea interogație. Nici că i-ar fi fost de vreun ajutor — nu doar acum, ci, probabil, niciodată.

Plus că întrebările mele sunau duplicitar. Mă recunoșteam destul de mult în Dave, și ipocrizia mea are și ea niște limite. Și eu aveam un sac de scrisori, de la o iubită de multă vreme pierdută. Și eu le ascunsesem dibaci (în sistemul meu de arhivare, la litera C, după *Casa umbrelor*, romanul meu preferat din opera lui Dickens, de citit atunci când viața intră în cel mai întunecat con de umbră). Și eu renunțasem să mai recitesc vreodată scrisorile. De câte ori am încercat, ele mi-au adus suferință, nicidecum liniște. Zăceau acolo neatinse de vreo cincisprezece ani, și nici eu, la fel ca el, nu le puteam distruge.

Dacă mi-aș fi propriul pacient (sau terapeut), aș spune: „Imaginează-ți că scrisorile nu mai sunt, le-ai distrus sau le-ai pierdut. Cum te-ai simți? Plonjează în acest sentiment, explorează-l!" Dar nu puteam. Adeseori m-am gândit să le ard, dar e un gând care întotdeauna îmi evocă o durere imposibil de pus în cuvinte. Știam prea bine de unde îmi vin interesul meu teribil față de Dave și irepresibila mea curiozitate și fascinație: îi ceream lui să-mi facă munca, să lucreze pentru mine. Sau să *ne* facă munca *amândurora*.

Dave m-a fascinat de la bun început. În prima noastră ședință, cu șase luni în urmă, îl întrebasem, după un prim schimb de amabilități: „Ce te supără?"

El răspunsese: „Nu mi se mai scoală!"

M-a lăsat cu gura căscată. Țin minte că m-am uitat la el — un bărbat înalt și suplu, cu un corp atletic, cu părul negru și lucios încă des pe cap, și ochi de spiriduș, plini de viață, care nu te lăsau să-i ghicești cei șaizeci și nouă de ani — și mi-am zis „Jos pălăria!" Tatăl meu avusese primul atac de cord la patruzeci și opt de ani. Sper că și eu, la șaizeci și nouă de ani, voi fi suficient de sprinten și de plin de vlagă, ca să mă îngrijoreze ideea că „nu mi se mai scoală".

Dave și cu mine aveam amândoi o înclinație naturală spre a vedea conotațiile sexuale din tot ceea ce ne înconjura. Eu însă o stăpâneam mai bine decât el și învățasem de multă vreme s-o împiedic să-mi domine existența. În plus, nu împărtășeam pasiunea lui Dave pentru secrete, și am o mulțime de prieteni, inclusiv soția mea, cărora le spun orice.

Să revenim la scrisori. Ce-ar trebui să fac? Să păstrez scrisorile lui Dave? În fond, de ce nu? La urma urmei, nu era un semn de bun augur că vrea să-mi acorde încrederea lui? Nu fusese niciodată în stare să se confeseze prea mult cuiva, și în nici un caz unui bărbat. Cu toate că impotența reprezentase rațiunea explicită pentru care venise la mine, eu aveam senzația că adevărata sarcină a terapiei consta în a-i îmbunătăți modul de relaționare cu ceilalți. O relație de încredere, propice pentru confesiuni, este condiția preliminară indispensabilă a oricărui tip de terapie, iar în cazul lui Dave putea fi chiar factorul decisiv în a-i schimba nevoia patologică de disimulare. Păstrarea scrisorilor ar fi pecetluit o legătură de încredere între noi doi.

Poate că scrisorile vor constitui pentru mine și un factor de influență în plus. Nici o clipă nu avusesem sentimentul că Dave ar fi solid ancorat în travaliul terapeutic. Obținuserăm rezultate bune în privința impotenței. Tactica mea fusese aceea de a mă concentra pe neînțelegerile conjugale și de a sugera ideea că te poți aștepta la impotență într-o relație dominată de

atâta mânie și suspiciune reciprocă. Dave, care se căsătorise recent (a patra oară), și-a descris mariajul actual în aceiași termeni în care vorbise și despre căsătoriile anterioare: se simțea ca la închisoare, nevasta lui era un gardian care-i asculta conversațiile telefonice și îi citea corespondența și hârtiile personale. Eu îl ajutasem să-și dea seama că, dacă se simțea întemnițat, atunci el singur construise această închisoare. *Normal* că soția lui încerca să obțină informații despre el. *Normal* că era curioasă să știe ce face și cine îi scrie. Dar el fusese acela care îi ațâțase curiozitatea, refuzând să-i împărtășească până și cele mai nevinovate frânturi de informații despre viața lui.

Dave răspunsese bine la această abordare și făcuse eforturi remarcabile de a-i împărtăși soției lui mai multe lucruri din viața și experiențele lui interioare. Inițiativele lui au rupt cercul vicios, atitudinea soției s-a schimbat, mânia lui Dave s-a diminuat și performanța lui sexuală s-a îmbunătățit.

Acum dădusem tratamentului o altă turnură: studierea motivației inconștiente. Ce avea Dave de câștigat din credința că ar fi întemnițat de o femeie? Ce anume îi alimenta pasiunea pentru secrete? Ce anume îl împiedicase să lege chiar și o singură relație intimă, dar lipsită de implicații sexuale, cu o altă ființă umană, fie ea bărbat sau femeie? Ce anume îi afectase nevoia instinctivă de apropiere? Această nevoie instinctivă ar putea, chiar și acum, la șaizeci și nouă de ani, să fie dezgropată, reanimată și pusă în aplicare?

Dar toate acestea păreau să fie mai mult proiectul *meu*, decât al lui Dave. Mă tem că, în parte, Dave a fost acord să examinăm motivațiile inconștiente doar ca să-mi facă pe plac. Îi plăcea să stea de vorbă cu mine, dar cred că principala atracție pentru el era posibilitatea de a evoca vremurile de altădată, de a păstra vii în amintire zilele fericite de triumf sexual. Puntea de comunicare dintre noi părea să fie destul de nesigură. Mereu aveam senzația că, dacă scormonesc prea adânc, dacă mă apropii prea mult de sâmburele lui de anxietate, Dave ar dispărea — n-ar mai veni, pur și simplu, la următoarea ședință programată, și eu n-aș mai putea intra niciodată în contact cu el.

Dacă păstram scrisorile, ar fi fost ca un fel de parâmă de ancorare — nu mai avea cum să plutească pur și simplu în derivă și să dispară. Chiar și în cel mai rău caz, tot ar trebui să spună clar că vrea să încheiem relația: ar fi obligat să-mi spună drept în față că vrea scrisorile înapoi.

În plus, simțeam că am *datoria* să primesc scrisorile. Dave era atât de hipersensibil! Cum aș fi putut să-i resping scrisorile, fără ca el să aibă sentimentul că îl resping pe el? Și mai era și foarte subiectiv, înclinat să facă pe loc judecăți de valoare. O greșeală ar fi fatală: rareori le dădea celorlalți o a doua șansă.

Și totuși, cererea lui Dave îmi provoca o senzație de disconfort. Am început să mă gândesc la motive convingătoare pentru a *nu* îi accepta scrisorile. Aș face un pact cu umbra lui — o alianță cu patologia. Solicitarea lui avea ceva conspirativ. Am relaționa unul cu celălalt ca doi băiețandri puși pe rele. Puteam eu să construiesc o relație terapeutică solidă pe un fundament atât de șubred?

Ideea că, dacă aș păstra scrisorile, l-aș împiedica pe Dave să renunțe prea ușor la terapie era, mi-am dat seama foarte repede, total absurdă. Mi-am alungat din minte acest mod de-a privi lucrurile, pe considerentul că exact asta și era: o speculație neghioabă, unul dintre planurile mele inepte și de tot râsul, cu pretenții de manipulare, care se întorc întotdeauna împotriva mea. Speculațiile sau șmecheriile nu-l puteau ajuta pe Dave să relaționeze cu ceilalți în mod direct și autentic — trebuia să-i dau un exemplu de comportament onest, neprefăcut.

Plus că, dacă el ar vrea să pună capăt terapiei, ar găsi o modalitate de a-și lua scrisorile înapoi. Îmi amintesc de o pacientă pe care am tratat-o cu vreo douăzeci de ani în urmă și al cărei travaliu terapeutic era puternic marcat de duplicitate. Era un caz de personalitate multiplă, iar cele două personaje care „conviețuiau" în ea (le voi numi Rușinoasa și Nerușinata) purtau un război înșelător unul cu celălalt. Persoana pe care am tratat-o eu era Rușinoasa, o fătucă teribil de pudică și de rezervată, pe când Nerușinata, cu care numai rareori am avut de-a face, se considera pe sine însăși „un supermarket sexual" și se vedea cu regele pornografiei din California. Rușinoasa „se

trezea" adeseori surprinsă să descopere că Nerușinata îi golise contul din bancă pe neglijeuri vaporoase, desuuri din dantelă roșie și bilete de avion pentru escapade la Tijuana sau Las Vegas. Într-o zi, Rușinoasa s-a alarmat când a găsit pe măsuța ei de toaletă un bilet de avion pentru o călătorie în jurul lumii, și s-a gândit că ar putea împiedica acest voiaj dacă ar încuia toate hainele sexy ale Nerușinatei în cabinetul meu. Oarecum intrigat și dispus să încerc orice măcar o dată, eu am fost de acord și i-am depozitat hainele sub biroul meu. O săptămână mai târziu, când am venit dimineața la serviciu, am descoperit că ușa fusese forțată, cabinetul răscolit și hainele de sub birou dispăruseră. Dusă a fost și pacienta mea. N-am mai văzut-o niciodată pe Rușinoasa (sau pe Nerușinata).

Și dacă Dave îmi moare? Oricât de sănătos ar fi, are *totuși* șaizeci și nouă de ani. Oamenii *chiar* mor la șaizeci și nouă de ani. Ce mă fac eu atunci cu scrisorile lui? Și unde naiba să le mai pun și pe ele? Scrisorile astea cântăresc probabil aproape cinci kilograme. Mi-am imaginat, pentru o clipă, cum ar fi să le înhumez împreună cu ale mele. S-ar putea, dacă ajung să fie descoperite, să-mi ofere o oarecare acoperire.

Dar adevărata mare problemă pe care-o aveam relativ la păstratul scrisorilor era legată de altceva: terapia de grup. Cu câteva săptămâni mai înainte, îi sugerasem lui Dave să se-nscrie într-un grup de terapie, iar în ultimele trei ședințe discutaserăm foarte pe larg acest subiect. Înclinația lui spre a face lucruri pe ascuns, spre a sexualiza toate raporturile cu femeile, frica și neîncrederea lui față de toți bărbații — toate aceste caracteristici, mi se părea mie, constituiau probleme pe care ar fi fost ideal să lucreze în cadrul unei terapii de grup. Fără mare tragere de inimă, primise să înceapă terapia în grupul condus de mine, iar ședința din ziua aceea urma să fie ultima noastră întâlnire individuală.

Rugămintea lui Dave ca eu să-i păstrez scrisorile trebuia văzută deci în acest context. Mai întâi, era cu totul posibil ca iminentul transfer în cadrul grupului să constituie factorul din spatele acestei solicitări. Neîndoios că îi părea rău să piardă relația lui exclusivă cu mine și îl deranja ideea să mă împartă cu cei-

lalți membri ai grupului. Cererea ca eu să-i păstrez scrisorile ar putea fi, așadar, un mod de a perpetua relația noastră specială și privată.

Am încercat, cu foarte multă delicatețe, să exprim această idee în așa fel încât să nu provoc extrema sensibilitate a lui Dave. Am fost atent să nu pun scrisorile într-o lumină derizorie, dând de înțeles că el le-ar folosi ca pe un mijloc în atingerea unui scop. Am fost, de asemenea, foarte atent să nu pară că aș scruta cu minuțiozitate relația noastră — în acest moment se impunea să-i ocrotesc evoluția spre mai bine.

Dave, fiind genul care trebuie mai întâi să facă îndelung terapie, doar pentru a învăța cum s-o folosească, mi-a luat în derâdere interpretarea, în loc să se întrebe dacă nu cumva era un sâmbure de adevăr în ea. A repetat insistent că îmi ceruse să păstrez scrisorile dintr-un singur motiv: nevasta lui se apucase să facă o curățenie generală în toată casa și se îndrepta, hotărât și inexorabil, spre biroul lui, unde stăteau ascunse scrisorile.

Nu m-a convins răspunsul lui, dar situația impunea răbdare, nu o confruntare. Am lăsat să treacă de la mine. Grija mea cea mai mare era că păstrarea scrisorilor s-ar putea în cele din urmă să saboteze travaliul lui din cadrul grupului. Pentru Dave, terapia de grup era, și eu știam acest lucru, un demers cu imense beneficii potențiale, dar și extrem de riscant, iar eu voiam să-i facilitez pătrunderea în grup.

Câștigurile puteau fi foarte mari. Grupul îi putea oferi lui Dave o comunitate sigură, în care să-și identifice problemele interpersonale și să experimenteze comportamente noi. De exemplu, ar fi putut să devină mai deschis, să se apropie de alți bărbați și să relaționeze cu femeile ca ființe umane, mai degrabă decât ca obiecte sexuale. Convingerea inconștientă a lui Dave era că oricare dintre aceste acțiuni ar fi avut drept rezultat o calamitate — grupul constituia arena ideală în care să-și infirme aceste prezumții.

Dintre multele riscuri, mă temeam de un scenariu anume. Îmi puteam închipui că Dave nu doar va refuza să împărtășească informații importante (sau banale) despre el însuși, ci o va face într-un mod aparent timid sau, dimpotrivă, provocator. Cei-

lalți membri ai grupului vor începe atunci să-l întrebe mai multe și, apoi, să-i ceară să dezvăluie mai multe. Dave va reacționa prin a le spune și mai puține. Cei din grup se vor supăra și îl vor acuza că se joacă de-a șoarecele și pisica. Dave se va simți jignit și pus la colț. Suspiciunile și temerile lui în legătură cu membrii grupului se vor vedea astfel confirmate, iar el va renunța să mai participe, sfârșind prin a fi mai izolat și mai descurajat decât în momentul în care începuse terapia de grup.

Aveam senzația că, dacă accept să păstrez scrisorile, mă fac complice, într-o manieră contraterapeutică, la predilecția lui pentru secretomanie. Înainte chiar de a demara travaliul în grup, Dave va fi intrat cu mine într-o conspirație care îi excludea pe ceilalți membri ai grupului.

Cântărind toate aceste considerații, în final mi-am ales răspunsul următor:

— Înțeleg de ce scrisorile sunt importante pentru tine, Dave, și, de asemenea, mă simt măgulit că eu sunt cel căruia ești dispus să i le încredințezi. Totuși, din experiența mea de până acum, am constatat că terapia de grup funcționează cel mai bine atunci când toată lumea, inclusiv liderul care coordonează terapia, adoptă o atitudine cât mai deschisă posibil. Țin realmente ca tu să ai de câștigat din terapia de grup, deci cred că ar fi bine să procedăm în felul următor: n-am absolut nimic împotrivă să păstrez scrisorile sub lacăt, într-un loc sigur, cât de multă vreme dorești tu, dar cu condiția să fii de acord să le spui celorlalți din grup despre învoiala noastră.

Dave a părut perplex. Nu se așteptase la așa ceva. Oare va avea curajul să sară? A cugetat timp de câteva minute, apoi a spus:

— Nu știu ce să zic... Trebuie să mă mai gândesc. O să-ți dau de știre.

După care a plecat, cu tot cu servietă și scrisori.

Dave nu mi-a mai pomenit niciodată nimic despre scrisori — cel puțin nu în vreun mod la care m-aș fi putut gândi. Dar s-a înscris în grup și a participat cu râvnă la primele câteva ședințe. De fapt, m-a uimit entuziasmul lui: în cea de-a patra ședință, ne-a declarat că întâlnirea cu grupul reprezenta cel mai plăcut moment din săptămână pentru el și că se tre-

zea numărând zilele până la următoarea ședință. Rațiunea din spatele entuizasmului lui nu era însă, din păcate, ispita autodescoperirii, ci cvartetul de femei atrăgătoare din componența grupului. Interesul lui Dave se concentra exclusiv asupra lor și, am aflat mai târziu, a încercat să aranjeze o întâlnire în afara grupului cu două dintre ele.

Așa cum anticipasem, Dave și-a păstrat rezerva în cadrul grupului și, de fapt, chiar și-a văzut comportamentul întărit de atitudinea unei alte membre secretoase: o femeie frumoasă și orgolioasă, care, la fel ca el, părea cu zeci de ani mai tânără decât în realitate. La una dintre ședințe, ei și lui Dave li s-a cerut să-și spună vârsta. Amândoi au refuzat, invocând o scuză ingenioasă: că nu vor să fie încadrați într-un stereotip definit prin vârstă. Demult (pe vremea când organelor genitale li se spuneau „părți intime"), participanții la terapia de grup erau reticenți să discute despre sex. În ultimii douăzeci de ani însă, grupurile au început să vorbească despre sex cu o oarecare ușurință, iar subiectul „intim" a devenit acum cel legat de bani. În mii de ședințe, cu grupuri ai căror membri consideră că dau pe față absolut tot, eu încă n-am auzit vreun participant care să-și dezvăluie veniturile.

Dar, în grupul lui Dave, secretul arzător îl reprezenta vârsta. Dave glumea și-i tachina pe ceilalți pe tema vârstei, dar refuza cu îndârjire să și-o declare pe a lui: n-avea de gând să-și compromită șansele de a-și trece pe lista cuceririlor vreuna dintre femeile din grup. Într-o ședință, când una dintre femei l-a presat să-și dezvăluie vârsta, Dave i-a propus un târg: îi spune secretul lui, câți ani are, în schimbul numărului ei de telefon de acasă.

A început să mă îngrijoreze gradul de rezistență din sânul grupului. Nu numai că Dave nu lucra la modul serios în travaliul terapeutic, dar atitudinea lui zeflemitoare și faptul că era tot timpul pus pe flirt deplasaseră întregul discurs al grupului de terapie către un nivel superficial.

La una dintre ședințe totuși tonul discuției a devenit profund serios. Una dintre femei a anunțat că iubitul ei tocmai aflase că are cancer. Era convinsă că nu mai are mult de trăit,

deși medicii susțineau că prognosticul lui nu este chiar fără speranță, în ciuda stării fizice șubrezite și a vârstei lui înaintate (avea șaizeci și trei de ani).

M-am cutremurat în sinea mea pentru Dave — bărbatul acela, la vârsta lui „înaintată" de șaizeci și trei de ani, era totuși cu șase ani mai tânăr decât el! Dave însă nici n-a clipit; și, de fapt, chiar a început să vorbească într-un mod de departe mai onest.

— Poate că e un lucru despre care ar trebui să discut și eu în cadrul grupului. Am o adevărată fobie în privința bolilor și a morții. Refuz categoric să mă duc la doctor...

Aici a gesticulat malițios în direcția mea:

— Un doctor *adevărat*, adică... Ultima dată când mi-am făcut un control medical a fost acum cincisprezece ani.

Un alt membru al grupului:

— Arăți foarte bine, Dave, pari să fii în perfectă formă, indiferent câți ani ai avea.

— Mulțumesc. Am grijă să mă mențin. Între înot, tenis și mers pe jos, fac gimnastică cel puțin două ore pe zi. Theresa, îmi pare sincer rău pentru tine și prietenul tău, dar nu știu cum te-aș putea ajuta. Am o mulțime de gânduri despre bătrânețe și moarte, dar sunt mult prea morbide ca să vorbesc despre ele. Cinstit să fiu, nu suport nici să vizitez oameni bolnavi, nici să ascult discuții despre boală. Doctorul nostru...

Aici a gesticulat din nou în direcția mea.

— ...zice mereu că nu las lucrurile să devină prea serioase, când discutăm în grup... probabil ăsta e și motivul!

— Care e motivul? am întrebat eu.

— Păi, dacă aș începe să fiu prea serios aici, m-aș apuca să vorbesc despre cât de mult detest ideea că voi îmbătrâni și mai mult, despre ce teamă îmi e de moarte. Într-o zi o să vă povestesc despre coșmarurile mele... poate.

— Nu ești singurul care se teme de aceste lucruri, Dave. Poate ți-ar fi de ajutor să afli că toată lumea e în aceeași barcă.

— Ba nu, ești singur în propria barcă. Ăsta e lucrul cel mai groaznic, când te gândești că vei muri... trebuie s-o faci de unul singur.

Aici a intervenit un alt membru al grupului:

— Chiar și așa, chiar dacă ești singur în barca ta, nu se poate să nu te simți mai liniștit când vezi luminile altor bărci care se leagănă pe valuri în apropiere.

Spre sfârșitul acestei ședințe de grup, speranțele mele crescuseră exponențial. Se pare că fusese depășit un prag esențial, un punct de răscruce: Dave vorbise despre ceva important, fusese mișcat, devenise o ființă umană reală, iar ceilalți îi răspunseseră cu aceeași monedă.

La ședința următoare, Dave ne-a relatat un vis de mare intensitate pe care-l avusese în noaptea de după ședința precedentă. Iată-l (înregistrat cuvânt cu cuvânt de un student observator):

> *Moartea e peste tot în jurul meu. Îi simt mirosul în nări. Am un pachet, cu un plic îndesat înăuntru, iar plicul conține ceva care nu moare, nu se descompune, nu se deteriorează. E un lucru pe care eu îl țin secret. Mă duc să-l ridic de pe jos și să-l pipăi, după care îmi dau seama, dintr-o dată, că plicul este gol. Mă simt foarte nenorocit din cauza asta și observ că a fost rupt la un capăt. Mai târziu, găsesc pe stradă lucrul despre care presupun că era în plic, și este un pantof vechi și murdar, cu pingeaua desfăcută.*

Visul m-a pus la pământ! Mă gândisem adeseori la scrisorile lui de dragoste și mă întrebasem dacă voi mai avea vreodată șansa de a le explora semnificația împreună cu Dave.

Oricât mi-ar plăcea să fac terapie de grup (și chiar îmi place!), există totuși un mare dezavantaj pentru mine în acest format de tratament: adeseori, nu permite explorarea problemelor existențiale profunde. De nu știu câte ori mi s-a întâmplat, într-un grup, să mă uit cu poftă la câte-o splendidă cărare care m-ar duce neted spre esența interioară a unei persoane — dar trebuie să mă mulțumesc cu sarcina practică (și mai pertinentă) de a scoate la iveală tufărișul interpersonal. Pe de altă parte, nu-mi puteam refuza acest vis: era însăși *via regia* către inima pădurii! Rareori mi-a fost dat să aud despre un vis care să înfățișeze atât de transparent răspunsul la un mister inconștient!

Nici Dave, nici ceilalți din grup nu știau cum să interpreteze visul. Au tot orbecăit timp de câteva minute, după care eu i-am ajutat puțin să se orienteze, întrebându-l cu un aer perfect firesc pe Dave dacă nu vede nici o asociație cu imaginea onirică a unui plic pe care îl ține secret.

Știam că îmi asum un risc. Ar fi o mare eroare, probabil una fatală, ca Dave să se vadă forțat spre o destăinuire căreia nu-i venise încă momentul sau ca eu să dezvălui informații ce-mi fuseseră încredințate în cadrul travaliului individual, înainte ca el să înceapă terapia de grup. Dar m-am gândit că întrebarea mea se menținea în marja de siguranță: rămăsesem strict la materialul oniric, deci Dave putea cu cea mai mare ușurință să se derobeze, ferindu-se pur și simplu să facă vreo asociere pertinentă.

Dave a intrat în joc, dar nu fără a apela, ca de obicei, la manevrele lui de prefăcută sfială. Întâi a spus că, probabil, visul se referea la niște scrisori pe care el le ținea ascunse — scrisori care aveau legătură cu „o anumită relație". Curiozitatea fiindu-le deja ațâțată, ceilalți membri ai grupului l-au tot chestionat până ce Dave a relatat câteva lucruri despre vechea lui poveste de dragoste cu Soraya și problema găsirii unui loc potrivit de păstrare a scrisorilor. N-a spus că legătura lor luase sfârșit acum treizeci de ani. Și n-a menționat nici negocierile purtate cu mine, nici faptul că mă oferisem să-i țin scrisorile doar dacă era de acord să dezvăluie totul în cadrul grupului.

Grupul s-a concentrat pe chestiunea secretului — nicidecum problema care mă fascina cel mai mult pe mine în prezent, cu toate că era, într-adevăr, o problemă relevantă terapeutic. Ceilalți s-au tot mirat de cât de ascuns putea să fie Dave — unii au spus că pot înțelege dorința lui de-a păstra secretul scrisorilor față de soția lui, dar nimeni nu putea să-i înțeleagă excesul de secretomanie. Spre exemplu, de ce refuza Dave să-i spună soției că este în terapie? Pe nimeni n-a convins jalnica lui scuză cum că, dacă ea ar ști, s-ar simți amenințată, crezând că el se duce la terapie ca să-și verse năduful față de ea, și că i-ar face viața un iad, interogându-l și pisându-l în fiecare săptămână ca să-i povestească despre ce s-a discutat în terapia de grup.

Dacă lui Dave i-ar păsa realmente de liniștea sufletească a nevestei lui, au subliniat cei din grup, atunci ar trebui să fie mult mai preocupat de exact opusul raționamentului lui: poftim, nu crede că e mult mai agasant, pentru soție, să nu știe unde se duce el în fiecare săptămână? Poftim, uită-te doar cu ce scuze lamentabile a venit, ca să justifice faptul că iese din casă în fiecare săptămână, când se duce la ședințele de grup (Dave era pensionat și nu avea nici o altă treabă curentă de rezolvat în afara casei). Și uită-te la câte manevre face ca să-i ascundă soției plata facturii lunare pentru terapie! Tot felul de urzeli și mașinațiuni, ca într-un roman de capă și spadă! Și pentru ce?! Până și formularele de asigurări medicale a trebuit să-i fie trimise pe adresa căsuței lui poștale secrete. Ceilalți s-au plâns de secretomania lui Dave și în cadrul grupului. Se simțeau împinși la o parte, în fața reticenței lui de-a avea încredere în ei. De ce a simțit nevoia să spună „scrisori legate de o anumită relație", puțin mai devreme în cursul discuției?

L-au înfruntat direct, fără ocolișuri:

— Haide, Dave, ce te costă să fii sincer și să spui „scrisori de dragoste"?

Membrii grupului, dragii de ei, făceau exact ceea ce se cuvenea să facă: aleseseră acea parte din vis — tematica secretomaniei — care avea maximă relevanță pentru felul în care Dave relaționa cu ei, și au hăcuit-o absolut ireproșabil! Cu toate că Dave părea un pic neliniștit, era reconfortant de implicat — gata, astăzi nu se mai juca de-a v-ați ascunselea!

Dar eu m-am lăcomit. Visul acela era o mină de aur pur și eu țineam morțiș s-o exploatez.

— Are cineva vreo idee despre restul visului? am întrebat. De pildă, despre mirosul morții și despre faptul că plicul conține ceva care „nu moare, nu putrezește, nu se deteriorează"?

Grupul a rămas tăcut timp de câteva clipe, după care Dave s-a întors spre mine și a spus:

— Ce părere ai *tu*, doctore? Chiar aș fi interesat să aud.

M-am simțit încolțit. Nu puteam să răspund cinstit, fără să dezvălui o parte din ceea ce îmi împărtășise Dave în cadrul terapiei noastre individuale. El nu le spusese celor din grup, de

exemplu, că Soraya e moartă de treizeci de ani, că el are șaizeci și nouă de ani și că simte cum i se apropie moartea, și că îmi ceruse să fiu păstrătorul acelor scrisori. Dar, dacă eu dau la iveală toate aceste lucruri, Dave se va simți trădat și va renunța, probabil, să mai vină la terapie. Mă pregăteam să cad într-o capcană? Singura cale de ieșire era să fiu onest.

Am spus:

— Dave, mi-e realmente foarte greu să-ți răspund la întrebare. Nu-ți pot spune ce gânduri am despre visul tău, fără să dezvălui niște informații pe care tu mi le-ai dat înainte de a veni în acest grup. Știu cât de mult te preocupă protejarea intimității personale și nu vreau să-ți trădez încrederea. Deci, ce trebuie să fac?

M-am lăsat pe spate în scaun, încântat de mine însumi. Tehnică impecabilă! Exact ce le spun mereu studenților mei. Dacă ai o dilemă sau ești prins la mijloc între două sentimente contradictorii puternice, atunci cel mai bun lucru pe care-l poți face este să-i împărtășești pacientului dilema ta sau ambele sentimente.

Dave a spus:

— Dă-i bătaie, spune ce gândești! Că doar te plătesc ca să-ți spui părerea. Eu n-am nimic de ascuns. Tot ce ți-am povestit e o carte deschisă, poate fi citită și de alții. Eu n-am pomenit nimic fiindcă n-am vrut să te compromit. Atât solicitarea mea, cât și contraoferta ta erau destul de aiurea.

Acum, că aveam permisiunea lui Dave, am continuat prin a le explica membrilor grupului, deja total nedumeriți de schimbul nostru de replici, contextul cuvenit: extraordinara importanță a scrisorilor pentru Dave, moartea Sorayei de acum treizeci de ani, dilema lui Dave în privința locului unde-ar trebui să depoziteze scrisorile, rugămintea lui ca eu să le păstrez și oferta mea, pe care el deocamdată o declinase, de a le păstra numai dacă accepta să-i informeze pe membrii grupului în legătură cu toată tărășenia. Am avut grijă să-i respect lui Dave dreptul la intimitate, abținându-mă să dezvălui care îi era vârsta sau orice alte informații colaterale.

Apoi m-am întors la vis. Consideram că visul răspunde la întrebarea de ce sunt scrisorile atât de încărcate emoțional

pentru Dave. Și, firește, de ce scrisorile *mele* sunt atât de încărcate emoțional *pentru mine*. Doar că despre scrisorile mele n-am pomenit nimic — și curajul meu are niște limite. Evident, pot aduce argumente raționale. Pacienții vin aici pentru terapia *lor*, nu pentru a mea. Timpul este foarte prețios în terapia de grup — opt pacienți și numai nouăzeci de minute — și *nu* se cade să fie consumat de terapeut punându-i pe pacienți să asculte problemele *lui*. Pacienții trebuie să aibă încredere că terapeuții lor sunt în stare să-și înfrunte și să-și rezolve singuri problemele personale.

Dar toate acestea nu sunt, în fapt, decât raționalizări. Adevărata problemă era lipsa de curaj. Am păcătuit și eu destul în privința dezvăluirilor personale, dar, mai degrabă, prin a spune prea puțin, decât prea mult: totuși, ori de câte ori mi-am pus sufletul pe masă, pacienții au avut invariabil de câștigat din conștiința faptului că și eu, la fel ca ei, trebuie să mă lupt cu problemele naturii umane.

Visul, am continuat eu, era un vis despre moarte. Începea cu: „Moartea e peste tot în jurul meu. Îi simt mirosul în nări." Iar imaginea centrală era un plic, un plic care conținea ceva imun la moarte și deteriorare. Ce putea fi mai limpede de-atât? Scrisorile de dragoste erau o amuletă, un mijloc de negare a morții. Ele țineau la distanță bătrânețea și-i păstrau lui Dave pasiunea înghețată în timp. Să fii iubit cu adevărat, să fii ținut minte, să fii unit cu altă ființă pentru totdeauna înseamnă să fii nepieritor și la adăpost de singurătatea din miezul existenței.

Mai departe în vis, Dave a văzut că plicul fusese rupt la un capăt și acum era gol. De ce era desfăcut și gol? Cumva pentru că avea senzația că scrisorile își vor pierde puterea, dacă le împarte cu alții? Puterea scrisorilor de a ține la distanță bătrânețea și moartea avea ceva acut și intim irațional — un fel de magie neagră care se evaporă imediat, când o examinezi la lumina rece a logicii raționale.

Unul dintre membrii grupului a întrebat:

— Dar pantoful acela vechi și murdar, căruia i se dezlipise pingeaua?

Nu știam ce să spun, dar înainte ca eu să mă pot gândi la vreun răspuns, un alt membru al grupului a zis:

— E simbolul morții. Pantoful își pierde sufletul...

Evident: *suflet*, nu *pingea*!* Cum de nu mă gândisem și eu la asta? Reușisem să înțeleg prima parte: știam că pantoful vechi și murdar îl reprezenta pe Dave. Cu câteva ocazii (de exemplu, atunci când el îi ceruse unei femei cu patruzeci de ani mai tânără decât el numărul de telefon), avusesem impresia că grupul fusese pe cale să-l taxeze pe Dave de „moș libidinos". M-am înfiorat de jenă pentru el și mi-a părut bine că epitetul nu ajunsese totuși să fie rostit cu glas tare. Dar, în discuția ulterioară, Dave și l-a asumat singur.

— Dumnezeule! Un moș libidinos, cu gânduri murdare, al cărui suflet e pe cale să-l părăsească. Just! Eu sunt, într-adevăr.

Și a început să chicotească, amuzat de propria-i creație. Mare iubitor de jocuri de cuvinte (vorbea mai multe limbi străine), s-a minunat îndelung de transpoziția *soul* și *sole*.

În ciuda jovialității afișate, era clar că Dave se confruntă cu un material psihic foarte dureros. Unul dintre membrii grupului l-a rugat să ne împărtășească mai multe despre cum e să te simți „un moș libidinos". Un altul l-a întrebat cum se simte, acum că a destăinuit existența scrisorilor în fața grupului. Acest fapt îi va schimba atitudinea față de ei, ceilalți membri din grup? Un altul i-a amintit că toată lumea se confruntă cu perspectiva bătrâneții și a declinului, și l-a îndemnat să dezvăluie mai multe despre acest mănunchi de sentimente.

Dar Dave trăsese oblonul. Își făcuse toată treaba pe care o avea de făcut în ziua aceea.

— Gata pe ziua de azi, m-am ales cu destule pentru banii pe care i-am plătit. Am nevoie de un pic de timp, ca să le diger pe toate. Deja am ocupat trei sferturi din toată ședința și știu că și alții au câte ceva de spus.

---

* *Soul* = suflet și *sole* = pingea se pronunță exact la fel în limba engleză. (*N. t.*)

Fără tragere de inimă, l-am lăsat pe Dave în pace și ne-am ocupat de alte chestiuni din cadrul grupului. Nu știam, atunci, că avea să fie un rămas-bun definitiv. Dave n-a mai venit la nici o altă ședință de grup. (Și nici, cum s-a dovedit apoi, n-a mai vrut să reia terapia individuală, cu mine sau cu altcineva.)

Toți, și mai ales eu, mai mult decât oricare altul, ne-am pus o mulțime de întrebări. Ce-am făcut, încât să-l alungăm pe Dave? Îl obligaserăm să se destăinuie prea mult? Ne repeziserăm să-i deschidem ochii unui biet bătrân fără minte? Avusese impresia că l-am trădat? Căzusem în capcană? Ar fi fost mai bine să nu pomenesc nimic de scrisori și să las visul în plata Domnului? (Operația de interpretare a visului se încheiase cu succes, dar pacientul era mort.)

Poate că am fi reușit să-i amânăm plecarea, deși eu mă îndoiesc profund. În acest punct, eram deja convins că obiceiul lui Dave de a se ascunde mereu după deget, tendința lui de a uita și a refuza realitatea, ar fi condus în cele din urmă la același rezultat. Avusesem de la bun început mari bănuieli că era probabil să se retragă din grup. (Faptul că mă dovedeam mai bun ca profet, decât ca terapeut, nu-mi oferea prea mare consolare.)

Mai mult decât orice altceva, aveam păreri de rău. Îmi părea rău pentru Dave și izolarea lui, încăpățânarea lui de a se agăța de o iluzie, lipsa lui de curaj, refuzul de a privi în față adevărul gol-goluț și realitățile crude ale vieții.

După care am alunecat într-o reverie despre propriile mele scrisori. Ce s-ar întâmpla dacă (am surâs, la propriul meu „dacă") eu aș muri și scrisorile ar fi descoperite? Poate chiar ar trebui să le dau cuiva în păstrare — lui Mort, ori lui Jay, ori lui Pete. De ce să mă mai frământ pentru ele? Chiar așa, de ce nu le ard, ca să scap odată de zbucium? De ce nu le ard acum? Da, chiar acum! Dar mă doare inima chiar și numai să mă gândesc la asta. Un junghi care mă străbate prin capul pieptului. Oare de ce? De ce atâta suferință, pentru niște scrisori îngălbenite de vreme? Va trebui să mă ocup de chestia asta — într-o zi.